

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ: ANLAŞMAZLIKLARIN HALLİ
MEKANİZMASI VE TÜRKİYE'NİN TARAF OLDUĞU UYUŞMAZLIKLAR

ÖZDEN GÜLVEREN AERTS

Ankara, 2009

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ: ANLAŞMAZLIKLARIN HALLİ
MEKANİZMASI VE TÜRKİYE'NİN TARAF OLDUĞU UYUŞMAZLIKLAR**

ÖZDEN GÜLVEREN AERTS

DOÇ. DR. CENGİZ BAŞAK

**Ankara, 2009
(Fotokopi ile çoğaltılamaz)**

T.C.

ATILIM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Özden GÜLVEREN AERTS tarafından hazırlanan "Dünya Ticaret Örgütü: Anlaşmazlıklarının Halli Mekanizması ve Türkiye'nin Taraf Olduğu Uyuşmazlıklar" başlıklı bu çalışma, 05/06/2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Veysel BİLGİÇ (Başkan)

Doç. Dr. Cengiz BAŞAK (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Hayriye ÖZEN (Üye)

ÖZET

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) uluslararası ticaretin kurallarını düzenleyen tek uluslararası kuruluştur. Anlaşma niteliğindeki Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) yerini alan DTÖ kapsamında, üye devletler arasındaki ticari uyuşmazlıkların çözümlenmesini teminen, bir Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması oluşturulmuştur. Bu çalışmada, Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması ve Türkiye'nin söz konusu mekanizma çerçevesinde taraf olduğu uyuşmazlıklar incelenmiştir.

DTÖ'ne üye devletler arasındaki ticari uyuşmazlıkların çözümü sürecinde uygulanan usul ve esaslar Anlaşmazlıkların Halli Mutabakat Metni'ne (AHMM) dayanmaktadır. Mutabakat Metni hükümleri, GATT kurallarına kıyasla çok daha bağlayıcı ve otomatiktir. Anlaşmazlıkların halli sistemi danışma görüşmeleri, panel süreci, temyiz süreci, tavsiye ve kararların uygulanması olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır. Söz konusu sistem çerçevesinde yapılan istişare başvurularına, kurulan panellere ve Temyiz Organı'na götürülen panel kararlarına ilişkin istatistiki veriler değerlendirildiğinde, DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'nın etkin bir şekilde kullanıldığı sonucuna varılmıştır.

DTÖ'nün kurucu üyesi olan Türkiye, Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması kapsamında toplam 10 uyuşmazlıkta taraf olmuştur. Türkiye'nin anlaşmazlıkların halli sisteminde taraf olduğu uyuşmazlıklara ilişkin veriler istatistiksel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'nin AHMM'den kaynaklanan yükümlülüklerine uygun hareket ettiği gözlenmiştir. Diğer taraftan, Avrupa Birliği kriterlerine uygun bir düzenlemeye ilişkin olarak, DTÖ'nün, Türkiye'nin DTÖ kurallarına aykırı hareket ettiği yönünde karar verdiği hususu dikkate alınarak, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakerelerinde DTÖ Anlaşmalarından kaynaklanan yükümlülüklerini göz önünde bulundurması gerektiği sonucuna varılmıştır. Türkiye, DTÖ Anlaşmalarına dayanarak yaptığı uygulamalar kapsamında alacağı herhangi bir önlemin DTÖ platformuna taşınabileceğini göz önünde bulundurarak, DTÖ üyeliğinden kaynaklanan yükümlülüklerinin gereğini yerine getirmek konusuna özen göstermeye devam etmelidir.

Anahtar Kelimeler: Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması, DTÖ, GATT.

ABSTRACT

The World Trade Organization (WTO) is the only international body dealing with the global rules of trade between nations. The WTO that replaced the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) as an international organization enforces a dispute settlement system to settle disputes between members concerning their rights and obligations under the WTO agreements. In this thesis, the WTO Dispute Settlement Mechanism and dispute settlement cases to which Turkey was the party under the said mechanism were examined.

Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes (DSU) of the WTO is to provide members with a legal framework for solving disputes which may arise in the course of implementing WTO agreements. The DSU provisions are more binding and automatic compared to the GATT rules. The WTO dispute settlement system contains four main stages: consultation, panel, appellate review and implementation. Analyzing the statistical data on the request for consultations, establishment of panels, panel reports appealed under this system, it is concluded that the WTO Dispute Settlement Mechanism is currently working well.

Turkey, being a founding member of the WTO, was a party to the total ten dispute cases under the Dispute Settlement Mechanism. Analyzing the statistical data on these dispute cases, it is observed that Turkey has complied with obligations under the DSU provisions. On the other hand, since the measure imposed by Turkey that was consistent with the European Union's criteria was found to be inconsistent with the WTO rules, it is concluded that Turkey has to take into consideration her WTO obligations during the accession negotiations with the European Union. Taking into consideration that the measures to be imposed by Turkey based on WTO agreements could be raised at the WTO platform, Turkey has to continue to be attentive to obligations arising under her WTO membership.

Keywords: Dispute Settlement Mechanism, GATT, WTO,

İÇİNDEKİLER

Özet.....	ii
Abstract.....	iii
İçindekiler	iv
Tablolar ve Şekiller.....	ix
Kısaltmalar.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
------------	---

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. Giriş.....	5
2. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması.....	6
3. Dünya Ticaret Örgütü.....	8
3.1. Kuruluş Anlaşması.....	9
3.2. Üyeler ve Katılım Süreci.....	11
3.3. Amaçları.....	14
3.4. Kurumsal Yapısı.....	15
3.5. İşlevleri.....	16
3.5.1. Anlaşmaların Uygulanması.....	17

3.5.2. Müzakereler.....	17
3.5.3. Anlaşmazlıkların Çözümlemesi ve Ticaret Politikalarının Gözden Geçirilmesi.....	21
3.5.4. Uluslararası Kuruluşlarla İşbirliği.....	21
4. Sonuç.....	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ ANLAŞMAZLIKLARIN HALLİ MEKANİZMASI

1. Giriş.....	23
2. Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması.....	24
2.1. Amacı.....	25
2.2. Uygulama Alanı.....	26
2.3. Kurumsal Yapısı.....	29
2.3.1. Anlaşmazlıkların Halli Organı.....	29
2.3.2. Panel.....	31
2.3.3. Temyiz Organı.....	32
2.3.4. Sekreteryası.....	34
3. Anlaşmazlıkların Halli Süreci.....	35
3.1. Danışma Aşaması.....	38
3.2. Panel Aşaması.....	41
3.3. Temyiz Aşaması.....	44

3.4. Uygulama.....	46
4. Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması: Genel Bir Değerlendirme (1995-2007).....	50
4.1. Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması Kapsamında Yapılan Şikayetler.....	50
4.2. Panel Raporları.....	55
4.3. Temyiz Organı Raporları.....	57
4.4. Karar ve Tavsiyelerin Uygulanması.....	60
4.4.1. Makul Sürenin Tahkim Yoluyla Belirlenmesi.....	60
4.4.2. Tavizlerin veya Diğer Yükümlülüklerin Askıya Alınma Düzeyinin Tahkim Yoluyla Belirlenmesi.....	60
4.4.3. Anlaşmazlıkların Halli Mutabakat Metni'nin 25. Maddesi Kapsamında Tahkime Başvurulması.....	61
4.4.4. Uygulama Konusundaki Anlaşmazlıkların Çözümlemesi.....	62
4.5. Panel Üyeleri.....	64
4.6. Değerlendirme.....	65
5. Anlaşmazlıkların Halli Mutabakat Metni'nin Gözden Geçirilmesi.....	68
6. Sonuç.....	72

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANLAŞMAZLIKLARIN HALLİ MEKANİZMASI'NDA TÜRKİYE'NİN TARAF OLDUĞU UYUŞMAZLIKLAR

1. Giriş.....	74
2. Türkiye'nin Taraf Olduğu Uyuşmazlıklar.....	75

2.1. Danışma Aşamasında Çözümlenen Uyuşmazlıklar.....	75
2.1.1. Hong Kong - Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri	
İthalatında Uygulanan Miktar Kısıtlaması.....	76
2.1.2. ABD - Yabancı Film Gelirlerinin Vergilendirilmesi.....	77
2.1.3. Tayland - Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri İthalatında	
Uygulanan Miktar Kısıtlaması.....	78
2.1.4. Brezilya - Demir ve Çelik Anti-Damping Vergisi.....	78
2.1.5. Ekvator - Bazı Meyvelerin İthalatındaki Uygulamalar.....	80
2.1.6. Macaristan - Evcil Hayvan Maması İthalatındaki Yasak.....	81
2.1.7. Güney Afrika Cumhuriyeti - Battaniye İthalatında	
Uygulanan Anti- Damping Önlemi.....	82
2.2. Panel ve Temyiz Aşamasına Gelen Uyuşmazlıklar.....	82
2.2.1. Hindistan - Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri İthalatında	
Uygulanan Miktar Kısıtlaması.....	83
2.2.2. Mısır - İnşaat Demiri İthalatında Uygulanan Anti-Damping	
Önlemi.....	89
2.2.3. ABD - Pirinç İthalatı.....	92
3. Sonuç.....	99

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	102
KAYNAKÇA.....	109

EKLER

EK 1: DTÖ'ne Üye Devletler ve Aday Devletler.....	124
EK 2: DTÖ'nün Yapısı.....	127

TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablolar:

Tablo 1: Temyiz Organı Üyeleri.....	32
Tablo 2: DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Sisteminde Siyasi ve Hukuki Yöntemler.....	36
Tablo 3: Anlaşmazlıkların Halli Süreci.....	37
Tablo 4: Anlaşmazlıkların Halli Sürecinde Süreler.....	38
Tablo 5: Temyiz Aşamasında Süreler.....	45
Tablo 6: Yıllar İtibariyle AHO'ya Yapılan Şikayetlerin Sayısı.....	50
Tablo 7: Anlaşmazlıkların Halli Organı'na Şikayet Yapan Üye Devletler.....	51
Tablo 8: Anlaşmazlıkların Halli Organı'na Şikayet Edilen Üye Devletler.....	52
Tablo 9: Yıllar İtibariyle AHO'ya İletilen Anlaşmazlık Konularının Sayısı.....	53
Tablo 10: Yıllar İtibariyle Yayınlanan Panel Raporları.....	55
Tablo 11: Yıllar İtibariyle Panel ve Temyize Giden Panel Raporları.....	57
Tablo 12: Yıllar İtibariyle Yayınlanan Temyiz Organı Raporları.....	58
Tablo 13: Yıllar İtibariyle Makul Süreye İlişkin Tahkim Kararları.....	60
Tablo 14: Yıllar İtibariyle Tavizlerin veya Diğer Yükümlülüklerin Askıya Alınma Düzeyine İlişkin Tahkim Kararları.....	61
Tablo 15: Yıllar İtibariyle Uygulama Konusunda Yapılan Şikayetler.....	62
Tablo 16: Yıllar İtibariyle Yayınlanan Uyum Paneli Raporları.....	62
Tablo 17: AHMM Madde 25.1 Kapsamında Panel ve Temyize Giden Panel Raporları.....	63

Tablo 18: AHMM Madde 25.1 Kapsamında Yayınlanan

Temyiz Organı Raporları.....64

Tablo 19: Ülke Bazında İlk Onda Yer Alan Panel Üyeleri.....64

Tablo 20: Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması Sürecinde Ortalama Süreler.....67

Tablo 21: Korunma Önlemlerine İlişkin Uyuşmazlıkların Çözüm Süreci.....68

Grafikler:

Grafik 1: Yıllar İtibariyle DTÖ'nün Üye Sayısı.....12

Grafik 2: GATT/DTÖ Çok Taraflı Ticaret Müzakerelerine Katılan Ülke Sayısı.....19

Grafik 3: Yıllar İtibariyle AHO'ya Yapılan Şikayetlerin Sayısı.....51

Grafik 4: Yıllar İtibariyle AHO'ya İletilen Anlaşmazlık Konularının Sayısı.....54

Grafik 5: Yıllar İtibariyle Şikayete Konu DTÖ Anlaşmaları.....55

Grafik 6: Yıllar İtibariyle Yayınlanan Panel Raporları.....56

Grafik 7: Yıllar İtibariyle Yayınlanan Temyiz Organı Raporları.....58

Grafik 8: Yıllar İtibariyle Temyize Konu Olan DTÖ Anlaşmaları.....59

Grafik 9: Temyize Başvuran Üye Devletler.....59

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AHMM	:	Anlaşmazlıkların Halli Mutabakat Metni
AHO	:	Anlaşmazlıkların Halli Organı
ATC	:	Tekstil ve Giyim Anlaşması
BSE	:	Bulaşıcı Süngersi Ensefalopati
DTÖ	:	Dünya Ticaret Örgütü
GAC	:	Güney Afrika Cumhuriyeti
GATS	:	Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
GATT	:	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GPA	:	Devlet Alımları Anlaşması
GÜ	:	Gelişmiş Ülkeler
GYÜ	:	Gelişme Yolundaki Ülkeler
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
ITO	:	Uluslararası Ticaret Örgütü
para.	:	Paragraf
paras.	:	Paragraflar
s.	:	Sayfa
SCM	:	Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması
SPS	:	Bitki ve Hayvan Sağlığı Önlemleri Uygulama Anlaşması
ss.	:	Sayfalar

TBT	:	Ticarette Teknik Engeller Anlaşması
TRIMS	:	Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması
TRIPS	:	Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesini ve düzenli işleyişini amaçlayan bir anlaşma niteliğindeki Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) 1947 yılında 23 devlet tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiş, 1995 yılında kurumsal bir yapıya kavuşarak, Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) dönüşmüştür. Uluslararası ticaretin kurallarını düzenleyen tek uluslararası organizasyon olan DTÖ, çok taraflı ticaret sisteminin kurumsal ve hukuki yapısını oluşturmaktadır. Bu kapsamda, DTÖ'ne üye devletler, ticaret politikalarını DTÖ kuralları çerçevesinde şekillendirmektedir. Söz konusu kuralların ihlal edilmesi durumunda, DTÖ'ne üye devletler arasındaki ihtilaflar DTÖ kapsamında oluşturulan Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması dahilinde çözümlenmektedir.

DTÖ kapsamında etkin bir şekilde işleyen Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'nın kurulması önemli bir kazanımdır. Böylelikle, DTÖ'ne üye bir devletin DTÖ Anlaşmaları kapsamında yaptığı bir düzenlemenin diğer üye devletlerin menfaatlerine zarar vermesi halinde, üye devletler uyuşmazlıkları kendi başlarına yıkıcı yöntemlerle çözmek yerine, DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'na başvurmaktadır.

GATT kapsamında olmakla birlikte etkisiz kalan Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması DTÖ'nün kurulmasıyla güçlendirilmiştir. Bu tezde temel hipotez olarak DTÖ'ne üye devletler arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümlenmesinde Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'nın etkin bir şekilde çalışmasının, iyi işleyen bir uluslararası ticaret sistemi açısından önemli olduğu öngörülmektedir. Bu çalışmada izlenen metodoloji, öncelikle DTÖ'ne üye devletler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların halli sistemini düzenleyen DTÖ kurallarının ortaya konulması, ardından Türkiye'nin bu sistemde taraf olduğu uyuşmazlıkların incelenerek, "case study" bazında bir değerlendirme yapılmasıdır.

Bu çalışmada, DTÖ'ne üye devletler arasındaki ticari uyuşmazlıkların çözümü açısından, anlaşmazlıkların halli sisteminin yeterliliğinin, gerek sistemin temel unsurları ve işleyişi incelenerek, gerekse istatistiksel verilere dayanılarak ortaya konulması ve DTÖ kurucu üyesi olan Türkiye'nin anlaşmazlıkların halli sistemi kapsamında şikayet eden ve şikayet edilen taraf olarak yer aldığı uyuşmazlıkların incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, çalışma konusunun kapsamı, bölümler itibariyle ele alınacak konular, araştırma konusunun sınırlılıkları ve çalışmada izlenen yöntem hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, GATT'nın kurumsal bir yapıya kavuşmasına ilişkin süreç hakkında genel bir değerlendirme yapılarak, uluslararası ticaretin kurallarını düzenleyen tek uluslararası örgüt olan DTÖ'nün kurumsal yapısı, amaçları ve işlevleri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, tezin esas konusunu teşkil eden, DTÖ'ne üye devletler arasındaki ticari anlaşmazlıkların çözümlenmesini teminen oluşturulan Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması incelenmiştir. Bu bölümde, DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'nın amacı, uygulama alanı ve kurumsal yapısı hakkında bilgi verilmiş, bu kapsamda üye devletler arasındaki ihtilafların çözülmesinde, Anlaşmazlıkların Halli Organı, paneller, Temyiz Organı ve Sekreteryası'nın görev ve yetkileri üzerinde durulmuş, daha sonra uyuşmazlık çözüm sürecinin danışma, panel, temyiz ve uygulama aşamaları incelenmiştir. Ayrıca, anlaşmazlıkların halli sisteminin etkin bir şekilde çalışıp çalışmadığı istatistiksel verilerle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu kapsamda, DTÖ'nün kurulduğu 1995 yılından 2007 yılı sonuna kadar geçen dönemde anlaşmazlıkların halli sürecinin her bir aşamasına dair veriler istatistiksel olarak değerlendirilmiştir. 2008 yılı verileri yayımlanmadığından bu yıla ilişkin değerlendirme yapılması mümkün olamamıştır.

DTÖ üyesi devletler arasındaki ticari uyuşmazlıkların çözümü sürecinde uygulanan usul ve esaslar DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın ekinde yer alan Anlaşmazlıkların Halli Mutabakat Metni'ne dayanmaktadır. 2001 yılında Katar'ın başkenti Doha'da yapılan IV. Bakanlar Konferansı'nda Anlaşmazlıkların Halli Mutabakat Metni hükümlerinin geliştirilmesi ve açıklığa kavuşturulması amacıyla müzakerelerin başlatılması kararı alındığından, çalışmada bu konuda kaydedilen gelişmelere yer verilmesinin yararlı olacağı düşünülmüştür. Bu çerçevede, Anlaşmazlıkların Halli Mutabakat Metni'nin gözden geçirilmesine ilişkin çalışmalar hakkında bilgi verilmiş, genel olarak üye devletlerin önerileri ele alınmış ve Doha Kalkınma Turu'nda müzakere başlıklarından biri olan anlaşmazlıkların halli konusundaki gelişmelere değinilmiştir.

DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması ayrıntılı bir şekilde incelendikten sonra, dördüncü bölümde, Türkiye'nin anılan mekanizma kapsamında taraf olduğu uyuşmazlıklar incelenmiştir. Uyuşmazlıklar ele alınırken, öncelikle tarafların iddiaları ortaya konulmuştur. Daha sonra, söz konusu uyuşmazlıklara ilişkin panel ve Temyiz Organı'nın aldığı kararlar üzerinde durularak, mezkur kararların uygulama aşaması incelenmiştir. Ayrıca, bu bölümün sonuç kısmında, Türkiye'nin anlaşmazlıkların halli sisteminde taraf olduğu uyuşmazlıklara ilişkin veriler istatistiksel olarak değerlendirilmiştir.

Beşinci bölümde çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'ndan en çok faydalanan ülkeler gelişmiş ülkeler olmakla birlikte, son yıllarda gelişme yolundaki ülkelerin de bu mekanizmaya giderek daha fazla başvurduğu görülmektedir. Ancak, bu çalışmada anlaşmazlıkların halli sisteminin Türkiye açısından yarattığı etkiler incelendiğinden, diğer DTÖ üyesi devletler arasındaki uyuşmazlıklar çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Bu çalışmada, Türkiye'nin anlaşmazlıkların halli sistemi kapsamında şikayet eden ve şikayet edilen taraf olarak yer aldığı uyuşmazlıklar incelenmiştir. Diğer bir ifadeyle, Türkiye'nin üçüncü taraf olarak yer aldığı uyuşmazlıklar bu çalışmanın

kapsamında yer almamaktadır. Ayrıca, Anlaşmazlıkların Halli Mutabakat Metni'nin gözden geçirilmesine ilişkin müzakereler çerçevesinde üye devletler tarafından sunulan önerilerin içeriği ve olası etkileri bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Araştırma sırasında, gerek DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması, gerekse Türkiye'nin söz konusu mekanizma kapsamında taraf olduğu uyuşmazlıklar hakkında Türkçe kaynakların çok sınırlı olduğu gözlenmiştir. Özellikle Türkiye'nin taraf olduğu uyuşmazlıklar konusunda birincil kaynak olarak Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın arşivlerinden yararlanılmış, Dünya Ticaret Örgütü'nün internet sitesinde yer alan DTÖ belgeleri ile panel ve Temyiz Organı kararları incelenmiştir. Ayrıca, konu kapsamına giren İngilizce kitap, dergi, gazete ve makaleler incelenmiş, konu hakkında internet taramaları yapılmıştır. Buna ilave olarak, Dış Ticaret Müsteşarlığı İthalat Genel Müdürlüğü Daire Başkanı Mehmet Tan ve DTÖ Nezdindeki Türkiye Daimi Temsilciliği Ticaret Müşaviri Mehmet Sönmez ile mülakat yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. Giriş

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde, uluslararası ekonomik ve mali sistemin temeli 1944 yılında toplanan Bretton Woods Konferansı'nda atılmıştır.¹ Konferansın sonucunda, savaşta yıkılan ekonomilerin imarını kolaylaştıracak bir uluslararası sistemin kurulmasını sağlamak ve uluslararası para sistemini yaratmak amacıyla, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve yaygın olarak Dünya Bankası adıyla bilinen Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın kurulması kabul edilmiştir. Konferansa Ticaret Bakanları katılmadığından ticaret ile ilgili bir anlaşmanın müzakere edilmesi mümkün olamamış, ancak Uluslararası Ticaret Örgütü'nün (ITO) kurulması gerekliliğine karar verilmiştir.²

Uluslararası ticareti serbestleştirmek amacını taşıyan ITO'nün kurulmasını öngören Havana Sözleşmesi (Havana Charter) iki yıl süren müzakereler sonrasında Mart 1948'de imzalanmış, ancak ITO, ABD'nin sözleşmeyi onaylamaması nedeniyle faaliyete geçememiştir.³

Bu arada, ITO'nün kurulmasına yönelik müzakereler devam ederken, müzakerelere katılan bazı devletler, ITO'nün kurulmasına ilişkin süreci beklemek istemediklerinden, gümrük vergilerini ve diğer tarife dışı engelleri azaltmak amacıyla 1947 yılında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nı (GATT) hazırlamışlardır. Bu kapsamda, sekiz devlet⁴, geçici olarak yürürlükte kalmak üzere, Geçici Yürürlük Protokolü ile GATT'nı 1 Ocak 1948 yılından itibaren uygulamaya

¹ Halil SEYİDOĞLU, **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, İstanbul: Güzem Yayınları, 1999, s. 188.

² Şener BÜYÜKTAŞKIN, **Dünya Ticaret Sistemi : GATT, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye**, Ankara: Esbank , 1997, ss. 2-3.

³ SEYİDOĞLU, **Uluslararası İlişkiler...**, s. 111.

⁴ ABD, Avustralya, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere, Kanada ve Lüksemburg.

karar vermiştir.⁵ GATT'nın, Havana Sözleşmesi kapsamında kurulması kararlaştırılan ITO'nün şemsiyesi altında faaliyet göstermesi öngörülmüştür.⁶ Ancak, Havana Sözleşmesi yürürlüğe giremediğinden, GATT, 47 yıl boyunca geçici olarak uygulanmıştır.⁷ GATT'nın yürürlüğe girmesiyle uluslararası ticaret sistemi ilk kez kurulmuştur.⁸

Uluslararası ticareti düzenleyen tek anlaşma olan GATT, 1947 yılından 1994 yılına kadar geçen sürede yürürlükte kalmış, bu süre içinde sekiz müzakere turu yapılmıştır. Dünya ticaret forumu olarak görev yapan GATT'nın, kurumsal yapısının olmayışı ve yaptırım gücünün yetersizliği nedeniyle, uluslararası ticaret alanındaki etkinliği yıllar itibariyle zayıflamıştır. GATT'nın yetersiz kalması üzerine, uluslararası ticari sisteminin kurallarını belirleyen Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), 1995 yılında GATT çerçevesinde yapılan sekizinci ve son müzakere turu olan Uruguay Turu sonucunda "Nihai Senet" in imzalanmasıyla kurulmuştur. Bu bölümde, uluslararası ticareti düzenleyen çok taraflı bir anlaşma olan GATT'na ilişkin genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra, DTÖ'nün, kurumsal yapısı, amaçları ve fonksiyonları incelenmiştir.

2. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi amacıyla 1947 yılında 23 ülke tarafından Cenevre'de imzalanan GATT, 1 Ocak 1948 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Çok taraflı bir anlaşma niteliğinde olan GATT, 1947-1995 yılları arasında uluslararası ticareti düzenleyen bir metin olarak yürürlükte kalmıştır. GATT, DTÖ kuruluncaya kadar uluslararası örgüt statüsü almamıştır. Taraf devletler için ticari müzakere zemini teşkil eden GATT, söz konusu dönemde sekiz kez gerçekleştirilen ticaret müzakeresi

⁵ David PALMETER ve Petros C. MAVROIDIS, **Dispute Settlement in the World Trade Organization: Practice and Procedure**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 3.

⁶ Frédérique BERROD ve Eric GIPPINI FOURNIER, "The Common Institutional Framework of The New World System", Jacques H. J. BOURGEOIS, Frédérique BERROD ve Eric GIPPINI FOURNIER (der.), **The Uruguay Round Results: A European Lawyers' Perspective**, Brüksel: European Interuniversity Press, 1995, s.25.

⁷ PALMETER, **Dispute Settlement ...**, s. 4.

⁸ Nil KARACA, "GATT'tan Dünya Ticaret Örgütü'ne", **Maliye Dergisi**, Sayı: 144, 2003, s.84.

turlarıyla⁹ uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması konusunda önemli mesafeler alınmasını sağlamıştır.¹⁰ GATT'nın en büyük başarısı sanayi malları ticaretinde sağlanan oldukça önemli oranda tarife indirimleri olmuştur.

Diğer taraftan, GATT, yalnızca uluslararası ticarete konu olan mallara ilişkin gümrük tarifeleri ile ilgili iken, müzakere turları sonucu zenginleştirilmiştir.¹¹ GATT çerçevesinde yapılan sekizinci ve son müzakere turu olan Uruguay Turu 1986 yılında Punto Del Este (Uruguay)'da başlamıştır. Uruguay Turu, GATT çerçevesinde yapılan en kapsamlı ve 123 taraf devletin yer aldığı en geniş katılımlı müzakere turu olmuştur. 1986 yılında başlayan ve sekiz yıl süren müzakereler 1993 yılında sona ermiştir.

DTÖ Sekreteryası, Uruguay Turu'nu, dünya tarihinin en büyük ticaret müzakeresi olarak tanıtmıştır.¹² 1947 yılından itibaren geçici statü ile çalışan GATT, Uruguay müzakerelerinin sonucunda, Bretton Woods kurumlarının IMF ve Dünya Bankası ile birlikte üçüncü ayağını oluşturan DTÖ'nün kurulmasıyla kurumsal bir yapıya kavuşmuştur.¹³

Dünya ticaretini serbestleştirmek, bu çerçevede içinde ticarete sınırlar getiren gümrük tarifelerini indirmek ve tarife dışı engelleri ortadan kaldırmak amacıyla kurulan GATT'nın bu yaklaşımı ve yapısı zaman içinde yetersiz kalmaya başlamıştır. 1970'li yıllarda yaşanan döviz kuru ve petrol krizi, global sorunların sistemli bir koordinasyona ve bu koordinasyonu sağlayacak kurumlara ihtiyacı olduğunu göstermiştir. Uluslararası bir anlaşma niteliğinde olan GATT, bu ihtiyaca cevap

⁹ GATT Müzakere Turları: 1. Cenevre Turu (1947), 2. Ancey Turu (1949), 3. Torquay Turu (1950-1951), 4. Cenevre Turu (1956), 5. Dillon Turu (1960-1961), 6. Kennedy Turu (1962-1967), 7. Tokyo Turu (1973-1979), 8. Uruguay Turu (1986-1994).

¹⁰ Müslüm YILMAZ, **Dünya Ticaret Örgütü Kuralları Açısından Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbir Soruşturması**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2004, ss. 2-3.

¹¹ K. Oğuz KARAKOÇ, **Rekabet Kurallarının Uluslararasılaşma Süreci ve Uluslararası Örgütlerin Politikaları**, Ankara: Rekabet Kurumu, 2003, s. 27.

¹² Mustafa ÖZCAN, "Dünya Ticaret Örgütü Doha Kalkınma Turu Müzakerelerini Ne Durdurdu? Tarih Tekerrürden Mi İbarettir?", **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Sayı: 24, (2007), 19 Eylül 2008, http://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-ekonomik-sorunlar_subat-2007_tr.mfa, s.2.

¹³ Ali TURHAN, "Dünya Ticaret Örgütü", **Devlet Planlama Teşkilatı**, (1997), 16 Eylül 2008, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ticaret/turhana/dto.html>, s.2.

verememiştir.¹⁴ Daimi bir sekreteryası olmakla beraber bir uluslararası kuruluş olmak yerine bir anlaşma niteliğinde olan GATT, DTÖ'nün kurulmasıyla daimi bir örgüte kavuşmuştur. Diğer bir ifadeyle, DTÖ'nün kurulmasıyla 47 yıl önce eksik bırakılmış olan girişim tamamlanmıştır.¹⁵

Uruguay Turu'ndan önce yapılan müzakere turlarında gümrük vergilerinin azaltılması amaçlanırken, Uruguay Turu'nda bu amacın yanı sıra, dünya ticaretindeki kural ve disiplinlerin güçlendirilmesine yönelik olarak müzakerelere katılan tüm devletlerin imzaladığı anlaşmalar bir paket halinde kabul edilmiştir.¹⁶ Bu çerçevede, 1986 yılında başlayan ve 15 Aralık 1993 tarihinde tamamlanan Uruguay Müzakere Turu sonucunda 15 Nisan 1994 tarihinde Marakeş'te (Fas) imzalanan ve toplam 26.000 sayfa¹⁷ ile kuşkusuz en uzun anlaşma olan Nihai Senet 1 Ocak 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Üç bölümden oluşan Nihai Senet'in, birinci bölümü Uruguay Müzakere Turu sonucunda alınan kararları içermektedir. İkinci bölüm, DTÖ Kuruluş Anlaşması ve bu anlaşmasının eklerini oluşturan Çok Taraflı ve Çoklu Ticaret Anlaşmaları'ndan oluşmaktadır. Üçüncü bölüm, Bakanlar Bildirisi ve Kararlarını içermektedir.¹⁸

3. Dünya Ticaret Örgütü

Dünya Ticaret Örgütü uluslararası ticaret alanındaki en etkili örgüttür. DTÖ Anlaşmalarındaki düzenlemeler üye devletlerin gerek hukuk sistemlerini, gerekse ulusal politikalarını doğrudan doğruya etkilemektedir.¹⁹

¹⁴ Sibel TURAN ve Emre AYKOÇ, "Küreselleşme: Dünü, Bugünü, Yarını", **Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Dergisi**, C Serisi, Cilt 2, No 1, 2002, s. 138.

¹⁵ Okan AKTAN, "GATT Antlaşmaları: Analitik Tarihi", Tuğrul ÇUBUKÇU (der.), **GATT "Uruguay Round" Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**, Ankara: Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1996, s.18.

¹⁶ KARACA, "GATT'tan ...", s.86.

¹⁷ John H. JACKSON, "Designing and Implementing Effective Dispute Settlement Procedures: WTO Dispute Settlement, Appraisal and Prospects", Anne O. KRUEGER (der.), **The WTO As An International Organization**, Chicago: The University of Chicago Press, 1998, s. 161.

¹⁸ GATT, **Multilateral Trade Negotiations The Uruguay Round: Final Act Embodying The Results of The Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations**, Cenevre: GATT Secretariat, 1993.

¹⁹ Ülkü HALATÇI, "Pirinç İthalatında Yeni Politika, Çiftçi Merkezli Rekabet", **Referans Gazetesi**, 8 Nisan 2008.

DTÖ, dünya ticaretini yönlendiren ve yöneten, dünya ticaretinin kurallarını belirleyen, bu kurallara uyulup uyulmadığını denetleyen ve benzer çok taraflı kuruluşlarda az görülen bağlayıcı bir Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması ile ticari sorunları sonuca bağlayan önemli bir küresel aktördür.²⁰

DTÖ'nün esas itibarıyla üç boyutu bulunmaktadır. Bu boyutlardan birincisi, yenilenmiş GATT metni (GATT 1994) de dahil olmak üzere, Uruguay Turu müzakerelerinin sonucu olarak ortaya çıkan ve yaklaşık 30 kadar anlaşmanın uygulanmasını sağlayacak mekanizmaları oluşturmaktır. Tüm bu anlaşmalar birlikte ele alındığında dünya ticaretini düzenlemeyi amaçlayan bir kurallar manzumesini oluşturmaktadır. Bu kapsamda, DTÖ'nün ikinci işlevinin, bu kuralların geliştirildiği ve ticaretin serbestleştirilmesine yönelik müzakerelerin yürütüldüğü bir forum olduğu söylenebilir. Üçüncü boyutu ise, bu kuralların uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek ihtilafların çözümlenmesi için entegre bir mekanizma oluşturmaktır.²¹

3.1. Kuruluş Anlaşması

Dünya Ticaret Örgütü, Nihai Senet kapsamında yer alan DTÖ Kuruluş Anlaşması ile kurulmuştur. DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın VIII. Maddesinin 1. paragrafında DTÖ'nün tüzel bir kişiliğe sahip olduğu belirtilmektedir. DTÖ Kuruluş Anlaşması, ekinde yer alan 28 adet Çok Taraflı ve Çoklu Ticaret Anlaşmaları ile bunlara bağlı hukuki metinlerden oluşmaktadır. Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları kısaca DTÖ Anlaşmaları, mal, hizmetler ve fikri mülkiyet alanlarını kapsamaktadır.

DTÖ Kuruluş Anlaşması, dört adet ek ve bu eklerin alt başlıklarından oluşmaktadır. DTÖ Anlaşması kapsamında yer alan anlaşmalar şunlardır:

Ek 1: Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları

Ek 1 A: Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalar

²⁰ ÖZCAN, "Dünya Ticaret Örgütü...", s. 1.

²¹ Selim KUNERALP, "Çok Taraflı Ticaret Sistemi ve Türkiye", Tuğrul ÇUBUKÇU (der.), **GATT "Uruguay Round" Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**, Ankara: Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1996, ss. 49-50.

Ek 1 B: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)

Ek 1 C: Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS)

EK 2: Anlaşmazlıkların Çözülmesi Konusundaki Kural ve Yöntemleri Belirleyen Mutabakat Metni (AHMM)

EK 3: Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması

EK 4: Çoklu Ticaret Anlaşmaları²²

Sivil Uçak Ticaret Anlaşması

Devlet Alımları Anlaşması (GPA)

Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması

Uluslararası Sığır Eti Anlaşması

Üç alt başlığı içeren Ek 1'in birinci alt başlığı olan Ek-1A, mal ticareti ile ilgili aşağıda belirtilen 13 ayrı anlaşmayı içermektedir.

1. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994 (GATT 1994)
2. Tarım Anlaşması
3. Bitki ve Hayvan Sağlığı Önlemleri Uygulama Anlaşması (SPS)
4. Tekstil ve Giyim Anlaşması (ATC)
5. Ticarete Teknik Engeller Anlaşması (TBT)
6. Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması (TRIMS)
7. GATT 1994'ün VI. Maddesinin Tatbikine İlişkin Anlaşma (Anti-Damping)
8. GATT 1994'ün VII. Maddesinin Tatbikine İlişkin Anlaşma
9. Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması
10. Menşe Kuralları Anlaşması
11. İthalat Lisansları Anlaşması
12. Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması (SCM)
13. Korunma Önlemleri Anlaşması

²² Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması ve Uluslararası Sığır Eti Anlaşması 1/1/1998 tarihi itibariyle yürürlükten kalkmıştır.

DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın II. maddesinin 2. paragrafı çerçevesinde, yukarıda belirtilen EK 1, 2 ve 3'de yer alan anlaşmalar ve bunlara bağlı olan hukuki metinler DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın ayrılmaz bir parçasını teşkil etmektedir. Söz konusu Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları tüm DTÖ üyeleri için bağlayıcıdır. Diğer bir ifadeyle, Nihai Senet'i imzalayan üye devletler, "tek taahhüt" (single undertaking) ilkesi çerçevesinde söz konusu DTÖ Anlaşmalarına da otomatik olarak taraf olmuşlardır.²³ Diğer taraftan, DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın II. maddesinin 3. paragrafı gereğince, Ek 4'de yer alan Çoklu Ticaret Anlaşmaları sadece bu anlaşmaları imzalayan DTÖ üyeleri için bağlayıcıdır.

Türkiye, halen yürürlükte bulunan Çoklu Ticaret Anlaşmalarına taraf değildir. Ancak, "Devlet Alımları Anlaşması" ile "Sivil Uçak Ticareti Anlaşması"nda gözlemci üye statüsündedir. Diğer taraftan, Türkiye, 1996 yılında Singapur Bakanlar Konferansında imzalanan Bilgi Teknolojisi Ürünleri Anlaşmasına taraf olmuştur.

3.2. Üyeler ve Katılım Süreci

Dünya ticaretinin %97'sinden fazlasını temsil eden DTÖ'nün 153 üyesi bulunmaktadır.²⁴ Aşağıda yer alan Grafik 1'in incelenmesinden görüleceği üzere, DTÖ'nün üye sayısı çok hızlı olmasa da, yine de önemli ölçüde artmıştır. Diğer bir ifadeyle, DTÖ üye sayısı bakımından giderek gelişme göstermektedir.²⁵

2008 yılında Ukrayna ve Cape Verde'nin DTÖ'ne katılmalarıyla DTÖ'nün toplam üye sayısı 153'e ulaşmıştır. Ayrıca, 30 kadar devletin DTÖ'ne katılım müzakeresi devam etmektedir.²⁶ DTÖ'ne üye devletlerin, katılım müzakereleri devam

²³ Bernard HOEKMAN, "The WTO: Functions And Basic Principles", Bernard HOEKMAN, Aaditya MATTOO ve Philip ENGLISH (der.), **Development, Trade, and the WTO: A Handbook**, Washington, D.C.: World Bank, 2002, s. 45.

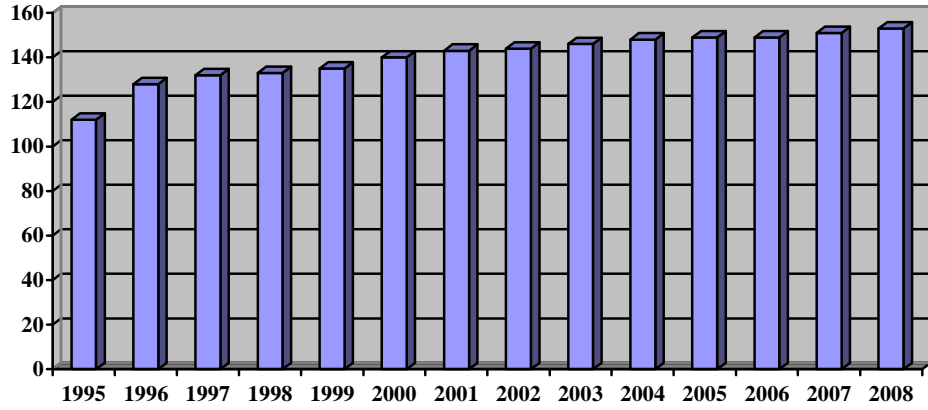
²⁴ World Trade Organization, **The WTO In Brief**, Cenevre: World Trade Organization, 2008, s. 7.

²⁵ Alan V. DEARDORFF, "Dünya Ekonomisi ve Dünya Ticaret Sistemi Nereye Gidiyor", **Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları**, Yıl: 3, Sayı: 1-2, 2008, s.16.

²⁶ Sait M. AKMAN, "Hokey Sopaları, Küreselleşme ve Dünya Ticaret Sisteminin Geleceği: Deardoff'u Tamamlayıcı Notlar", **Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları**, Yıl: 3, Sayı: 1-2, 2008, s.45.

eden aday devletlerin ve ayrıca katılım müzakereleri kapsamında onay veya katılım sürecinde bekleyen gözlemci statüsündeki devletlerin listesi Ek 1’de yer almaktadır.

Grafik 1. Yıllar İtibariyle DTÖ’nün Üye Sayısı

DTÖ’ne katılım müzakereler yoluyla olmaktadır. Dolayısıyla, katılım süreci, her ülkenin hak ve yükümlülükleri bakımından bir dengenin kurulmasını sağlamaktadır. Aday devletler, üye devletler tarafından kendilerine tanınan ticari ayrıcalıklardan ve öngörülebilir ticari kuralların getirdiği güvencelerden yararlanmaktadır. Buna karşılık, katılım müzakereleri çerçevesinde ulusal pazarlarını üye devletlere açmak ve DTÖ kurallarına uyum sağlamak yükümlülüğünü üstlenmektedirler.²⁷

Türkiye'nin de dahil olduğu birçok DTÖ üyesi için katılım müzakereleri, GATT sistemi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. GATT 1947’ye taraf olan bu gruptaki devletler, 1994 yılında Marakeş’te imzaladıkları Nihai Senedi takiben 1 Ocak 1995 tarihinde kurulan DTÖ’nün asli ve kurucu üyeleri olmuşlardır.²⁸

²⁷ Dış Ticaret Müsteşarlığı, “DTÖ’ye Katılım Süreci”, (2006), 19 Eylül 2008, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=1226&icerikID=1336&dil=TR>, s.1.

²⁸ Dış Ticaret Müsteşarlığı, “DTÖ’ye Katılım ...”, s. 1.

1951 yılında Torquay Turu sonucunda GATT'na taraf olan Türkiye, iç onay prosedürünün tamamlanmasının ardından 26 Mart 1995 tarihi itibarıyla DTÖ'nün kurucu üyeleri arasında yer almıştır.²⁹

DTÖ'ne üye olabilmek için devletlerin veya gümrük sahalarının ticaret politikalarını uygulamak konusunda tam bir özerkliğe sahip olmaları gerekmektedir. DTÖ'ne katılım süreci aşağıda açıklandığı üzere başlıca dört aşamadan oluşmaktadır.³⁰

a) Resmi Başvuru ve Çalışma Grubunun Kurulması: Aday devlet DTÖ'ne resmi başvuruda bulunmakta ve Genel Konsey bu talebi olumlu değerlendirerek, söz konusu devletin DTÖ'ne katılımına ilişkin bir "çalışma grubu" kurulmasına karar vermektedir. Çalışma grupları DTÖ üyesi tüm devletlerin katılımına açıktır. Aday devletin, DTÖ Anlaşmaları kapsamına giren ticari ve ekonomik politikaları ile uygulamalarını tüm yönleriyle açıklaması gerekmektedir. Bu bilgiler, çalışma grubu tarafından incelendikten sonra, DTÖ Sekreteryası'na bir belge halinde sunulmaktadır.

b) Çalışma Grubunun İncelemeleri ve İkili Taviz Müzakereleri: Çalışma grubunun ilke ve politikalar üzerindeki incelemelerinde yeterli bir ilerleme kaydedildikten sonra, aday devlet ve üye devletler arasında ikili müzakereler başlatılmaktadır. Her devletin farklı ticari öncelikleri ve çıkarları olması nedeniyle söz konusu müzakereler ikili düzeyde yürütülmektedir. Müzakerelerde, tarife oranları, spesifik pazara giriş taahhütleri, mal ve hizmetlere ilişkin diğer politikalar ele alınmaktadır. Aday devletin üstleneceği taahhütler ikili düzeyde müzakere edilmekle birlikte, bu taahhütlerin "ayrım gözetmeme" (non-discrimination) prensibi çerçevesinde tüm DTÖ üyesi devletlere eşit olarak uygulanması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, müzakerelerin sonuçları, aday devletin katılımıyla birlikte diğer üye devletlerin elde edecekleri ticari fırsatları belirlemektedir.

c) Katılım Protokolü: Çalışma grubunun aday devletin ticaret düzenlemeleri hakkındaki incelemeleri ve ikili taviz müzakerelerinin tamamlanmasının ardından,

²⁹ DTÖ yükümlülüklerimiz 1/1/1995 tarihinden itibaren geçerli olmuştur.

³⁰ Dış Ticaret Müsteşarlığı, "DTÖ'ye Katılım ...", s. 1.

çalışma grubu tarafından rapor, katılım protokolü ve taahhüt listeleri sonuçlandırılmaktadır.

d) Karar: DTÖ'ne katılım sürecinin son aşaması olan karar aşamasında, rapor, protokol ve listelerden oluşan belgeler Genel Konsey veya Bakanlar Konferansına sunulmaktadır. Tüm DTÖ üyesi devletlerin mutabakatıyla katılım protokolünü imzalayan aday devlet, üye statüsünü kazanmaktadır.

3.3. Amaçları

DTÖ'nün amaçları DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın önsözünde belirtilmektedir. Bu kapsamda, üye devletlerin hayat standardını yükseltmek, tam istihdamı sağlamak, mal ve hizmet üretim ve ticaretini geliştirmek, çevreyi koruyarak dünya kaynaklarının tam ve sürdürülebilir kalkınma hedefine uygun bir şekilde kullanımına izin vermek DTÖ'nün amaçları arasındadır. Ayrıca, gelişme yolundaki ülkelerin, özellikle en az gelişmiş ülkelerin dünya ticaretinden ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile orantılı bir pay elde etmelerinin sağlanması, karşılıklı menfaat esasına dayalı, gümrük vergilerinde ve diğer tarife dışı engellerde indirim sağlayan, uluslararası ticari ilişkilerde ayrımcı muameleyi kaldıran anlaşmalar yapılması DTÖ'nün amaçları olarak sıralanmaktadır.

DTÖ, üye devletlerin ticaret politikaları uygulamasında şeffaf, öngörülebilir ve yerli-yabancı ayrımı gözetmeyen düzenlemeler yapmalarını öngörmektedir. Sistem, üye devletlerin ticari düzenlemelerinin DTÖ kurallarına uymayan yönleri hakkında, bu üyeleri, diğer üye devletlerin, ihtilafların halli konusunda idari bir çözüm mekanizması olan Anlaşmazlıkların Halli Organına (AHO) şikayet edebilmelerine imkan vermektedir.³¹

Sonuç itibariyle, DTÖ ticaret sisteminin iki temel amacı bulunmaktadır. Öncelikle, mal ve hizmetin dünya ölçeğinde serbestçe dolaşımı için üye devletlerin, kendi pazarlarına yabancıların girmesini zorlaştıran engelleri azaltmalarını, zaman

³¹ Uğur EMEK, **Uluslararası Ticarete Tahkim Prosedürü**, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, 1999, s.1.

içerisinde de kaldırmalarını temin etmek, bu kurallara uymayan ve bundan şikayetçi olan üye devletler arasındaki ihtilafı da DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması kapsamında çözümlenmektedir.³²

3.4. Kurumsal Yapısı

Merkezi İsviçre'nin Cenevre kentinde bulunan DTÖ'nün sekreteryaya hizmetleri Bakanlar Konferansı'nın atadığı bir Genel Müdür ve 629³³ personel tarafından yürütülmektedir. Genel Müdürün ve Sekreteryanın sorumlulukları tamamen uluslararası niteliktedir. Diğer bir ifadeyle, uluslararası memur statüsünde olan Genel Müdür ve Sekreteryaya çalışanları, görevleri sırasında herhangi bir devletten veya DTÖ dışındaki herhangi bir makamdan talimat istemeyecek ve almayacaklardır.³⁴ DTÖ'nün kurumsal yapısını gösteren şema Ek 2'de yer almaktadır.

Söz konusu şemanın incelenmesinden görüleceği üzere, DTÖ'nün en üst düzeydeki karar organı, DTÖ'ne üye devletlerin temsilcilerinden, genellikle Ticaret Bakanlarından oluşan Bakanlar Konferansı'dır. Bugüne kadar altı Bakanlar Konferansı yapılmıştır.³⁵ En az iki yılda bir toplanan Bakanlar Konferansı, çok taraflı ticaret anlaşmalarına ilişkin her türlü kararı almaya yetkilidir.³⁶

DTÖ'nün yürütme organı olan Genel Konsey, tüm üye devletlerin temsilcilerinden oluşmaktadır. Bakanlar Konferansı'nın toplanmadığı zamanlarda görevini onun adına yürütmektedir. Genel Konsey yılda yaklaşık 12 kez toplanmaktadır. Genel Konsey'de üye devletleri genellikle Cenevre'deki Büyükelçileri temsil etmektedir.³⁷

³² EMEK, **Uluslararası Ticarete...**, s.1.

³³ World Trade Organization, **Annual Report 2008**, Cenevre: World Trade Organization, 2008, s. 100.

³⁴ DTÖ Kuruluş Anlaşması madde VI.

³⁵ İlk Bakanlar Konferansı 1996 yılında Singapur'da toplanmıştır. Bundan sonraki Bakanlar Konferansı, 1998 yılında Cenevre'de, 1999 yılında Seattle'da, 2001 yılında Doha'da, 2003 yılında Cancun'da ve son olarak 2005 yılında Hong Kong'da toplanmıştır.

³⁶ DTÖ Kuruluş Anlaşması madde IV.

³⁷ HOEKMAN, "The WTO :...", s.47.

DTÖ, karar almada GATT 1947’de olduğu gibi konsensüs (uzlaşma) yöntemini sürdürmektedir. Uzlaşmanın sağlanamadığı durumlarda oylamaya başvurulması gerekmektedir.³⁸ Diğer bir ifadeyle, DTÖ’de kararların önemli bir çoğunluğu, üye devletlerin tümünün katılımıyla, en az iki yılda bir toplanan Bakanlar Konferansı’nda veya üye devletlerin Cenevre’de bulunan misyonlarında görevli olan ve düzenli olarak Genel Konsey adı altında bir araya gelen Daimi Temsilcileri/Büyükelçileri tarafından konsensüs esasına göre alınmaktadır.³⁹

Çalışmamızın konusunu teşkil eden ihtilafların halli konusunda idari bir çözüm mekanizması olan Anlaşmazlıkların Halli Organı esasen Genel Konsey’in kendisidir. Diğer bir ifadeyle, Genel Konsey, Anlaşmazlıkların Halli Organı olarak da görev yapmaktadır. Anlaşmazlıkların Halli Organı’na genel olarak üye devletlerin Cenevre’deki DTÖ nezdindeki büyükelçisi başkanlık etmektedir.⁴⁰

Genel Konsey, Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organı olarak da görev yapmaktadır. Genel Konsey’in idaresi altında Mal Ticareti Konseyi, Hizmetler Ticareti Konseyi ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Konseyi faaliyet göstermektedir. Her bir Konsey kapsamında faaliyet gösteren spesifik konularla ilgilenen komiteler yer almaktadır. Ayrıca, Doha Turu Müzakereleri (Doha Kalkınma Gündemi) kapsamında Ticaret Müzakereleri Komitesi oluşturulmuştur.

3.5. İşlevleri

DTÖ’nün işlevleri DTÖ Kuruluş Anlaşması’nın III. maddesinde tanımlanmıştır. Söz konusu madde çerçevesinde DTÖ’nün beş temel fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlar kısaca, DTÖ Anlaşmalarını oluşturan Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarını yönetmek ve uygulamak, üye devletler arasında yapılan çok taraflı ticaret müzakereleri için bir forum görevi yapmak, üye devletler arasındaki ticari uyuşmazlıklara çözüm bulmak, üye devletlerin ticaret politikalarını yaygınlaştırmak ve

³⁸ BÜYÜKTAŞKIN, *Dünya Ticaret...*, s. 46.

³⁹ Dışişleri Bakanlığı, “Dünya Ticaret Örgütü”, 17 Eylül 2008, http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-__dto_.tr.mfa, s.2.

⁴⁰ PALMETER, *Dispute Settlement...*, s. 15.

global ekonomik politikalar geliştiren diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmaktır.⁴¹

3.5.1. Anlaşmaların Uygulanması

DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın III. maddesinin 1. paragrafı gereğince, DTÖ, Kuruluş Anlaşması'nın ve Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarının uygulanmasını, yönetimini ve işleyişini kolaylaştıracak ve bu Anlaşmaların amaçlarına ulaşılmasında katkıda bulunacaktır. Buna ilave olarak, Çoklu Ticaret Anlaşmalarının uygulanması, yönetimi ve işleyiş için genel çerçeveyi oluşturacaktır.

Söz konusu düzenleme, tüm üye devletlerin taraf olduğu Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarıyla, DTÖ şemsiyesi altında olan ancak aynı seviyede katılım beklenmeyen Çoklu Ticaret Anlaşmaları arasındaki farkı yansıtmaktadır.⁴²

3.5.2. Müzakereler

GATT'nın dünya ticaret sistemine getirdiği en önemli yenilik serbestleşme çerçevesinde devamlı müzakere olgusudur.⁴³ DTÖ'nün kurulmasıyla, daha önce GATT çerçevesinde mevcut bulunan ve oldukça gevşek bir yapı arz eden müzakere turları, farklı düzeylerde müzakerelerin düzenli olarak yürütüldüğu bir yapıya dönüşmüştür.⁴⁴

DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın III. maddesinin 2. paragrafı gereğince, DTÖ, Kuruluş Anlaşmasının ekinde yer alan Anlaşmalarda ele alınan konularla ilgili üyeler arasında müzakereler için bir forum düzenleyecektir. Ayrıca, Bakanlar Konferansı'nda

⁴¹ Mehmet HASGÜLER, ve Mehmet B. ULUDAĞ, **Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s. 95.

⁴² Nesrin AKIN, **Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlık Çözüm Sistemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, 2006, s. 39.

⁴³ KARAKOÇ, **Rekabet Kurallarının ...**, s.28.

⁴⁴ Tuba ONGUN, "Uruguay Round Anlaşmalarının Özü", Tuğrul ÇUBUKÇU (der.), **GATT "Uruguay Round" Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**, Ankara: Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1996, ss. 43-44.

alınacak kararlara göre, çok taraflı ticari ilişkilerde ek bir müzakere forumu ve bu forumların sonuçlarının uygulanmasında bir çerçeve oluşturacaktır.

Bugün DTÖ'nün gündeminde bulunan en önemli konu 2001 yılında Katar'ın başkenti Doha'da düzenlenen IV. Bakanlar Konferansı ile başlatılan çok taraflı ticaret müzakereleridir.⁴⁵ Yeni müzakere turunun kalkınma öncelikli olacağını altı çizilerek, turun adı "Doha Kalkınma Gündemi" olarak belirlenmiştir. Doha'da varılan mutabakat uyarınca, müzakereler tek bir paketin (single undertaking) kabul edilmesi suretiyle sonuçlandırılacaktır.⁴⁶

DTÖ'ne üye farklı çıkarlara sahip toplam 153 devletin taraf olduğu bir müzakere platformunda uzlaşma sağlanması uzun ve zorlu bir süreci gerektirmektedir. Ancak, müzakere konularının tek bir paket halinde masaya konulması, üye devletlere esneklik kazandırmakta, değişik konularda pazarlarını diğer ülke girişimcilerine açarken, o ülkelerin pazarlarına giriş olanaklarını elde etmek suretiyle bir denge fırsatı ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak, üye devletler arasında uzlaşma sağlanması daha kolay bir hale gelmektedir.⁴⁷

2001 yılından bu yana devam eden Doha Turu müzakerelerinde, tarım, tarım dışı ürünler, hizmetler, anti-damping, sübvansiyon, balıkçılık alanındaki sübvansiyonlar, ticaretin kolaylaştırılması, ticaret ve çevre, fikri mülkiyet hakları, ticaret ve kalkınma ile anlaşmazlıkların halli konuları ele alınmaktadır.⁴⁸ Ticarete gümrük tarifelerinin ve tarife dışı engellerin azaltılmasını hedefleyen müzakereler diğer bir ifadeyle, "Sanayi Ürünlerinde Pazara Giriş" (NAMA- Non-Agricultural

⁴⁵ Dışişleri Bakanlığı, "Dünya Ticaret ...", s.2.

⁴⁶ Vural ALTAY, "Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Doha Kalkınma Gündemi Müzakerelerinde Son Durum", **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Sayı: 9, (2003), 19 Eylül 2008, http://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-ekonomik-sorunlar-_mayis-2003_.tr.mfa, s.1.

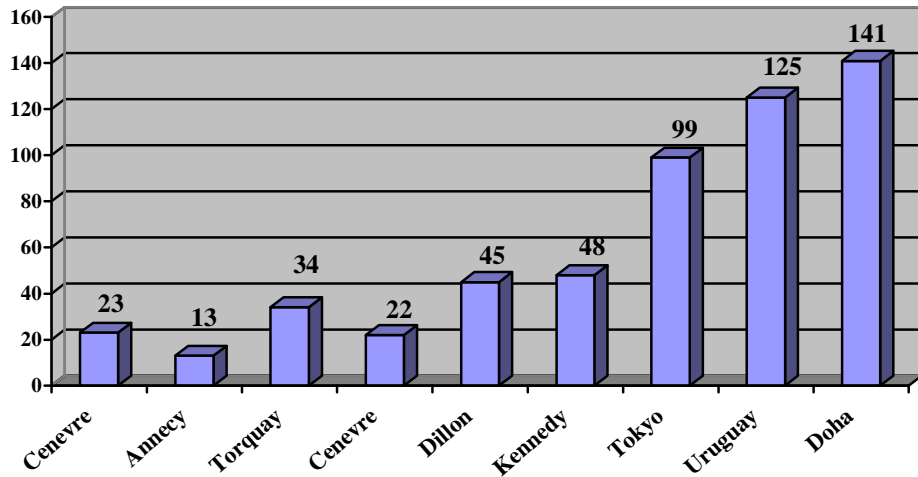
⁴⁷ Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Dünya Ticaret Örgütü Doha Müzakere Turu Özel Sektör Bilgilendirme Toplantısı**, Ankara: Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2003, s.1.

⁴⁸ Bozkurt ARAN, "Doha Görüşme Turu'nun Neresindeyiz, Türkiye Ne Yapıyor?", **Ekonomik Forum**, TOBB, Ankara, Şubat 2008, s.47.

Market Access) ve ‘‘Tarım Ürünlerinde Pazara Giriş’’ Doha Kalkınma Turu görüşmelerinin ağırlıklı iki başlığını oluşturmaktadır.⁴⁹

GATT döneminde bu yana yapılan ticaret turlarına katılan üye devlet sayısı önemli ölçüde artmıştır. Aşağıda yer alan Grafik 2’nin incelenmesinden görüleceği üzere, DTÖ çok taraflı ticaret sistemine olan ilgi üye sayısının artışı ile devam etmektedir. 1947 yılında ilk kez yapılan Cenevre Turu’nda 23 olan üye devlet sayısı Doha Turu’nda 141’e ulaşmıştır.⁵⁰

Grafik 2. GATT/DTÖ Çok Taraflı Ticaret Müzakerelerine Katılan Ülke Sayısı⁵¹

Bugüne kadarki müzakere turlarının kapsam olarak en iddialısı olan Doha Turu, kalkınma sorunlarına verilen öncelik bakımından da bir ilki oluşturmaktadır. Doha Müzakere Turu’nda gerek üye devlet sayısının artmış olması, gerekse müzakere konularının çeşitliliği ve birbirlerine bağımlılığı, üye devletler arasında pazarlığı güçleştirmekte ve uzlaşmaya varılmasını daha zor bir hale getirmektedir.⁵²

⁴⁹ Bozkurt ARAN, ‘‘Müzakerelerin Türkiye’ye Etkilerinin Değerlendirilmesi’’, **Ekonomik Forum**, Nisan 2008, s.54.

⁵⁰ AKMAN, ‘‘Hokey Sopaları, ..., s.45.

⁵¹ AKMAN, ‘‘Hokey Sopaları, ..., s.45.

⁵² ALTAY, ‘‘Dünya Ticaret Örgütü ..., s.2.

Doha Müzakerelerinde, özellikle gelişme yolundaki ülkelerin (GYÜ) önceki müzakere turlarına göre daha bilinçli ve eşgüdüm içinde hareket etmeleri, tartışmaların daha çetin ve uzun geçmesine neden olmaktadır. GYÜ, kalkınma turu olması nedeniyle Doha Turu'nda kendilerine bir takım istisna ve esnekliklerin tanınmasını talep etmektedir. Bu nedenle, müzakerelerin tamamlanması için konulan süreler birer birer aşılmıştır.⁵³

Sonuç itibariyle, 2001 yılından beri devam eden Doha Turu müzakerelerinde gerek dünya ticaretindeki serbestleşmenin taraflara sağlayacağı yararlar, gerekse kalkınma öncelikli bir çerçeve iddiasına rağmen arzu edilen aşamaya varılamamıştır.⁵⁴ 2003 yılında Meksika'da yapılan Cancun Bakanlar Konferansı'nda, Doha Ticaret Müzakereleri'nde bir anlaşmaya varılamamıştır. 2004 yılı Temmuz ayında Cenevre'de tıkanıklığı bir ölçüde de olsa aşacak bir ilerleme kaydedilmiştir. 2005 yılında yapılan Hong Kong Bakanlar Konferansı'nın ise, her ne kadar başarılı olduğu iddia edilmişse de, müzakerelerde pek fazla bir ilerleme kaydedilememiştir. 2007 yılında yapılması gereken Bakanlar Konferansı Doha Turu sürecindeki tıkanıklıklar nedeniyle yapılamamıştır.⁵⁵

Doha Bakanlar Konferansı'nda alınan kararlarla başlatılan Doha Kalkınma Gündemi Müzakereleri, tüm müzakere turları arasında en uzun süren olma yolunda ilerlemektedir. 2006 yılı Temmuz ayında askıya alınan, 2007 yılı başında tekrar ivme kazanan müzakerelerin, 2008 yılı sonuna kadar tamamlanması DTÖ'ne üye devletler ve Sekreteryaya tarafından ortak hedef olarak değerlendirilmekle beraber,⁵⁶ 2008 yılı sonu itibariyle bu hedefe ulaşılması mümkün olamamıştır.

⁵³ ARAN, "Doha Görüşme ...", s. 47.

⁵⁴ Sait AKMAN, "Doha 'Kalkınma' Turu ve DTÖ: Sorunların Açmazında Çözüm Arayışları", Sait AKMAN ve Şahin YAMAN (der.), **Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye**, Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) Yayınları, 2008, s. 29.

⁵⁵ DEARDORFF, , "Dünya Ekonomisi...", s.18.

⁵⁶ Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Doha Kalkınma Gündemi Müzakerelerinde Son Durum", 3 Ekim 2008, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/CokTaraflıAnlasmaDb/yeninotson1.doc>.

3.5.3. Anlaşmazlıkların Çözümlemesi ve Ticaret Politikalarının Gözden Geçirilmesi

DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın III. maddesinin 3. paragrafı çerçevesinde DTÖ'nün görevlerinden biri de DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın 2 no'lu Eki'nde yer alan ve çalışmamızın konusunu teşkil eden Anlaşmazlıkların Halline İlişkin Kural ve Yöntemleri Tespit Eden Mutabakat Metni'nin yürütülmesidir.

Buna ilave olarak, DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın III. maddesinin 4. paragrafı gereğince, söz konusu Anlaşmanın Ek 3'ünde yer alan Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması DTÖ tarafından yönetilmektedir.

3.5.4. Uluslararası Kuruluşlarla İşbirliği

DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın III. maddesinin 5. paragrafı gereğince, gerekli olması halinde Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası ile bunlara bağlı kuruluşlarla küresel ekonomi politikalarının oluşturulmasında daha etkin rol oynamak amacıyla işbirliği yapılması DTÖ'nün işlevleri arasındadır.

4. Sonuç

Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi amacıyla 1947 yılında imzalanan çok taraflı bir anlaşma niteliğinde olan GATT, 1995 yılında Uruguay Turu müzakereleri sonucunda DTÖ'nün kurulmasıyla kurumsal bir yapıya kavuşmuştur.

Uruguay Turu müzakerelerinin temel amaçlarından birisi GATT'nı güçlendirmek olmuştur. Müzakerelerde, bu kapsamda yapılacak düzenlemeler için bir yaptırım gücü sağlanamadığı takdirde, bu düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanmasının mümkün olmayacağı anlaşıldığından, uyuşmazlıkların çözümünde yaptırım gücünün artırılması ve bu konuda alınabilecek önlemler ele alınmıştır. Üye

devletler arasındaki anlaşmazlıkların çözümüne ilişkin yapılan bu düzenlemeler DTÖ'nün oluşturulması kadar önemli bir gelişmedir.⁵⁷

Çok taraflı ticaret sisteminin tek yasal ve kurumsal organı olan DTÖ kuruluşundan bu yana rekabeti bozucu, ticareti kısıtlayıcı engellerin kaldırılması amacıyla çalışmaktadır. Başlıca görevleri, DTÖ'yü oluşturan çok taraflı ticaret görüşmelerini yönetmek ve uygulamak, çok taraflı ticaret görüşmelerinde bir forum olarak görev yapmak, ülkelerin ticari anlaşmazlıklarına çözüm aramak, ulusal ticaret politikalarını denetlemek ve bu amaçlarla küresel ekonomik politika yapımında görevli uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmak olan DTÖ, tüm ticari düzenleme ve politikaların olabildiğince şeffaf olmasından yanadır. DTÖ, çok taraflı müzakereler aracılığıyla üye devletlerin ticaret yasalarını ve düzenlemelerini nasıl yapacaklarının bir çerçevesini çizmektedir. Bu kapsamda, DTÖ'ne üye devletler, ticaret politikalarını DTÖ kuralları çerçevesinde şekillendirmekte ve kuralları ihlal edecek herhangi bir uygulamaya gidememektedir. Aksi durumlar, DTÖ içinde oluşturulan Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması dahilinde çözümlenmektedir.⁵⁸

⁵⁷ BÜYÜKTAŞKIN, *Dünya Ticaret...*, s. 135.

⁵⁸ Cüneyt DENİZ, "Ekonomik Sistemin Bir Aktörü: Dünya Ticaret Örgütü", *Stratejik Boyut Dergisi*, (2008), 3 Ekim 2008, http://www.stratejikboyut.com/article_detail.php?id=223, ss. 2-3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ ANLAŞMAZLIKLARIN HALLİ MEKANİZMASI

1. Giriş

Ticaretin tarafları arasında ortaya çıkan hukuki uyuşmazlıkların etkin bir şekilde çözümü, iyi işleyen bir uluslararası ticaret sistemi için hayati önem taşıyan bir unsurdur.⁵⁹ Uluslararası ticaretin geliştirilmesi, tarifeler ile tarife dışı engellerin azaltılarak ticaretin önündeki engellerin kaldırılması temel olmak üzere pek çok amacı bulunan GATT 1947, ayrıca uluslararası ticari anlaşmazlıkların çözümü için bir mekanizma içermektedir.⁶⁰

Anlaşmazlıkların halline ilişkin hükümlere GATT 1947'nin XXII. ve XXIII. maddelerinde yer verilmiştir. Ancak, GATT 1947 mevcut haliyle uluslararası ticari uyuşmazlıkların çözümünde yetersiz kalmıştır.⁶¹ GATT çerçevesinde 1948 yılından 1994 yılına kadar geçen sürede toplam 120 panel kurulmuştur. Panellerde anlaşmazlıkların çözümlenmesi sağlanmakla birlikte, özellikle tüm üye devletlerin oybirliğini gerektiren durumlarda, hakkında şikayette bulunulan tarafın karşı oy kullanması nedeniyle karar alma süreçlerinde sıkıntılar yaşanmıştır. DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması, söz konusu sorunların aşılması amacıyla, 1945-1994 döneminde yaşanan tecrübelerin ışığında, GATT 1947 kapsamındaki düzenlemelere kıyasla daha detaylı, her aşamada süre kısıtlamalarına haiz, sistemi hızlandıran ve sürecin tıkanmasını önleyen onay usullerini ve bir temyiz sürecini içerecek şekilde düzenlenmiştir.⁶² Diğer bir ifadeyle, DTÖ kapsamında, anlaşmazlıkların halli sistemine getirilen en önemli yenilik süre kısıtlamaları ve şikayet

⁵⁹ Bernard HOEKMAN ve Michel KOSTECKI, **The Political Economy of the World Trading System: The WTO and Beyond**, Oxford: Oxford University Press, 2001, s. 74.

⁶⁰ Karim SARHAN, "The ABCs of WTO Dispute Settlement", **Dispute Resolution Journal**, Cilt: 60, Sayı: 4, 2005, s. 72.

⁶¹ ONGUN, "Uruguay Round...", s. 22.

⁶² Mesut AYDIN, "Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması", **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:33, 2004, s. 2.

edilen tarafın karşı oy kullanması nedeniyle sistemi bloke eden oybirliği şartının kaldırılmasıdır.⁶³

Uruguay Turu'nun en önemli başarılarından biri hiç kuşkusuz Anlaşmazlıkların Halli Organı'nın oluşturulmasıdır.⁶⁴ GATT 1947'nin kapsamında yer almakla beraber etkisiz kalan Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması, Nihai Senet kapsamında yer alan konulardaki anlaşmazlıkların çözümüyle ilgilenecek bir Anlaşmazlıkların Halli Organı ve Temyiz Organı oluşturularak kuvvetlendirilmiştir.⁶⁵ Bu bölümde, DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'nın temel unsurları, aşamalarıyla birlikte uyuşmazlık çözüm süreci ve bu sürecin her bir aşamasına ilişkin istatistiki veriler incelenmiş, ayrıca, Doha Kalkınma Turu'nda müzakere başlıklarından biri olan anlaşmazlıkların halli konusunda kaydedilen gelişmeler değerlendirilmiştir.

2. Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması

DTÖ'ne üye devletler arasındaki uyuşmazlıkların çözümü sürecinde uygulanacak kuralları ve usulleri düzenleyen Anlaşmazlıkların Halli Mutabakat Metni (AHMM), DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın 2 no'lu Eki'nde yer almaktadır.

DTÖ'nün en önemli özelliklerinden birisi olan Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması, GATT dönemi ile karşılaştırıldığında önemli bir ilerleme mevcuttur.⁶⁶ Diğer bir ifadeyle, AHMM hükümleri GATT 1947'nin anlaşmazlıkların halline ilişkin hükümleri ile karşılaştırıldığında önemli değişiklikler olduğu görülmektedir. İlk olarak, danışma görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanması halinde, AHO'nda panelin kurulmaması yönünde konsensüs ile karar alınmadığı sürece, panel otomatik olarak kurulmaktadır. İkinci olarak, AHO'nda panel raporunun reddi için konsensüs ile karar alınmadığı sürece, panel raporları otomatik olarak kabul edilmektedir. Üçüncü olarak,

⁶³ Heinz HAUSER ve Thomas A. ZIMMERMANN, "The Challenge of Reforming the WTO Dispute Settlement Understanding, *Intereconomics - Review of European Economic Policy*, Vol. 38, No. 5, 2003, s.242

⁶⁴ PALMETER, *Dispute Settlement*..., s. 15.

⁶⁵ Fatmir ZHGUNI, "GATT ve DTÖ", 2002, 14 Ekim 2008, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/karatepe/ifinance/GATTDTO.pdf>, s.5.

⁶⁶ DEARDORFF, "Dünya Ekonomisi...", s. 17.

daimi bir Temyiz Organı'nı kurulmuştur. Dördüncü olarak, anlaşmazlıkların halli sürecinin her bir aşamasında süre kısıtlamaları getirilmiş, panelin teşekkülü ve görev kapsamı daha açık bir şekilde tanımlanmıştır. Beşinci ve son olarak, panel ve Temyiz Organı'nın karar ve tavsiyelerinin uygulanmasına ilişkin daha açık hükümler getirilmiştir.⁶⁷

Mutabakat Metni hükümleri, GATT kurallarına kıyasla çok daha bağlayıcı ve otomatiktir. Bu değişikliğin etkisi, diğer bir ifadeyle, anlaşmazlıkların halli sisteminin kullanımındaki artış beklenilenin aksine çok daha büyük olmuştur. Nitekim, GATT sistemi kapsamında 46 yıllık dönemde taraf devletler tarafından toplam 535 şikayet yapılırken, DTÖ kapsamında ise 12 yıllık dönemde üye devletler 369 şikayette bulunmuştur.⁶⁸

2.1. Amacı

AHMM'nin 3. maddesinin 2. paragrafı gereğince, Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması çok taraflı ticaret sisteminde “güvenliği” ve “önceden sezinilebilirliği” sağlamayı amaçlamaktadır. Anlaşmazlıkların halli sistemi, ihtilafların hızlı bir şekilde çözümlenmesini ve DTÖ Anlaşmalarına uygun olmayan önlemlerin geri çekilmesini sağlamaya çalışmaktadır. Ticari yaptırımlar ve misilleme ise en son başvuru yöntemlerdir. Sistem, zorunlu yargılama süreci, kararların bağlayıcılığı ve yaptırımlar olmak üzere üç konuda tarihi bir başarıya imza atmıştır.⁶⁹

DTÖ'de anlaşmazlıkların çözümü için bir mekanizma kurulmasının ardındaki asıl amaç, üye devletlerin anlaşmazlıkları kendi başlarına daha yıkıcı yöntemler

⁶⁷ BERROD, “The Common Institutional...”, s. 30.

⁶⁸ John H. BARTON ve diğerleri, **The Evolution of The Trade Regime: Politics, Law, and Economics of The GATT and The WTO**, Princeton: Princeton University Press, 2006, s. 71 ve WorldTradeLaw.net Limited Liability Company, “List of All WTO Complaints Brought Pursuant to The DSU”, 19 Eylül 2008, <http://www.worldtradelaw.net/dsc/database/searchcomplaints.asp>.

⁶⁹ Stuart S. MALAWER, “Litigation and Consultation In The WTO: 10th Anniversary Review”, **Virginia Lawyer Magazine**, Cilt: 32, 2005, s.33.

kullanarak çözmelerine engel olmak, böylece daha düzenli, bir anlamda mahkeme usulüne göre hareket eden bir sistem yaratmaktır.⁷⁰

2.2. Uygulama Alanı

DTÖ Anlaşmalarından kaynaklanan hukuki uyuşmazlıkların çözüm sürecinde uygulanması gereken usul ve esasları içeren hukuki bir metin olan AHMM'nin 4 adet eki bulunmaktadır.⁷¹

AHMM'nde yer alan kural ve usullerin uygulanacağı anlaşmalar Mutabakat Metni'nin 1 no'lu Ekinde sıralanmıştır.⁷² Diğer bir ifadeyle, Mutabakat Metni hükümleri, 1 no'lu Ekte belirtilen DTÖ Anlaşmalarından ve Çoklu Ticaret Anlaşmalarından kaynaklanan hukuki uyuşmazlıklara uygulanmaktadır.

DTÖ Anlaşmalarının uygulanmasından kaynaklanan her türlü anlaşmazlığın çözümlenmesi sürecinde uygulanacak genel kurallar Mutabakat Metni kapsamında yer almakta birlikte, DTÖ Anlaşmalarının bir kısmında, bu Anlaşmaların uygulanmasından kaynaklanacak hukuki anlaşmazlıkların giderilmesinde uygulanmak üzere birtakım özel hükümlere yer verilmiştir. Mutabakat Metni'nin 2 no'lu Eki'nde bu özel hükümleri içeren bir liste bulunmaktadır.⁷³ Mutabakat Metni hükümleri ile 2 no'lu Ekte yer verilen özel hükümler arasında bir uyuşmazlık olduğunda, 2 no'lu Ekte yer verilen özel hükümler uygulanacaktır.⁷⁴ Diğer bir ifadeyle, Mutabakat Metni'nin genel hükümleri ile DTÖ Anlaşmalarında yer alan özel hüküm arasında çelişki olması durumunda, DTÖ Anlaşmalarında yer alan özel hüküm uygulanacaktır.⁷⁵

⁷⁰ DEARDORFF, "Dünya Ekonomisi...", s. 17.

⁷¹ Figen YILMAZ, **Dünya Ticaret Örgütü'nde Hukuki Uyuşmazlıkların Çözümü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2006, s. 17.

⁷² AHMM, madde 1.

⁷³ YILMAZ, **Dünya Ticaret Örgütü ...**, s. 7.

⁷⁴ AHMM madde 1.2.

⁷⁵ YILMAZ, **Dünya Ticaret Örgütü...**, s.9.

Temyiz Organı, Guatemala - Çimento Davası'nda (Cement I)⁷⁶, Mutabakat Metni'nin 1.2. maddesi gereğince belirli bir konuda AHMM hükmü ile ilgili diğer bir anlaşmada yer alan anlaşmazlıkların halline dair hüküm arasında bir çelişki olduğu sonucuna varılabilmesi için, bu hükümlerden birinin uygulanmasının, diğerinin ihlali sonucunu doğuracağına tespit edilmesi gerektirdiğini belirtmiştir. Bu tespit yapılmadan AHMM hükmü yerine diğer anlaşma hükmünün uygulanacağına karar verilmesi mümkün değildir.⁷⁷

Yukarıda bahsedilen davada, Temyiz Organı, Mutabakat Metni'nin 1.2. maddesi çerçevesinde, Mutabakat Metni'nin uygulama alanına giren anlaşmalardan birinde anlaşmazlıkların halli hususunda özel bir hükmün bulunması durumunda, AHMM'nin ilgili anlaşma açısından hiç uygulanmayacağı anlamına gelmeyeceğine karar vermiştir. Diğer bir ifadeyle, belirli bir anlaşmada anlaşmazlıkların halline ilişkin özel hükümler bulunması, ilgili anlaşmanın tamamen AHMM'nin uygulama alanından çıkacağı anlamına gelmemektedir. Mutabakat Metni'nin 1. maddesi 2. paragrafı çerçevesinde, diğer anlaşmalarda yer alan özel hükümler, sadece kendi düzenledikleri hususlarla ilgili AHMM hükmünü etkisiz kılacaklardır.⁷⁸

Mutabakat Metni'nin muhtelif maddelerinde, anlaşmazlıkların halli sisteminin, DTÖ'ne üye devletlerin DTÖ Anlaşmaları çerçevesindeki hak ve yükümlülüklerinin korunmasına hizmet edeceği açık bir şekilde belirtilmektedir. Buna ilave olarak, muhtelif maddelerde, AHO'nun karar ve tavsiyelerinin üye devletlerin mevcut hak ve yükümlülüklerini azaltamayacağı veya çoğaltamayacağı hükme bağlanmıştır. Anlaşmazlıkların halli sisteminin ilk önceliği, DTÖ Anlaşmalarına uygun olmayan önlemlerin geri çekilmesini sağlamaktır.⁷⁹ Bu önlemlerin geri çekilmesinin sağlanamaması durumunda, tazminat ve tavizlerin veya diğer yükümlülüklerin askıya alınması mümkün olabilmektedir. Diğer taraftan, DTÖ Anlaşmalarına uygun bulunan bir önlemin diğer üye devletlerin menfaatlerini ihlal ettiğinin tespit edilmesi halinde, AHO ilgili üye devlete söz konusu önleme ilişkin gerekli düzenlemeleri yapması

⁷⁶ *Guatemala-Cement I*, WT/DS60/AB/R, para.65.

⁷⁷ YILMAZ, *Dünya Ticaret Örgütü...*, s.9.

⁷⁸ YILMAZ, *Dünya Ticaret Örgütü...*, s.10.

⁷⁹ AHMM, madde 3.7.

konusunda karar ve tavsiyelerde bulunabilmektedir. Tüm bu hususlar, Anlaşmazlıkların Halli Mekanizmasını, devletler arasındaki ihtilafları ele alan, kazanan ve kaybeden taraflar için beyaz veya siyah olarak karar alan Uluslararası Mahkemelerden ayırmaktadır.⁸⁰

Mutabakat Metni'nin 3 no'lu Eki'nde panellerin çalışma usulleri ile panellerin çalışmaları için önerilen takvimi içeren "Çalışma Prosedürleri" yer almaktadır. "Uzman İnceleme Grupları" başlığı altında yer alan Ek 4, Mutabakat Metni'nin 13. maddesinin 2. paragraf hükümleri gereğince kurulan uzman inceleme grupları için belirlenen kural ve prosedürleri içermektedir.

Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması üye devletler arasındaki ticari uyuşmazlıklara uygulanabilmekte, şahıslar ve firmalar arasındaki ihtilaflar söz konusu mekanizmanın dışında kalmaktadır.⁸¹ Diğer bir ifadeyle, özel tarafların DTÖ sistemi içerisinde dava hakkı bulunmamaktadır. Ancak bu durum, özel tarafların anlaşmazlıkların halli sürecinin tamamen dışında kaldığı anlamına gelmemektedir.⁸²

DTÖ üyesi bir devletin uyguladığı hukuka aykırı bir önlem nedeniyle ticari menfaatleri olumsuz yönde etkilenen DTÖ üyesinin bu önlemden haberi olmayabilmektedir. Bu durumda, önlemden etkilenen sektör temsilcilerinin devletlerini, bu durumdan haberdar ederek, önlemi yürürlüğe koyan devlete karşı DTÖ'nde gerekli girişimlerde bulunulması konusunda ikna etmesi gerekmektedir. İlgili devlet, önlemden olumsuz yönde etkilenen özel taraflar kadar konuya önem vermeyebilmektedir. Ayrıca, ilgili devlet siyasi nedenlerle önlemi uygulayan devlete karşı DTÖ sistemi içerisinde dava açmaktan imtina edebilmektedir. Bu konuda herhangi bir ampirik çalışma yapılmamış olmakla birlikte, önlemden olumsuz yönde

⁸⁰ Lei WANG, "Some Observations On The Dispute Settlement System In The World Trade Organization", *Journal of World Trade*, Cilt: 29, Sayı: 2, 1995, s. 174.

⁸¹ Rıdvan KARLUK, *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar*, İstanbul: Beta Yayınları, 2007, s.304.

⁸² Müslüm YILMAZ, "Dünya Ticaret Örgütü'nde Hukuki Uyuşmazlıkların Çözümünün Özel Taraflara Etkisine Bir Örnek: ABD ile Türkiye Arasındaki Pirinç İthalatına İlişkin Dava", Nuray EKŞİ, Turgut KALPSÜZ ve Müslüm YILMAZ (der.), *Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıkların Tahkim Yoluyla Çözümüne İlişkin İstanbul Konferansı*, İstanbul: Beta Yayınları, 2008, s. 166.

etkilenen sektörün siyasi bakımdan önemi arttıkça ilgili devletin konuyu DTÖ sistemi içerisinde dava etme eğiliminin artacağı ileri sürülebilir.⁸³

DTÖ sistemi içerisinde görülen bir dava ile ilgili olarak sektör temsilcileri ile devlet arasında somut ve güçlü bir işbirliği olması önem arz etmektedir. Ticareti yürüten özel tarafların dava sürecine aktif bir şekilde katılması gerekmektedir. Nitekim, bazı davalarda, devletlerini DTÖ sistemi içerisinde dava açmaya ikna eden sektör temsilcilerinin bu davalarda devletlerine mali ve hukuki destek sağladığı bilinen bir husustur.⁸⁴

2.3. Kurumsal Yapısı

DTÖ'ne üye devletler arasındaki ihtilafların çözümü konusunda, Anlaşmazlıkların Halli Organı, paneller, Temyiz Organı ve DTÖ Sekreteryası görev yapmaktadır. Bu çerçevede, Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'nın çalışmasında görev alan kurumlar aşağıda değerlendirilmiştir.

2.3.1. Anlaşmazlıkların Halli Organı

DTÖ Kuruluş Anlaşması çerçevesinde, Genel Konsey, AHO olarak da görev yapmaktadır.⁸⁵ Ancak, AHO'nın kendi başkanı ve usul kuralları vardır.⁸⁶ Genel Konsey gibi AHO da DTÖ'ne üye devletlerin hükümet temsilcilerinden, genellikle de devletlerin Cenevre'deki diplomatik temsilcilerinden oluşmaktadır. DTÖ'ne üye devletlerin temsilcileri AHO'ndaki pozisyonları konusunda talimatları başkentlerinden aldıklarından AHO siyasi bir organdır.⁸⁷ AHO'nın görev ve yetkileri şunlardır:⁸⁸

- Panelistleri atamak ve panellerin görev kapsamını kabul etmek,

⁸³ YILMAZ, "Dünya Ticaret Örgütü'nde ...", ss.166-167.

⁸⁴ YILMAZ, "Dünya Ticaret Örgütü'nde ...", ss.167-168.

⁸⁵ DTÖ Kuruluş Anlaşması madde III.3.

⁸⁶ DTÖ Kuruluş Anlaşması madde IV.3.

⁸⁷ World Trade Organization, **A Handbook On The WTO Dispute Settlement System**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 17.

⁸⁸ Peter GALLAGHER, **Guide To Dispute Settlement**, Lahey: Kluwer Law International, 2002, s. 44.

- Panel veya Temyiz Organı'nın tavsiyelerini kabul veya reddetmek,
- Karar ve tavsiyelerin uygulanmasını denetlemek,
- Makul süre konusunda tavsiyede bulunacak olan hakimleri tayin etmek,
- Önlemlerin DTÖ Anlaşmaları ile uyumlu hale getirilmesi konusunda ihtilaf olması halinde, tavsiyelerde bulunması için bir uyum paneli tayin etmek,
- Gerekli durumlarda DTÖ Anlaşmalarından kaynaklanan tavizlerin veya diğer yükümlülüklerin askıya alınmasına izin vermek.

AHO, genellikle ayda bir kez toplanmaktadır. 2007 yılında 19 kez toplanmıştır.⁸⁹ DTÖ Sekreteryası, AHO'na idari destek sağlamaktadır.⁹⁰

AHO'nda karar almada DTÖ'nün karar almada uyguladığı oybirliği yöntemi kullanılmaktadır. AHO toplantılarına katılan üye devletler önerilen bir karara itiraz etmeği sürece oybirliği ile karar alındığı kabul edilmektedir. Diğer taraftan, panelin kurulması, panel ve Temyiz Organı raporlarının kabul edilmesi, tavizler veya diğer yükümlülüklerin askıya alınmasında negatif konsensüs ile karar alınmaktadır.

Negatif konsensüs yöntemi, GATT 1947'nin bu hususlarda tıkanmaya yol açması nedeniyle Uruguay Müzakere Turu sonucunda anlaşmaya dercedilmiştir. Negatif konsensüs yöntemi, yukarıda belirtilen dört aşamayı bir nevi otomatikçe bağlamaktadır. Örneğin, panelin kurulmaması veya raporların onaylanmaması için, AHO toplantılarında hazır bulunan üye devletlerin bu doğrultuda oybirliği ile karar vermesi gerekmektedir. Şikayet eden tarafın toplantıda yer alarak olumlu yönde oy kullanması negatif konsensüsün sağlanmasını engellemektedir. Bu nedenle, uygulamada, panelin kurulması, panel ve Temyiz Organı raporunun kabul edilmesi, tavizler veya diğer yükümlülüklerin askıya alınması bir anlamda otomatik hale gelmiştir.⁹¹

⁸⁹ World Trade Organization, **Annual Report (2008)** ..., s. 3.

⁹⁰ World Trade Organization, **A Handbook** ..., s. 17.

⁹¹ AYDIN, "Dünya Ticaret Örgütü ..., ss. 3-4.

2.3.2. Panel

Paneller geçici (ad hoc) nitelikte oluşturulmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ilgili uyuşmazlığı incelemek için kurulmakta, inceleme sona erdiğinde panelin görevi de sona ermektedir.

Paneller mahkemelere benzemektedir. Ancak, normal bir mahkemeden farklı olarak panelistler genellikle uyuşmazlığın taraflarınca istişare sonucunda belirlenmektedir. Panelistlerin seçiminde taraflar arasında mutabakat sağlanamaması halinde DTÖ Genel Müdürü panel üyelerini tayin etmektedir.⁹²

Paneller, panele bir vaka sunmuş veya bu konuda hizmet vermiş, GATT 1947'nin akit taraflarından birinin veya bir üye devletin temsilcisi olarak, veya kapsamdaki herhangi bir anlaşma veya bu anlaşmaların yerini aldığı daha önceki bir anlaşma Konseyinin veya Komitesinin temsilcisi olarak hizmet vermiş veya Sekreteryaya'da görev almış, uluslararası ticaret hukuku veya politikası konusunda ders vermiş veya bu konuda yayınları olan veya herhangi bir üye devletin üst düzeyde ticaret politikası görevlisi olarak hizmet vermiş kişiler de dahil olmak üzere, hükümetten ve/veya hükümet dışından vasıflı kişilerden oluşmaktadır.⁹³

Anlaşmazlığa taraf olanlarca aksi kabul edilmediği sürece, hükümeti anlaşmazlığa taraf olan üye devletin vatandaşları veya üçüncü taraf olan üye devletlerin vatandaşları bu anlaşmazlıkla ilgili panelde görev alamamaktadır. Gelişmekte olan bir üye devlet ile gelişmiş bir üye devlet arasındaki anlaşmazlıklarda, gelişmekte olan üye devlet istediği takdirde, panelin gelişmekte olan üye bir devletten en az bir panel üyesi içermesi gerekmektedir.⁹⁴ Panel üyeleri hükümet temsilcisi veya herhangi bir kuruluş temsilcisi sıfatıyla değil, şahsi sıfatlarıyla görev yapmaktadır.⁹⁵

⁹² World Trade Organization, **Understanding The WTO**, Cenevre: World Trade Organization, 2007, s.55.

⁹³ AHMM madde 8.1.

⁹⁴ AHMM maddeler 8.3 ve 8.10.

⁹⁵ AHMM madde 8.5.

Mutabakat Metni'nin 7. maddesinin 1. paragrafı gereğince, paneller standart görev çerçevelerine uygun olarak, şikayet eden üye devlet tarafından AHO'na havale edilen konuyu, ihtilafın taraflarınca belirtilen anlaşmalarda yer alan ilgili hükümlerin ışığında incelemekle ve AHO'na bu anlaşmalarda öngörülen tavsiyelerde bulunmasında veya kararları almasında yardımcı olacak tespitleri yapmakla görevlidir. Panel, anlaşmazlığın taraflarına danıştıktan sonra aksine bir karar alınmadığı sürece, Mutabakat Metni'nin Ek 3'ünde yer alan Çalışma Usulleri'ne uymaktadır.⁹⁶

2.3.3. Temyiz Organı

Temyiz Organı, AHO tarafından 4 yıl için seçilen ve bir kez daha 4 yıllık süre için seçilebilme olanağı bulunan 7 üyeden oluşan daimi bir organdır. Bu üyelere 3 tanesi temyiz davalarında görev yapmaktadır. Mutabakat Metni'nin 17. maddesinin 3. paragrafı gereğince, Temyiz Organı, hukuk ve uluslararası ticaret alanlarında ve genel olarak ele aldığı anlaşmaların konularında uzmanlık sahibi olduğu kanıtlanmış ve otoritesi tanınmış kişilerden oluşmaktadır. Temyiz Organı'nın mevcut teşekkülü aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1. Temyiz Organı Üyeleri⁹⁷

Adı ve Soyadı	Milliyeti	Çalışma Süresi
Luiz Olavo Baptista	Brezilya	2001–2005 2005–2009
Lilia R. Bautista	Filipinler	2007–2011
Jennifer Hillman	ABD	2007–2011
Shotaro Oshima	Japonya	2008–2012
Giorgio Sacerdoti	İtalya	2001–2005 2005–2009
David Unterhalter	Güney Afrika	2006–2009
Yuejiao Zhang	Çin	2008–2012

⁹⁶ AHMM madde 12.1.

⁹⁷ World Trade Organization, **Appellate Body Annual Report For 2008**, Cenevre: World Trade Organization, 2009, s. 4.

Temyiz Organı, kendisine yardım ve idari destek sağlayan bir sekreteryaya sahiptir. Panel sonrasında temyiz taleplerini karara bağlayan Temyiz Organı, “Temyiz İncelemesi Çalışma Usulleri”⁹⁸ çerçevesinde çalışmaktadır. Temyiz İncelemesi Çalışma Usulleri’nde gerekli görülmesi halinde değişiklikler yapılabilmektedir. Bu kapsamda, yürürlükte bulunan Temyiz İncelemesi Çalışma Usulleri’ni içeren DTÖ belgesi, 1 Ocak 2005 tarihinden sonra başlatılan temyizlerde uygulanmak üzere, 4 Ocak 2005 tarihinde kabul edilmiştir. Bu tarihten sonra söz konusu belgede herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

Mutabakat Metni’nin 17. maddesinin 13. paragrafı gereğince, Temyiz Organı, panelin hukuki tespitlerini kabul edebilmekte, gözden geçirebilmekte veya iptal edebilmektedir. Diğer bir ifadeyle, temyiz davaları, panel raporunda yayımlanan kararlar ve panel tarafından yapılan hukuki yorumlar ile sınırlı olmak zorundadır.

Panel kararının temyiz edilen yönlerinin kabul edilmesi kısaca onama, Temyiz Organı tarafından panel kararının hukuka uygun bulunduğunu ifade etmektedir. Panel kararının gözden geçirilmesi diğer bir ifadeyle değiştirmede ise, Temyiz Organı panel kararını bozmamakla birlikte, panelin hukuki yorumuna katılmamakta ve değişiklik yapmaktadır. Panel kararının iptal edilmesi diğer bir ifadeyle bozma, panel kararının hukuka aykırı bulunduğu anlamına gelmektedir. Diğer taraftan, Temyiz Organının, bozduğu panel kararını yeniden görüşülmek üzere kararı veren panele gönderme yetkisi bulunmamaktadır⁹⁹

Panel ve Temyiz Organı rapor hazırlamakta, ancak bağlayıcı karar alamamaktadır. Panelin bulguları ile Temyiz Organı’nın tespitleri AHO’na usulen tavsiye olarak sunulmaktadır. İlgili anlaşmalar çerçevesinde hüküm vermeye, hukuki karar almaya AHO yetkilidir. Dolayısıyla, panelin ve Temyiz Organı’nın kararları AHO tarafından onaylandıktan sonra taraflar için bağlayıcı hale gelmektedir.¹⁰⁰

⁹⁸ WT/AB/WP/5 simgeli DTÖ belgesi.

⁹⁹ YILMAZ, **Dünya Ticaret Örgütü’nde ...**, s. 64.

¹⁰⁰ Donald MCRAE, “What is the Future of WTO Dispute Settlement?”, **Journal of International Economic Law**, Cilt: 7, Sayı: 1, 2004, 7.

2.3.4. Sekreteryaya

Anlaşmazlıkların halli sisteminin idari işlerinden sorumlu olan DTÖ Sekreteryası, özellikle, ele alınan konuların hukuki ve usulle ilgili yönlerinde panellere yardımcı olarak, idari ve teknik destek sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle, Sekreteryaya, panelistlerin Cenevre’de yapılacak panele ilişkin seyahatlerini ayarlamak, ilgili tarafları panele davet eden resmi yazıları hazırlamak, ilgili tarafların panel sunuşlarını almak ve bunları diğer ilgili taraflara iletmek gibi panellerin lojistik düzenlemelerini yapmaktadır. Ayrıca, panellere, şikayet konusuyla ilgili hukuki tavsiyelerde bulunarak, hukuki açıdan destek sağlamaktadır. Panellere yardımcı olan Sekreteryaya personeli genellikle Sekreteryaya’nın şikayet konusu DTÖ Anlaşmasından sorumlu olan bölümünden bir personel ve Hukuk İşleri Bölümü’nden bir hukukçu olmak üzere iki kişiden oluşmaktadır.¹⁰¹

Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması kapsamında çok önemli bir role sahip olan DTÖ Sekreteryası, AHO başkanına, panellere ve Temyiz Organına tarafsız bir şekilde yardım etmektedir.¹⁰² Diğer taraftan, DTÖ Sekreteryası’nın Hukuk İşleri Bölümü’ndeki personeli hiçbir şekilde Temyiz Organı’na doğrudan hukuki tavsiyede bulunmamaktadır. Robert E. Hudec’e göre, Temyiz Organı’nın oluşturulması Sekreteryaya’nın hukuki konulardaki etkisini azaltmıştır.¹⁰³ Esasen, DTÖ Sekreteryası uyuşmazlıkların halli sisteminde önemini devam ettirmekle beraber, Temyiz Organı, hukuki konularda son sözü söyleyen daimi bir organ olarak, DTÖ Sekreteryası’nın bu alandaki gücünü elinden almıştır.¹⁰⁴

Sekreteryaya panel üyelerinin seçimine yardımcı olmak amacıyla bir liste bulundurmaktadır. Üye devletler arasında bir uyuşmazlık olması halinde taraflara

¹⁰¹ World Trade Organization, **A Handbook** ..., s. 22.

¹⁰² GALLAGHER, **Guide To Dispute** ..., s. 52.

¹⁰³ Robert E. HUDEC, “The Role of the GATT Secretariat in the Evolution of the WTO Dispute Settlement Procedure”, Jagdish BHAGWATI ve Mathias HIRSCH (der.), **The Uruguay Round And Beyond: Essays In Honor of Arthur Dunkel**, Michigan: University of Michigan Press, 1998, s. 117.

¹⁰⁴ AKIN, **Dünya Ticaret Örgütü** ..., s. 69.

panel için aday önermektedir. Uyuşmazlığın tarafları zorunlu nedenler olmadıkça aday gösterilenlere itiraz edememektedir.¹⁰⁵

Mutabakat Metni'nin 27. maddesi gereğince, Sekreteryaya, talep olması halinde gelişme yolundaki bir üye devlete ihtilaf çözümü alanında hukuki danışmanlık ve yardım sağlamaktadır. Ayrıca, uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin prosedürler ve uygulamalar hakkında ilgilenen üye devletler için eğitim kursları düzenlemektedir.

3. Anlaşmazlıkların Halli Süreci

DTÖ anlaşmazlıkların halli sistemi, danışma görüşmeleri, panel süreci, temyiz süreci, tavsiye ve kararların uygulanması olmak üzere dört ana aşamadan oluşmaktadır.¹⁰⁶

Mutabakat Metni, DTÖ üyesi devletler arasındaki uyuşmazlıkların çözümü için hem siyasi, hem de hukuki yöntemlerin kullanılmasını mümkün kılmaktadır. Tablo 2'de yer alan söz konusu yöntemlerin birbirleriyle karşılıklı ilişkisi Mutabakat Metni'nde ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır.¹⁰⁷

¹⁰⁵ AHMM 8.4 ve 8.6. maddeler.

¹⁰⁶ Peter VAN DEN BOSSCHE, "The Doha Development Round Negotiations on the Dispute Settlement Understanding", **WTO Conference Paper**, (2003), 19 Eylül 2008, <http://www.worldtradelaw.net/articles.htm#vandenbossche>, s. 4.

¹⁰⁷ Ernst-Ulrich PETERSMANN, **The GATT/WTO Dispute Settlement System: International Law, International Organizations and Dispute Settlement**, Londra: Kluwer Law International Ltd., 1998, s.182-183.

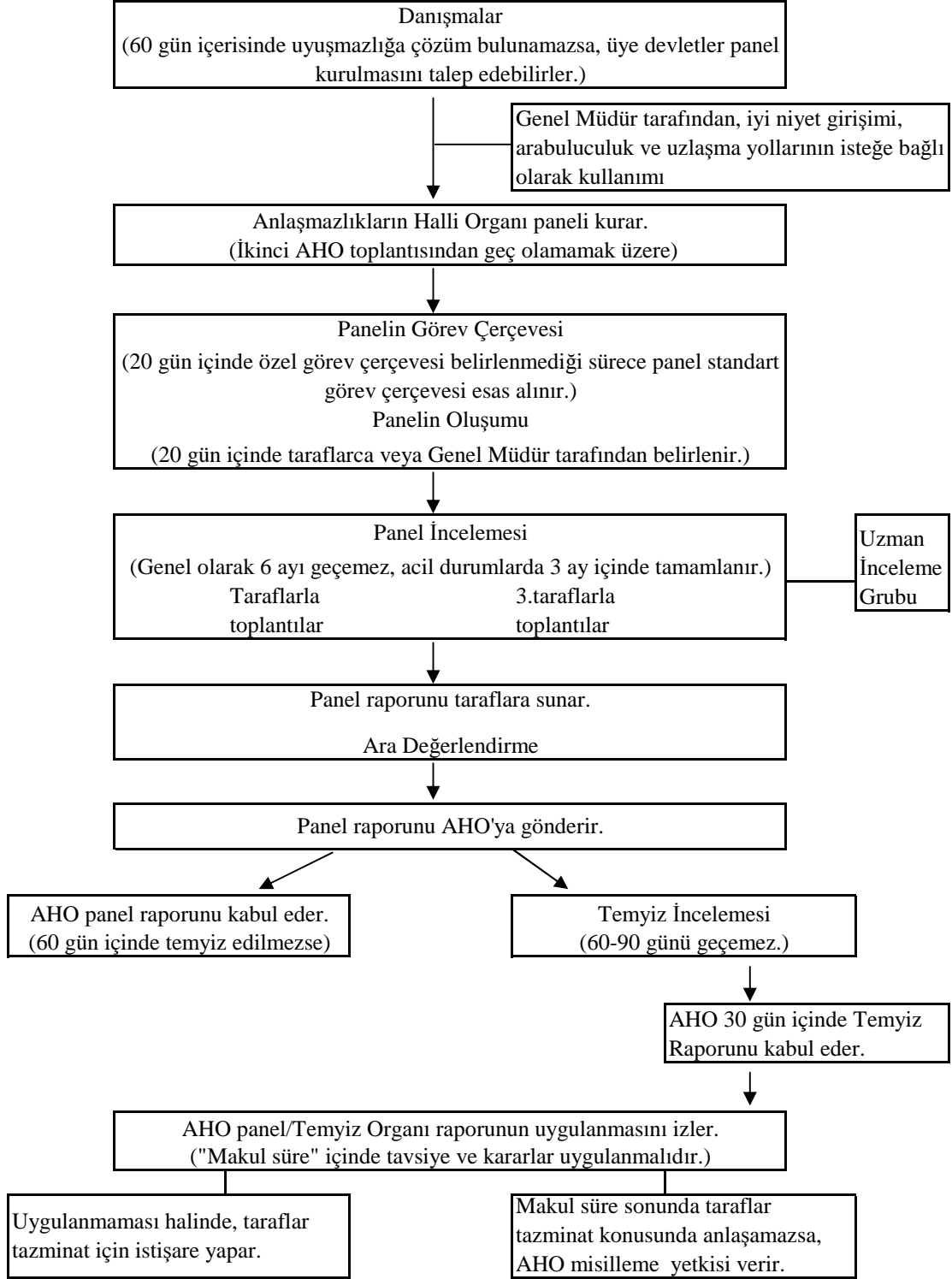
Tablo 2. DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Sisteminde Siyasi ve Hukuki Yöntemler¹⁰⁸

Anlaşmazlıkların Çözümünde Siyasi Yöntemler	Anlaşmazlıkların Çözümünde Hukuki Yöntemler
İstişareler (Madde 4)	Panel Süreci (Madde 6-16, 18, 19)
İyi Niyet Görevi (Madde 5, 24)	Temyiz Süreci (Madde 17-19)
Uzlaştırma (Madde 5, 24)	Panel ve Temyiz Raporlarına ilişkin AHO'nun Tasarrufları (Madde 16, 17)
Arabuluculuk (Madde 5, 24)	Tahkim (Madde 25)
Tavsiyeler:	
Panel Tavsiyeleri (Madde 19)	Özel Uluslararası Tahkim (örn. Sevk Öncesi
Temyiz Organı Tavsiyeleri (Madde 19)	İnceleme Anlaşması Madde 4)
AHO'nun Tavsiyeleri (Madde 16,17)	
Tavsiyeler ve Kararların Uygulanmasının İzlenmesi (Madde 21)	Ulusal Mahkeme Usulleri (örn. Anti-Dumping Anlaşması Madde 13, Sübvansiyon Anlaşması Madde 23)
Tazminat ve Tavizlerin Askıya Alınması (Madde 22)	

Anlaşmazlıkların halli sürecinde, mekanizma öncelikle taraflar arasındaki anlaşmazlık konusunun istişare aşamasında çözümlenmesi, bunun sağlanamaması halinde, panel kurulması ve panel kararına karşı temyize başvurulması şeklinde işletilmektedir.¹⁰⁹ Tablo 3'de anlaşmazlıkların halline ilişkin süreç ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır.

¹⁰⁸ PETERSMANN, *The GATT/WTO Dispute ...*, s.183.

¹⁰⁹ Hüseyin ÖZTÜRK, "Dünya Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri Ticaretine Uygulanan Ticaret Politikası Önlemlerinin Dünü, Bugünü ve Geleceğinin İrdelenmesi", *Dış Ticaret Dergisi*, Sayı:12, 1999, s. 78.

Tablo 3. Anlaşmazlıkların Halli Süreci¹¹⁰¹¹⁰ PETERSMANN, *The GATT/WTO Dispute ...*, s.184.

Mutabakat Metni'nde anlaşmazlıkların halline ilişkin süreç çok iyi bir şekilde belirlenmiş, sistemin her bir aşaması için Tablo 4'de verilen süreler tespit edilmiştir.¹¹¹

Tablo 4. Anlaşmazlıkların Halli Sürecinde Süreler¹¹²

Süreler	Uyuşmazlık Çözüm Aşaması
60 gün	Danışma görüşmeleri
45 gün	Panelin kurulması ve panelistlerin atanması
6 ay	Panel raporunun taraflara gönderilmesi
3 hafta	Panel raporunun DTÖ üyelerine gönderilmesi
60 gün	AHO'nın panel raporunu kabulü (temyize gidilmezse)
Toplam: 1 yıl	Temyize gidilmezse
60-90 gün	Temyiz Organı raporu
30 gün	AHO'nın temyiz raporunu kabulü
Toplam : 1 yıl 3 ay	Temyize gidilirse
15 ay	Uygulama süresi (temyize gidilmemesi halinde azami süre) Temyize gidilmesi halinde süre 18 ay
Toplam : 2 yıl 6 ay	Temyize gidilmezse

3.1. Danışma Aşaması

Üye devletler arasındaki ihtilaflara olumlu bir çözüm getirmeyi amaçlayan Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması kapsamında, uyuşmazlığın taraflar arasında karşılıklı olarak kabul edilebilir ve DTÖ Anlaşmalarına uygun bir şekilde çözümlenmesi tercih edilmektedir. Diğer bir ifadeyle, AHO, üye devletler arasındaki

¹¹¹ SARHAN, "ABCs of WTO...", s.74.

¹¹² GALLAGHER, **Guide To Dispute ...**, s.9.

anlaşmazlıkların birinci aşamada istişareler yoluyla çözümlenmesini tercih ve tavsiye etmektedir.

Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması kapsamında, herhangi bir DTÖ üyesi devlet DTÖ Anlaşmaları çerçevesinde doğrudan veya dolaylı olarak kendi yararına olan bir hususun bir başka üye devlet tarafından alınan önlemler nedeniyle zarar gördüğünü düşündüğü durumlarda ilgili üye devlet ile istişare talebinde bulunabilmektedir. İstişare talebin gerekçeleri, uygulanan önlemler ve şikayetin hukuki dayanağının yazılı olarak AHO'na ve ayrıca ilgili Konsey ve Komitelere bildirilmesi gerekmektedir. Mutabakat Metni'nin 4. maddesinin 3. paragrafı gereğince, talebin muhatabı olan üye devletin, karşılıklı olarak tatmin edici bir çözümün sağlanması amacıyla, talebin alındığı tarihten sonra 10 gün içinde talebe cevap vermesi ve talebin alındığı tarihten sonra en geç 30 günlük bir süre içinde iyi niyetle danışma görüşmelerine girmesi gerekmektedir. Söz konusu üye devlet, talebin alındığı tarihten sonra 10 gün içinde cevap vermediği veya talebin alındığı tarihten sonra en fazla 30 gün içinde veya karşılıklı olarak kabul edilen başka bir süre içinde istişareye girmediği takdirde, istişare talebinde bulunan üye devlet doğrudan panelin kurulması talebinde bulunabilmektedir.

Danışma görüşmeleri sırasında üye devletlerden Mutabakat Metni kapsamında başka önlemlere başvurmadan önce, konu ile ilgili karşılıklı tatmin edici bir çözüm bulunmasına gayret göstermeleri beklenmektedir.¹¹³

Diplomatik girişimleri içeren danışma görüşmeleri, hiçbir şekilde anlaşmazlıkların haline ilişkin sürecin diğer aşamalarında üye devletlerin haklarını ortadan kaldırmamaktadır. Danışma aşamasında üye devletler tarafından yapılan teklifler anlaşmazlıkların halli sisteminin diğer aşamalarında herhangi bir hukuki sonuç doğurmamaktadır.¹¹⁴

¹¹³ AHMM madde 4.5.

¹¹⁴ Kajsa PERSSON, **The Current and Future WTO Dispute Settlement System: Practical Problems Discussing Article 21.5 and Article 22 of the DSU**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Göteborg: Göteborg Üniversitesi, 2007, s. 20.

Danışma görüşmeleri gizli yürütülmektedir. Danışma görüşmeleri GATT'nın XXII. maddesi veya XXIII. maddesi çerçevesinde yapılabilmektedir. Söz konusu iki hukuki dayanak arasındaki fark, üçüncü tarafların istişarelere katılabilmelerine ilişkindir. Danışma görüşmelerinin GATT'nın XXII. maddesi çerçevesinde yapılması halinde diğer üye devletler istişarelere katılabilmektedir. Söz konusu iki hukuki dayanaktan hangisinin seçileceği, şikayetçi tarafın diğer üye devletlerin istişarelere katılmalarını veya katılmamalarını istemesine bağlıdır.¹¹⁵

Danışma görüşmelerinin GATT'nın XXII. maddesi çerçevesinde yapılması durumunda, istişarelerde önemli bir ticari menfaati olduğunu düşünen bir üye devletin, istişare talebinin bildirildiği tarihten sonra 10 gün içinde, istişarelere katılmak istediğini, istişareye giren üye devletlere ve AHO'na bildirmesi gerekmektedir. İstişare talebinin muhatabı olan üye devletin, önemli menfaat talebinin geçerli bir nedene dayandığını kabul etmesi halinde, bu üye devlet danışma görüşmelerine katılabilmektedir.¹¹⁶

Üye devletler arasındaki uyuşmazlıkların anlaşma yoluyla çözümünü sağlamak amacıyla panele gidilmeden önce, danışma görüşmelerinin yanı sıra, DTÖ Genel Müdürü tarafından arabuluculuk veya uzlaştırma girişimlerinde bulunulması bir usul aşaması olarak belirlenmiştir.¹¹⁷ Mutabakat Metni'nin 5. maddesi gereğince, iyi niyet görevi, uzlaştırma ve arabuluculuk, anlaşmazlık taraflarının isteğine bağlı olarak uygulanan usullerdir. DTÖ Genel Müdürü üye devletler arasındaki anlaşmazlığın çözümünde üyelere yardımcı olmak amacıyla iyi niyet görevi, uzlaştırma ve arabuluculuk faaliyetlerinde bulunabilmektedir. Şikayette bulunan taraf, iyi niyet görevi, uzlaştırma veya arabuluculuk usulleri sona erdikten sonra, panel oluşturulmasını talep edebilmektedir.

¹¹⁵ PERSSON, *The Current and Future* ..., s.20.

¹¹⁶ AHMM madde 4.11.

¹¹⁷ Tuğrul ARAT ve Rifat ERTEN, "DTÖ Hukuku ve Türkiye'ye Etkileri", Sait AKMAN ve Şahin YAMAN (der.), *Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye*, Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)Yayınları, 2008, s. 389.

Mutabakat Metni'nin 5. maddesinde yer alan usuller, diğ er bir ifadeyle iyi niyet görevi, uzlaştırma ve arabuluculuk üye devletler tarafından bugüne kadar kullanılmamıştır.¹¹⁸ Sadece bir kez üç üye devlet DTÖ Genel Müdüründen arabuluculuk yapmasını istemiştir. Ancak, söz konusu üye devletler aralarındaki anlaşmazlığı AHMM hükümleri kapsamında bir uyuşmazlık konusu olarak mütalaa etmemiş, sadece prosedür olarak ilgili AHMM hükümlerine başvurmuştur.¹¹⁹

3.2. Panel Aşaması

Panel kararları otomatik olarak kabul edilmektedir. Kararın kabulünden sonra, panel kararında yer alan hukuki tespit ve tavsiyeler AHO'nun hukuki tespit ve tavsiyelerine dönüşmektedir.¹²⁰

Mutabakat Metni'nin 4. madde hükümleri gereğince, anlaşmazlıkların halli sistemi çerçevesinde, şikayette bulunan taraf, ilgili üye devletten istişare talebine 10 gün içinde cevap alamaması veya 60 gün içinde istişareler sonucunda ihtilafın tarafları arasında bir çözüme ulaşılamaması halinde, AHO'ndan konunun incelenmesi için panel kurulmasını talep edebilmektedir. Mutabakat Metni'nin "Panelin Oluşturulması" başlıklı 6. maddesi çerçevesinde, panel kurulması talebinin yazılı olarak yapılması gerekmektedir. İlgili tarafın bu talebinde, istişarelerde bulunulup bulunulmadığı belirtilerek, uygulanmakta olan özel önlemler açıklanmakta ve sorunu açıkça ortaya koyacak şekilde şikayetin yasal dayanağının yeterli bir özeti yer almaktadır.¹²¹ Panel kurulması talebinin yapılmasının ardından genellikle AHO'nun ikinci toplantısında panel kurulmaktadır.¹²²

Anlaşmazlığa taraf olanlar panel oluşturulduktan sonra 10 gün içinde, panelin beş kişiden oluşmasını kabul etmediği sürece, panel üç üyeden oluşmaktadır. Panel üyelerinin, panelin kurulmasından sonra en geç 20 gün içinde belirlenmesi

¹¹⁸ World Trade Organization, **A Handbook** ..., s. 95.

¹¹⁹ WT/GC/66 simgeli DTÖ belgesi.

¹²⁰ YILMAZ, "Dünya Ticaret Örgütü'nde...", s. 165.

¹²¹ AHMM madde 6.

¹²² Thomas ZIMMERMANN, **Negotiating Review of the WTO Dispute Settlement Understanding**, Londra: Cameron May Ltd., 2006, s.62.

gerekmektedir. Panel kurulduktan sonra 20 gün içinde panel üyeleri üzerinde mutabakata varılamaması halinde, DTÖ Genel Müdürü, AHO Başkanı ve ilgili Konsey veya Komitenin Başkanı ile istişarelerde bulunduktan ve anlaşmazlık taraflarına danıştıktan sonra panel üyelerini tayin etmektedir.¹²³ William J. Davey'e göre, panel üyelerinin DTÖ Genel Müdürü tarafından seçilmesi istenmeyen bir durumdur. DTÖ Genel Müdürü'nün milliyetinin yaratacağı risk nedeniyle uyuşmazlıklardaki yerinin asgariye indirilmesi gerekmektedir. Buna ilave olarak, tarafların panel üyeleri üzerinde mutabakat sağlayamamaları durumunda, seçilen panel üyelerinin tarafsızlığı hakkında tarafların daha sonra şikayet etmeleri anlaşmazlıkların halli sisteminin ve DTÖ Genel Müdürünün meşruiyetini zayıflatacağından risk daha da artmaktadır.¹²⁴

Birden fazla üye devletin aynı önlemi şikayet etmesi halinde, panel bu şikayetleri konsolide ederek tek bir panel altında incelemektedir.¹²⁵

Mutabakat Metni'nin "Bilgi Edinme" başlıklı 13. madde hükümleri gereğince, paneller ilgili her türlü kaynaktan bilgi isteyebilmektedir. Konuyla ilgili çeşitli hususlarda görüşlerini almak üzere uzmanlara başvurabilmektedir. Paneller, ayrıca, anlaşmazlığa taraf olanlardan biri tarafından ileri sürülen bilimsel veya teknik konularla ilgili bir hususta uzman bir inceleme grubundan tavsiye niteliğinde rapor isteyebilmektedir.

Panellerin anlaşmazlığın taraflarıyla düzenli olarak istişarelerde bulunması ve karşılıklı olarak tatmin edici bir çözüm üretmek için kendilerine yeterince fırsat tanınması gerekmektedir.¹²⁶ Mutabakat Metni'nin 14. maddesinin 1. paragrafı gereğince paneller gizli olarak yürütülmektedir.

¹²³ AHMM madde 8.

¹²⁴ William J. DAVEY, "Supporting the World Trade Organization Dispute Settlement System", Journal of World Trade, Cilt: 34, Sayı: 1, 2000, s. 168.

¹²⁵ John H. JACKSON, "The Role and Effectiveness of the WTO Dispute Settlement Mechanism", Susan M. COLLINS ve Dani RODRIK (der.), **Brookings Trade Forum 2000**, Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2001, s. 186.

¹²⁶ AHMM madde 11.

Uyuşmazlık ile ilgili esaslı menfaati bulunan üye devletlerin davaya üçüncü taraf olarak katılmaları mümkün bulunmaktadır. Buna göre, panelde görüşülen konuda önemli bir menfaati bulunan ve menfaatini AHO'na bildirmiş olan üçüncü taraf, panel tarafından dinlenme ve panelde yazılı belge sunma hakkına sahip olmaktadır.¹²⁷

Panel, anlaşmazlığa taraf olanlara danıştıktan sonra aksine karar almadıkça, AHMM hükümleri kapsamında belirlenen standart görev çerçevesine uymaktadır. Mutabakat Metni'nin "Ara Değerlendirme Aşaması" başlığı altında yer alan 15. maddesi gereğince, panel, sunulan delillerin ve sözlü argümanların değerlendirilmesini müteakip, rapor taslağının argüman kısmını ihtilafın taraflarına sunmaktadır. Panel tarafından belirlenen süre içinde, tarafların, görüşlerini yazılı olarak sunmaları gerekmektedir. İhtilafın taraflarından görüş alınması için belirlenen sürenin dolmasından sonra, panel, hem argüman kısmını, hem de panelin bulgularını ve sonuçlarını içeren bir ara raporu taraflara sunmaktadır. Taraflardan biri, panel tarafından belirlenen süre içinde, ara raporun kesin hususlarının panel tarafından gözden geçirilmesi için yazılı talepte bulunabilmektedir. Görüşlerin belirtilmesi için verilen süre içinde tarafların herhangi bir görüş belirtmemesi durumunda, ara rapor nihai panel raporu olarak kabul edilerek, tüm DTÖ üyesi devletlere duyurulmaktadır.

Panelin üyeleri ve görev çerçevesi üzerinde mutabık kalındıktan sonraki 6 ay içinde, acil durumlarda ise 3 ay içinde, panelin, nihai raporunu anlaşmazlığın taraflarına iletmesi gerekmektedir. Panelin bu süre içinde raporunu sunamaması halinde, gecikme nedenleri ile raporunu hazırlayacağı tahmini süreyi AHO'na yazılı olarak bildirmesi gerekmektedir. Panelin kurulmasından, raporun üye devletlere gönderilmesine kadar geçen sürenin hiçbir şekilde 9 ayı geçmemesi gerekmektedir. Panel nihai raporunu taraflara sunduktan 3 hafta sonra tüm DTÖ üyesi devletlere göndermektedir.¹²⁸

Mutabakat Metni'nin "Panel Raporlarının Kabul Edilmesi" başlığı altında yer alan 16. madde hükümleri gereğince, panel raporu, raporun üye devletlere dağıtım

¹²⁷ AHMM madde 10.2.

¹²⁸ AHMM madde 12.

tarihi üzerinden en az 20 gün geçtikten sonra AHO tarafından kabul edilmek üzere ele alınmaktadır. Panel raporu, taraflardan birinin panel kararını temyize götüreceğini belirtmesi veya panel raporunun kabul edilmemesi yönünde oybirliğiyle karar alınması dışında, üyelere dağıtım tarihinden sonra 60 gün içinde AHO tarafından kabul edilmektedir.

3.3. Temyiz Aşaması

Temyiz Organı'nın üç üyesi temyiz davasında görev yapmaktadır. Bu üç üyenin seçimi, temyiz davalarında hangi Temyiz Organı üyesinin görev yapacağını üye devletler tarafından tahmin edilmemesi için çok gizli yapılmaktadır.¹²⁹

Temyiz Organı kararları otomatik olarak kabul edilmektedir. Kararın kabulünden sonra, Temyiz Organı kararında yer alan hukuki tespit ve tavsiyeler AHO'nun hukuki tespit ve tavsiyelerine dönüşmektedir.¹³⁰ Panel raporu sadece ihtilafın taraflarınca temyiz edilebilmektedir. Diğer bir ifadeyle, üçüncü taraflar temyize başvuramamaktadır.¹³¹

Temyiz İncelemesi Çalışma Usulleri'nde süreler, yazılı sunuşlar, tarafların dinlenmesine ilişkin kurallar detaylı bir şekilde düzenlenmiştir. Temyiz incelemesi işlemlerinde yazılı olarak başvuruda bulunan üçüncü tarafların dinleme toplantılara katılma hakkı bulunmaktadır.¹³² Temyiz sürecine ilişkin süreler aşağıda yer alan Tablo 5'de gösterilmektedir.

¹²⁹ JACKSON, John H., "The Role and Effectiveness....", s. 188.

¹³⁰ YILMAZ, "Dünya Ticaret Örgütü'nde....", s. 165.

¹³¹ AHMM, madde 17.4.

¹³² PERSSON, *The Current and Future ...*, s.22.

Tablo 5. Temyiz Aşamasında Süreler¹³³

	Genel Temyizler (Gün)	Yasaklanmış Sübvansiyonlara İlişkin Temyizler (Gün)
Temyiz Bildirimi	0	0
Temyiz Eden Tarafın Bildirimi	10	5
Diğer Tarafların Bildirimleri	15	7
Aleyhine Temyize Başvurulan Tarafın Bildirimi	15	12
Üçüncü Tarafların Bildirimi	25	12
Sözlü Savunma	30	15
Temyiz Organı Raporunun Dağıtım	60-90	30-60
Temyiz Organı Raporunun Onayı İçin AHO Toplantısı	90-120	50-80

Genel bir kural olarak temyiz incelemesi 60 günü geçmemektedir. Ancak bu süre içinde Temyiz Organı'nın raporunu tamamlayamaması halinde, bunu AHO'na bildirmesi gerekmektedir. Bu durumda, Temyiz Organı raporunu en fazla 90 gün içinde tamamlayarak, AHO'na sunabilmektedir. AHO'na sunulan bu rapor, kabul edilmemesi yönünde oy birliğiyle bir karar alınmadığı sürece, üye devletlere dağıtıldıktan sonra 30 gün içinde AHO tarafından kabul edilmektedir.¹³⁴

¹³³ GALLAGHER, *Guide To Dispute ...*, s. 40.

¹³⁴ AHMM madde 17.

3.4. Uygulama

DTÖ'nün çok taraflı sistemin güçlendirilmesi amacı kapsamında, üye devletlerin uyuşmazlıkların çözümünde Mutabakat Metni'nin kural ve prosedürlerine müracaat ve riayet edecekleri hükmü AHMM'nin 23. maddesinde düzenlenmiştir. Bu çerçevede, üye devletlerin Mutabakat Metni'nin kural ve prosedürlerine uygun olarak uyuşmazlıkların çözümlenmesi mekanizmasına başvuru yolu dışında tek başlarına hareket etmeleri asgari düzeye indirgenmiştir.¹³⁵

Bir panel veya Temyiz Organı, davalı üye devletin DTÖ'nün ilgili anlaşma hükümlerine aykırı hareket ettiği sonucuna ulaşması durumunda, ilgili üye devlete, söz konusu düzenlemeyi anlaşmaya uygun hale getirmesini tavsiye etmektedir. Panel veya Temyiz Organı, ayrıca ilgili üye devletin tavsiyeleri nasıl uygulayabileceğine ilişkin yollar da önerebilmektedir.¹³⁶

AHO, panel ve Temyiz Organı raporlarının uygulanmasının denetiminden sorumludur. Her üye devlet tavsiye veya kararların uygulanması konusunu AHO toplantısında gündeme getirilebilmektedir. Diğer taraftan, tavsiye veya kararların uygulanması konusu, makul sürenin belirlendiği tarihten altı ay sonraki AHO toplantısının gündemine alınmakta ve konu çözümleninceye kadar AHO gündeminde kalmaktadır. Söz konusu AHO toplantısından en az 10 gün önce, ilgili üye devletin AHO'na, tavsiye veya kararların uygulanmasında aldığı mesafe hakkında yazılı bir durum raporu vermesi gerekmektedir.¹³⁷

Tavsiyeler ve kararların uygulanmasının denetimi Mutabakat Metni'nin 21. maddesinde düzenlenmiştir. Bu çerçevede, panel veya Temyiz Organı raporunun kabul edilmesinden sonraki 30 gün içinde yapılacak bir AHO toplantısında, ilgili üye, tavsiye ve kararların uygulanması konusundaki iradesini ortaya koymaktadır. Söz konusu

¹³⁵ Arthur E. APPLETON, "WTO's Dispute Settlement Mechanism: A Case For Its Review and Reform In The Light of Actual Implementation Experience", **IDB Seminar on WTO Dispute Settlement Mechanism**, Kuala Lumpur, Malaysia, 2001 s. 9.

¹³⁶ AHMM madde 19.1.

¹³⁷ AHMM madde 21.6.

tavsiye ve kararlara derhal uyulması mümkün değil ise, ilgili üye devlete bunu yapması için makul bir süre tanınmaktadır.

Makul süre, ilgili üye devlet tarafından önerilen sürenin AHO tarafından onaylanması, böyle bir sürenin önerilmemesi halinde, uyuşmazlığın taraflarınca karşılıklı mutabakat sağlanması veya bunun sağlanamaması halinde tahkim yoluyla belirlenebilmektedir. Konunun tahkime sevk edilmesi durumunda, tarafların 10 gün içinde bir hakem üzerinde anlaşamamaları halinde, DTÖ Genel Müdürü, ilgili tarafların da görüşünü alarak bir hakem atamaktadır.¹³⁸ Mutabakat Metni'nde her ne kadar hakemin tek bir kişi veya grup olabileceği hükmüne yer verilmiş olsa da, uygulamada tek bir kişi, genellikle Temyiz Organı'nın bir üyesi, hakem olarak seçilmektedir.¹³⁹

AHO'nın tavsiye ve kararların uygulanması konusunda taraflar arasında ihtilaf olması halinde, daha önce incelemeyi yapan panele (uyum paneli) başvurulmak suretiyle uyuşmazlık çözüme bağlanmaktadır. Panelin raporunu konunun kendisine sevk edildiği tarihten sonra 90 gün içinde dağıtması gerekmektedir. Panelin raporunu bu süre içinde sunamaması halinde, raporunu sunacağı süreye ilişkin bir tahminle birlikte, gecikme nedenlerini yazılı olarak AHO'na bildirmesi gerekmektedir.¹⁴⁰

İlgili üye devletin, makul süre içinde AHO'nın tavsiye ve kararlarına uymaması halinde, şikayetçi taraf ile karşılıklı olarak kabul edilecek bir tazminat belirlenmesi amacıyla görüşmelere başlanması gerekmektedir. Tazminat ve tavizlerin veya diğer yükümlülüklerin askıya alınması Mutabakat Metni'nin 22. maddesinde düzenlenmiştir.

Tavsiye ve kararların uygulanması konusunda taraflar arasında ihtilaf olması halinde, taviz veya diğer yükümlülüklerin askıya alınması, kısaca belirtmek gerekirse misilleme yoluna gidilmesi yerine, davalı üye devlet tarafından tazminat verilmesi

¹³⁸ AHMM madde 21.3 dipnot 12.

¹³⁹ PALMETER, *Dispute Settlement...*, s. 236.

¹⁴⁰ AHMM madde 21.5.

ticaretin kısıtlanmasından ziyade serbestleştirilmesi yönünde etkiye sahip olduğundan tercih edilmektedir. Tazminat isteğe bağlıdır. Tarifelerin veya diğer bağlı ticari hadlerin indirilmesi olarak uygulanabilmektedir. Diğer taraftan, tazminatın ilgili DTÖ Anlaşmalarına uygun olması icap etmektedir. Tazminattan sadece şikayetçi tarafın yararlanması diğer üye devletlere göre bir avantaj sağlayacağından ve bu durum GATT 1994'ün I. maddesinde düzenlenen En Çok Kayrılan Ülke Kuralı'na¹⁴¹ aykırılık teşkil edeceğinden, şikayetçi tarafa verilen tazminatın tüm DTÖ üyelerine de sağlanması gerekmektedir. Ancak, uygulamada ilgili tarafların tazminat üzerinde anlaşmaları oldukça ender rastlanan bir durumdur.¹⁴²

Taraflar arasında makul sürenin dolmasından sonra 20 gün içinde tatminkar bir tazminat miktarı üzerinde mutabakat sağlanamaması halinde, şikayetçi taraf, tavizlerin veya diğer yükümlülüklerin uygulanmasını askıya almak, diğer bir ifadeyle misilleme yapmak için AHO'dan izin isteyebilmektedir.¹⁴³ AHO, oybirliğiyle talebin reddine karar vermedikçe, makul sürenin dolmasından sonraki 30 gün içinde izni vermektedir.¹⁴⁴

Tavizlerin veya diğer yükümlülüklerin askıya alınması, gümrük vergilerinin yükseltilmesi şeklinde uygulanmaktadır. En Çok Kayrılan Ülke Kuralı çerçevesinde şikayetçi tarafın tavizlerini veya diğer yükümlülüklerini sadece davalı taraf için askıya alması ve diğer üye devletlerin ise DTÖ Anlaşmalarından kaynaklanan avantajlardan yararlanmaya devam etmesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, En Çok Kayrılan Ülke Kuralı kapsamında misilleme sadece davalı tarafa karşı uygulanmaktadır.¹⁴⁵

¹⁴¹ En Çok Kayrılan Ülke Kuralı (Most Favoured Nation Clause), üye devletlerin ticari partnerleri arasında ayırım yapmamasını zorunlu kılmaktadır. Bir başka deyişle, bir üye devlet, herhangi bir ülkeye tanıdığı elverişli bir rejimi koşulsuz olarak tüm üye devletlere uygulamak zorundadır. Diğer bir ifadeyle, bir üye devlete tanınan ayrıcalık tüm üye devletlere tanınmalıdır. Bu kuralın çeşitli istisnaları bulunmaktadır. Bunlar, gümrük birlikleri, serbest ticaret anlaşmaları gibi bölgesel ticaret anlaşmaları ve genel tercihler sistemi gibi gelişme yolundaki ülkeler lehine düşük gümrük vergisi alınması veya gümrük vergisinin alınmaması gibi ayrımcı nitelikteki uygulamalar ile Anlaşma'nın öngördüğü anti-dumping ve telafi edici vergiler gibi bazı diğer uygulamalardır. (Dış Ticaret Müsteşarlığı, "GATT Sistemi - Temel İlkeler", (2006), 19 Eylül 2008, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=194&icerikID=293&dil=TR#1.>)

¹⁴² PALMETER, **Dispute Settlement**..., ss. 265-266.

¹⁴³ AHMM madde 22.2.

¹⁴⁴ AHMM madde 22.6.

¹⁴⁵ PALMETER, **Dispute Settlement**..., s. 265.

Mutabakat Metni'nin 22. maddesinin 3. paragrafı çerçevesinde, ilke olarak panele konu olan sektörde tanınan tavizler askıya alınmaktadır. Bunun mümkün veya etkin olmaması durumunda, çapraz misilleme yapılarak, aynı anlaşma çerçevesindeki diğer sektörlerdeki tavizler veya diğer anlaşma çerçevesindeki tavizler askıya alınabilmektedir. Şikayetçi taraf, tavizler veya diğer yükümlülükleri, ilgili üye devlet AHO'nun tavsiye veya kararlarına uyuncaya kadar askıya alabilmektedir.

İlgili üye devletin izin verilen askıya alma düzeyine itiraz etmesi halinde, konu tahkime havale edilmektedir. Böyle bir durumda, konu, daha önce incelemeyi yapan panel (uyum paneli) tarafından, bunun mümkün olmaması halinde DTÖ Genel Müdürü tarafından atanan bir hakem tarafından incelenmektedir. Tahkimin, makul sürenin sona ermesinden sonra 60 gün içinde tamamlanması gerekmektedir.¹⁴⁶ İlgili üye devletlerin hakem kararını kesin olarak kabul etmeleri gerekmektedir. AHO, talebin reddi yönünde oybirliğiyle karar vermedikçe, tahkim sonucundaki tespitlere uygun olarak tavizlerin askıya alınmasına izin vermektedir.¹⁴⁷

Tazminat ve tavizlerin askıya alınması geçici önlemlerdir. AHO'nun karar ve tavsiyelerine, tespit edilen makul süre içinde uyulmaması halinde bu önlemlere başvurulabilmektedir. Tazminat ve tavizlerin askıya alınması geriye dönük olarak uygulanamamaktadır. Diğer bir ifadeyle, anlaşmazlıkların halli sürecinde veya öncesinde uygulanan DTÖ kurallarına aykırı bir ticari önlemin zararının telafisi bulunmamaktadır.¹⁴⁸ Tazminat ve misilleme, ilgili üye devlet DTÖ kurallarına uygun olmayan önlemlerini yürürlükten kaldırmaya kadar veya taraflar arasında karşılıklı olarak tatmin edici bir çözüme ulaşıncaya kadar uygulanabilmektedir.

¹⁴⁶ AHMM madde 22.6.

¹⁴⁷ AHMM madde 22.7.

¹⁴⁸ Robert READ, "Dispute Settlement, Compensation and Retaliation Under the WTO", William Alexander KERR ve James D. GAISFORD (der.), **Handbook on International Trade Policy**, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd., 2007, s. 503.

4. Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması: Genel Bir Değerlendirme (1995-2007)

Bu bölümde anlaşmazlıkların halli sisteminin etkin bir şekilde çalışıp çalışmadığı istatistiksel verilerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, DTÖ'nün kurulduğu 1995 yılından 2007 yılı sonuna kadar geçen dönemde anlaşmazlıkların halli sistemine ilişkin veriler istatistiksel olarak değerlendirilmiştir. 2008 yılı verileri yayımlanmadığından bu yıla ilişkin değerlendirme yapılması mümkün olamamıştır.

4.1. Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması Kapsamında Yapılan Şikayetler

DTÖ'nün kurulduğu 1995 yılından 2007 yılı sonuna kadar, anlaşmazlıkların halli sistemi kapsamında, üye devletler toplam 369 şikayette bulunmuştur. Yıl bazında AHO'na yapılan şikayetlerin sayısına ilişkin istatistiki bilgiler Tablo 6'da yer almaktadır.

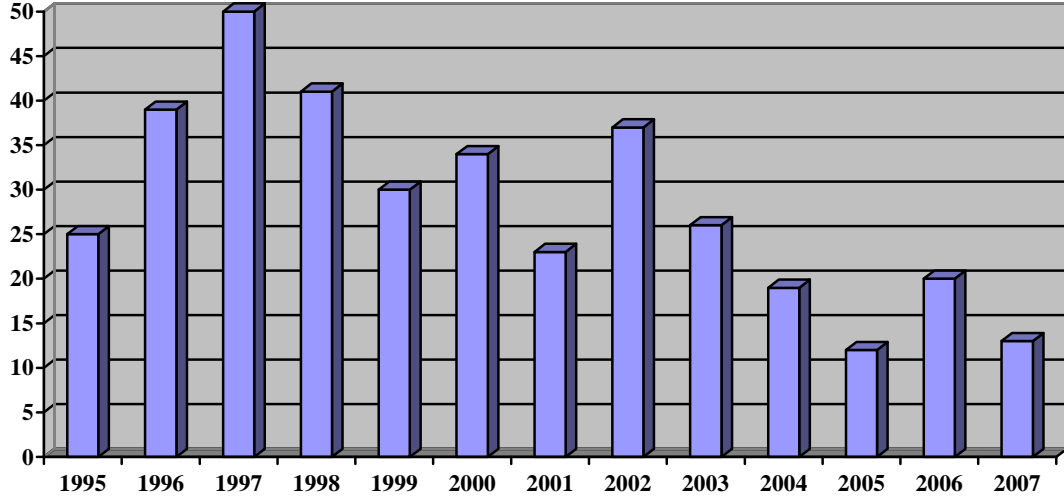
Tablo 6. Yıllar İtibariyle AHO'ya Yapılan Şikayetlerin Sayısı¹⁴⁹

Yıl	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Şikayetler	25	39	50	41	30	34	23	37	26	19	12	20	13

Yıllar itibariyle AHO'ya yapılan şikayetlerin grafik gösterimi ise Grafik 3'de verilmektedir. Aşağıda yer alan söz konusu grafiğin incelenmesinden görüleceği üzere, DTÖ'nün ilk 3 yılında AHO'ya yapılan şikayetlerde önemli ölçüde artış görülmektedir. Bu durum yeni sistem fiilen yürürlüğe girinceye kadar bekleyen şikayetlerden kaynaklanmaktadır.¹⁵⁰ Daha sonraki yıllarda cüzi oranlarda iniş çıkışlarla belli bir seviyede kalan şikayetlerin sayısı, son yıllarda düşme eğilimine girmiştir.

¹⁴⁹ Kara LEITNER ve Simon LESTER, "WTO Dispute Settlement 1995-2007 - A Statistical Analysis", **Journal of International Economic Law**, Cilt: 11, Sayı: 1, 2008, s. 180.

¹⁵⁰ David PALMETER, "WTO Dispute Settlement System in the Next Ten Years", Merit E. JANOW, Victoria DONALDSON ve Alan YANOVICH (der.), **The WTO: Governance, Dispute Settlement & Developing Countries**, Cenevre: World Trade Organization, 2008, s.846.

Grafik 3. Yıllar İtibariyle AHO'ya Yapılan Şikayetlerin Sayısı

1995-2007 yılları arasında AHO'na şikayet yapan üye devletler ile şikayet edilen üye devletleri gösteren tablolar aşağıda yer almaktadır. Bazı şikayetler birden fazla üye devlet tarafından yapıldığından bazı yıllarda şikayet eden üyelerin sayısı şikayet edilen üyelerin sayısını geçmektedir.

Tablo 7. Anlaşmazlıkların Halli Organı'na Şikayet Yapan Üye Devletler¹⁵¹

Ülkeler	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Toplam
Avrupa Birliği	2	7	16	16	6	8	1	4	3	5	3	5	0	76
ABD	6	17	17	10	10	8	1	4	3	4	1	3	4	88
Brezilya	1	0	4	1	0	7	4	5	0	0	0	0	1	23
Hindistan	1	4	0	3	1	2	2	2	0	1	0	1	0	17
Japonya	1	3	1	1	2	1	0	2	0	1	0	0	0	12
Kanada	0	1	5	3	1	0	1	1	0	1	0	2	0	15
Kore	0	0	2	0	1	3	0	1	3	2	0	1	0	13
Meksika	2	3	0	0	3	1	1	0	3	0	2	1	1	17
Şili	1	0	1	0	0	1	3	2	1	0	1	0	0	10
Diğer GÜ	0	2	5	2	3	1	0	4	1	0	1	1	1	21
Diğer GYÜ	9	12	3	4	6	9	9	9	11	3	4	7	4	90
Diğer AGÜ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Toplam	28	51	50	41	34	42	24	37	26	19	12	20	13	397

¹⁵¹ LEITNER, "WTO Dispute...", s. 182.

Tablo 8. Anlaşmazlıkların Halli Organı'na Şikayet Edilen Üye Devletler¹⁵²

Ülkeler	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Toplam
Avrupa Birliği	8	4	4	9	3	2	3	6	8	4	2	3	3	59
ABD	4	8	10	6	11	11	6	19	6	7	3	5	3	99
Brezilya	1	4	2	1	1	2	1	0	0	0	1	1	0	14
Hindistan	0	1	7	4	1	0	0	1	1	2	0	1	1	19
Japonya	4	4	3	1	0	0	0	1	0	1	0	1	0	15
Kanada	0	1	5	3	1	0	1	1	0	1	0	2	0	15
Kore	3	2	3	0	3	0	0	1	0	1	0	0	0	13
Meksika	0	1	1	1	0	3	1	0	3	2	1	1	0	14
Şili	0	0	3	0	0	2	4	1	0	0	0	2	0	12
Diğer GÜ	2	2	7	8	1	1	0	2	1	0	0	0	1	25
Diğer GYÜ	3	12	5	8	9	13	7	5	7	1	5	4	5	84
Diğer AGÜ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	25	39	50	41	30	34	23	37	26	19	12	20	13	369

Bir ülkenin dünya ticaretinden aldığı pay, şikayet eden mi yoksa şikayet edilen taraf mı olduğunun oldukça sağlam bir göstergedir. Nitekim, Az Gelişmiş Ülkelerin (AGÜ) anlaşmazlıkların halli sisteminde yer almamalarının nedeni ticaret hacimlerinin düşük olmasıyla açıklanabilir.¹⁵³

Yukarıda yer alan Tablo 7 ve Tablo 8'nin incelenmesinden, DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizmasını en çok kullanan üye devletlerin ABD ve Avrupa Birliği olduğu görülmektedir. 1995-2007 yılları arasında ABD ve Avrupa Birliği toplam 164 şikayette bulunmuştur. Bu rakam, söz konusu yıllarda yapılan toplam şikayetlerin % 44'üne tekabül etmektedir. Benzer şekilde, 1995-2007 yılları arasında ABD ve Avrupa Birliği, toplam şikayetlerin % 43'üne tekabül eden toplam 158 şikayette dava edilen taraf olarak yer almıştır.¹⁵⁴

¹⁵² LEITNER, "WTO Dispute...", s. 182.

¹⁵³ Peter HOLMES ve diğerleri, "Emerging Trends in the WTO Dispute Settlement: Back to the GATT?", **World Bank Policy Research Working Paper**, 2003, 6 Ekim 2008, http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2003/10/03/000094946_03092310565344/Rendered/PDF/multi0page.pdf, s.21.

¹⁵⁴ LEITNER, "WTO Dispute...", s. 182.

Gelişme yolundaki ülkeler arasında, Brezilya ve Hindistan'ın sistemi en çok kullanan ülkeler olduğu anlaşılmaktadır. Tablo 7 ve Tablo 8'de yer alan istatistiklerin incelenmesinden, son yıllarda ABD ve Avrupa Birliği'nin AHO'na yaptıkları şikayet başvuru sayısında düşüş yaşandığı, DTÖ'ne üye diğer devletlerin özellikle GYÜ'lerin daha aktif bir şekilde Anlaşmazlıkların Halli Mekanizmasını kullandıkları görülmektedir. Ancak, DTÖ'ne üye GYÜ'lerin sayısı dikkate alındığında bu ülkelerin sisteme katılımlarının oldukça mütevazı bir düzeyde olduğu görülmektedir.¹⁵⁵

Anlaşmazlıkların halli sistemi kapsamında, üye devletler tarafından yapılan şikayetlerin sayısı ile anlaşmazlık konularının sayısı tespit edilirken DTÖ Sekreteryası tarafından her bir şikayet için verilen DS (dispute settlement-anlaşmazlıkların halli) numarası dikkate alınmıştır. Örneğin, 2002 yılında üye devletler tarafından toplam 37 şikayet yapılmıştır. Bu şikayetlerden 8 tanesi ABD'nin demir-çelik ürünlerinde uyguladığı koruma önlemleri konusundaki anlaşmazlıkla ilgilidir. Bu nedenle, DTÖ anlaşmazlıkların halli sisteminin ne kadar kullanıldığı tespit edilmesinde anlaşmazlık konularının sayısı diğer bir önemli ölçüdür.¹⁵⁶

Bu kapsamda, AHO'ya iletilen anlaşmazlık konularının sayısı incelendiğinde, üye devletler tarafından 1995-2007 dönemi itibariyle AHO'na toplam 273 konuda şikayet iletildiği anlaşılmaktadır. Yıllar itibariyle AHO'na iletilen anlaşmazlık konularına ilişkin istatistiki bilgiler Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9. Yıllar İtibariyle AHO'ya İletilen Anlaşmazlık Konularının Sayısı¹⁵⁷

Yıl	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Konular	16	27	31	34	22	28	20	23	20	18	10	17	7

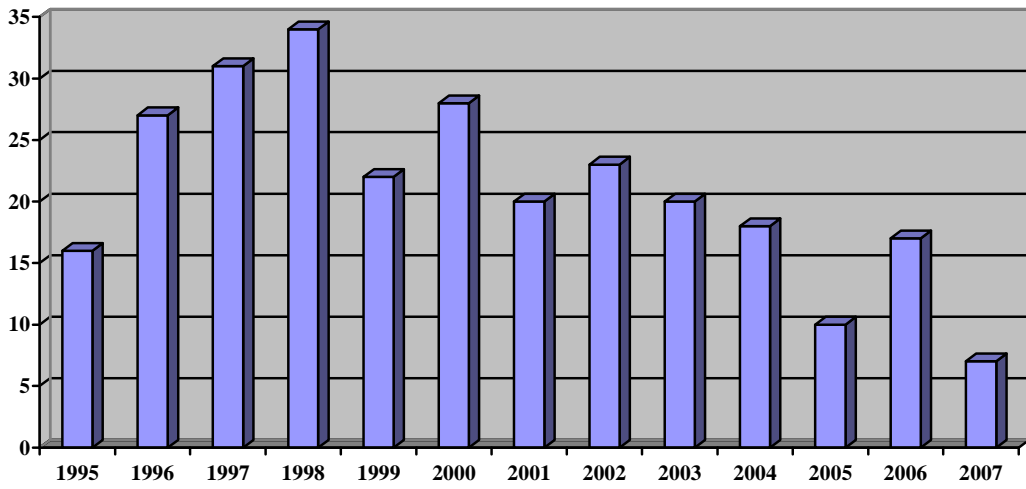
¹⁵⁵ Thomas ZIMMERMANN, "WTO Dispute Settlement at Ten: Evolution, Experiences, and Evaluation", *Aussenwirtschaft - The Swiss Review of International Economic Relations*, Vol. 60, No. I, 2005, s. 33.

¹⁵⁶ LEITNER, "WTO Dispute...", s. 180.

¹⁵⁷ LEITNER, "WTO Dispute...", s. 181.

Yıllar itibariyle AHO'na yapılan anlaşmazlık konularının sayısına ilişkin grafik gösterimi ise Grafik 4'de verilmektedir. Aşağıda yer alan söz konusu grafiğin incelenmesinden görüleceği üzere, esas itibariyle 1995-2007 yıllarında anlaşmazlık konularının sayısı ile şikayetlerin sayısı benzer bir trend izlemiştir.

Grafik 4. Yıllar İtibariyle AHO'ya İletilen Anlaşmazlık Konularının Sayısı

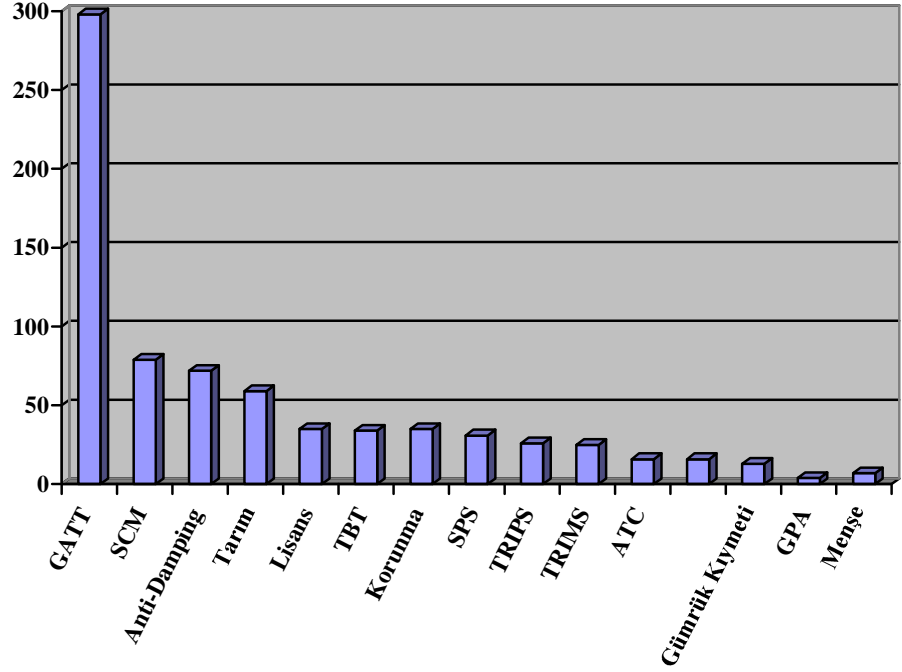

Diğer taraftan, DTÖ Anlaşmaları kapsamında üye devletler tarafından yapılan şikayetler konular itibariyle aşağıda yer alan Grafik 5'de gösterilmektedir. Özellikle son yıllarda DTÖ üyesi devletler arasındaki uyuşmazlık konularının ticaret politikası araçları¹⁵⁸ olduğu görülmektedir.¹⁵⁹ Bu durum, ticaret politikası araçlarına ilişkin anlaşmalar kapsamında alınan önlemlerin DTÖ'nün kuruluşundan itibaren, diğer bir ifadeyle 1995 yılından sonra anlaşmazlıkların halli sistemine konu olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Anti-damping önlemleri, korunma önlemleri, telafi edici önlemler ve sübvansiyonlar ticaret politikası araçlarıdır.

¹⁵⁹ HOLMES, "Emerging Trends...", s. 21.

¹⁶⁰ PALMETER, "WTO Dispute...", s. 846.

Grafik 5. Şikayete Konu DTÖ Anlaşmaları¹⁶¹

4.2. Panel Raporları

DTÖ'nün kuruluşundan bu yana yayımlanan panel raporlarına ilişkin istatistiki bilgiler aşağıda Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10. Yıllar İtibariyle Yayımlanan Panel Raporları¹⁶²

Yıl	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Panel Raporları	0	4	10	10	13	18	7	10	9	11	13	3	7

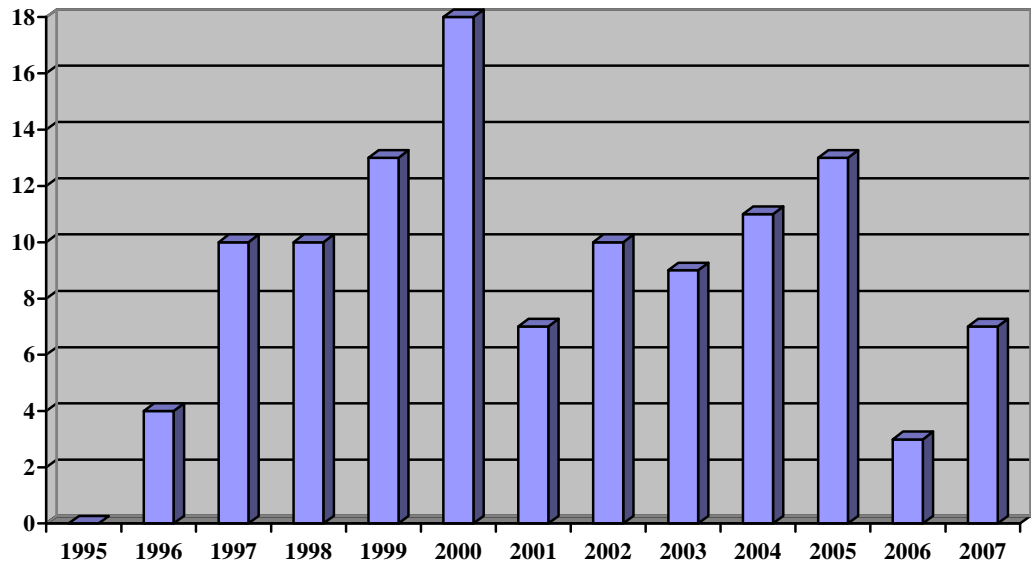
¹⁶¹ WorldTradeLaw.net Limited Liability Company, "Number of Complaints Filed under Selected WTO Agreements", 19 Eylül 2008, <http://www.worldtradelaw.net/dsc/database/agreementcount.asp>.

¹⁶² LEITNER, "WTO Dispute...", s. 185.

1995 yılından 2007 yılına kadar yayımlanan panel raporlarının grafik gösterimi ise Grafik 6'da verilmektedir. Yıllar itibariyle panel raporlarının sayısına dair trendin incelenmesinden, ilk yıllarda ciddi bir artış görülmektedir. 2001 yılında ise ani bir düşüş yaşanmış, bu düşüşün ardından panel raporlarının sayısı 2005 yılına kadar giderek artan bir seyir izlemiş, 2006 yılında ise ani bir azalış göstermiştir.

DTÖ'ne üye devletler, 1995-2007 yıllarında toplam 369 şikayet başvurusunda bulunmuş, bu şikayetlerden toplam 114'ü panel ile sonuçlanmıştır. Diğer bir ifadeyle, toplam 255 şikayet danışma aşamasında çözümlenmiştir.¹⁶³

Grafik 6. Yıllar İtibariyle Yayımlanan Panel Raporları

Yukarıdaki verilerin incelenmesi neticesinde, şikayet ve panele başvuru sayısındaki artışlar, DTÖ kurallarının daha fazla ihlal edildiği şeklinde yorumlanmamalıdır. Bu durum, üye devletlerin, anlaşmazlıkların halli sistemine olan inançlarını, bu çerçevede güce dayalı yaklaşım yerine, kurallara dayalı yaklaşımı tercih ettiğini ortaya koymaktadır.¹⁶⁴

¹⁶³ MALAWER, "Litigation and Consultation ...", s. 35.

¹⁶⁴ World Trade Organization, **Understanding** ..., s. 56.

4.3. Temyiz Organı Raporları

Yıllar itibariyle panel ve temyize giden panel raporları sayısını gösteren Tablo 11'in incelenmesinden görüleceği üzere, 1995-2007 yılları arasında toplam panel raporlarından %68'i üye devletler tarafından temyize götürülmüştür.

Tablo 11. Yıllar İtibariyle Panel ve Temyize Giden Panel Raporları¹⁶⁵

Yıl	Panel Rapor Sayısı	Temyize Giden Panel Rapor Sayısı
1995	0	0
1996	4	4
1997	10	10
1998	10	7
1999	13	10
2000	18	11
2001	7	5
2002	10	5
2003	9	6
2004	11	9
2005	13	7
2006	3	2
2007	6	2
Toplam	114	78

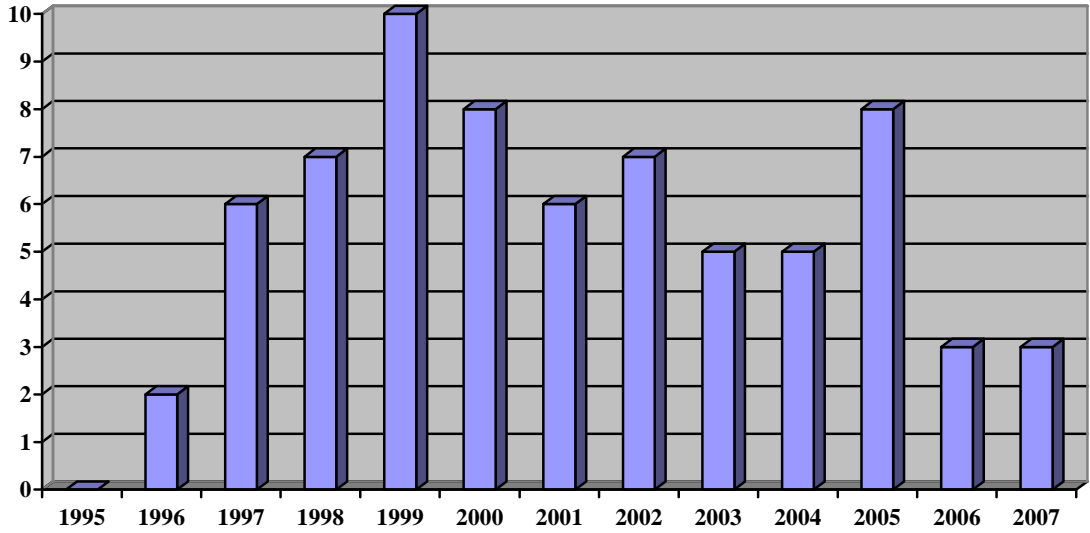
1995-2007 yılları arasında yayımlanan Temyiz Organı raporlarına ilişkin istatistiki bilgiler aşağıda sunulan Tablo 12'de yer almaktadır. Bazı Temyiz Organı raporları birden fazla panel raporuna ilişkin olduğundan, temyize giden panel raporu sayısı ile Temyiz Organı raporu sayısı arasında fark ortaya çıkmaktadır.

¹⁶⁵ LEITNER, "WTO Dispute...", s. 186.

Tablo 12. Yıllar İtibariyle Yayımlanan Temyiz Organı Raporları¹⁶⁶

Yıl	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Temyiz Organı Raporları	0	2	6	7	10	8	6	7	5	5	8	3	3

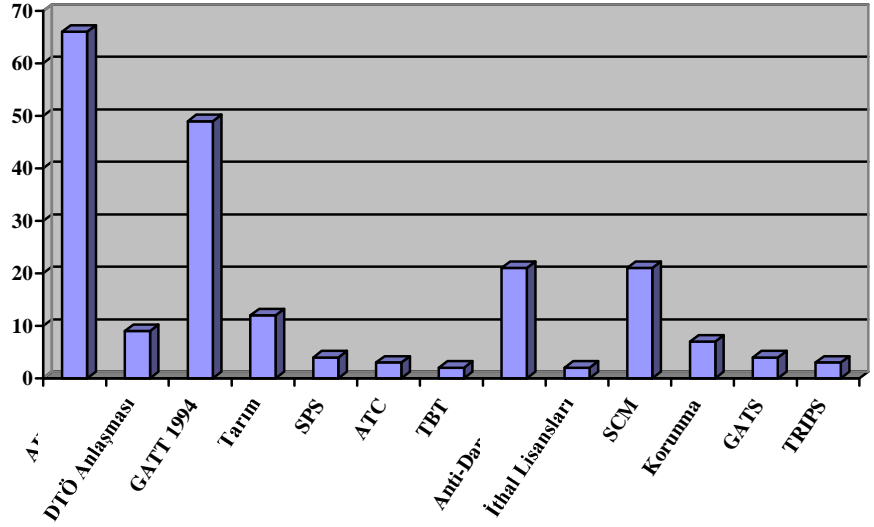
Yıllar itibariyle yayımlanan Temyiz Organı raporlarının grafik gösterimi ise Grafik 7’de verilmektedir. Söz konusu grafiğin incelenmesinden görüleceği üzere, Temyiz Organı raporları sayısında ilk yıllarda yaşanan ciddi bir artışın ardından önemli ölçüde düşüş gerçekleşmiştir. 2005 yılında Temyiz Organı raporlarının sayısında daha önceki yıla göre önemli bir artış yaşanmış, ancak 2006 yılında bu sayı tekrar düşmüştür.

Grafik 7. Yıllar İtibariyle Yayımlanan Temyiz Organı Raporları

Yıllar itibariyle yayımlanan Temyiz Organı raporlarının konu bazında grafik gösterimi ise Grafik 8’de verilmektedir.

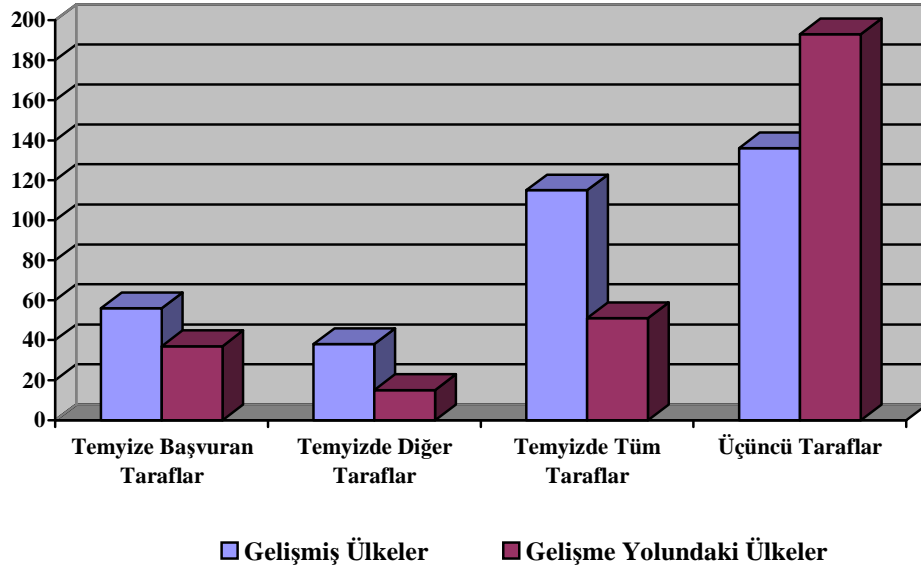
¹⁶⁶ LEITNER, “WTO Dispute...”, s. 186.

Grafik 8. Yıllar İtibariyle Temyize Konu Olan DTÖ Anlaşmaları¹⁶⁷

1996-2007 yılları arasında temyize başvuran taraflar, temyize başvuran diğer taraflar, temyizde davalı taraflar ve üçüncü tarafların GÜ ve GYÜ olarak dağılımının grafik gösterimi ise Grafik 9'da verilmektedir.

Grafik 9. Temyize Başvuran Üye Devletler¹⁶⁸

¹⁶⁷ World Trade Organization, **Appellate Body Annual Report For 2007**, Cenevre: World Trade Organization, 2008, s. 9.

¹⁶⁸ World Trade Organization, **Appellate Body (2007) ...**, s.18.

4.4. Tavsiye ve Kararların Uygulanması

Panel veya Temyiz Organı, davalı üye devletin DTÖ yükümlülüklerine aykırı hareket ettiği sonucuna vardığında, söz konusu önlemin DTÖ Anlaşmalarına uygun hale getirilmesini tavsiye etmektedir. Bu bölümde karar ve tavsiyelerin uygulanması süreci istatistiksel verilerle değerlendirilmiştir.

4.4.1. Makul Sürenin Tahkim Yoluyla Belirlenmesi

Mutabakat Metni'nin 21. maddesinin 3. paragrafı gereğince, AHO'nun tavsiye ve kararlarına hemen uyulmasının mümkün olamaması halinde, ilgili üye devlete makul bir süre tanınmaktadır. Makul sürenin taraflar arasında karşılıklı mutabakat içinde sağlanamaması durumunda tahkim yoluna başvurulmaktadır. AHMM'nin 21.3'üncü maddesinin (c) fıkrası çerçevesinde tahkim yoluyla tespit edilen makul süreyi içeren hakem kararı DTÖ belgesi olarak yayımlanmaktadır. Yıllar itibariyle makul süreye ilişkin tahkim kararlarının sayısı aşağıda yer alan Tablo 13'de gösterilmektedir.

Tablo 13. Yıllar İtibariyle Makul Süreye İlişkin Tahkim Kararları¹⁶⁹

Yıl	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Madde 21.3 (c) Tahkim Kararları	0	0	1	3	2	3	4	1	2	1	3	1	0

4.4.2. Tavizlerin veya Diğer Yükümlülüklerin Askıya Alınma Düzeyinin Tahkim Yoluyla Belirlenmesi

Panel veya Temyiz Organı karar ve tavsiyelerinin makul süre içinde yerine getirilmemesi halinde, tavizlerin veya diğer yükümlülüklerin askıya alınması mümkün

¹⁶⁹ LEITNER, "WTO Dispute...", s. 187.

bulunmaktadır. Mutabakat Metni'nin 22. maddesinin 6. paragrafı gereğince, taraflar arasında tavizlerin veya diğer yükümlülüklerin askıya alınma düzeyinde anlaşma sağlanamaması halinde, tahkime başvurulması gerekmektedir. Tahkim, eğer üyeler mevcut ise daha önce incelemeyi yapan panel tarafından veya DTÖ Genel Müdürünün tayin ettiği bir hakem tarafından yapılabilmektedir. AHMM'nin 22.6'ncı maddesi çerçevesinde tahkim genellikle orijinal panel tarafından yapılmaktadır. Yıllar itibariyle AHMM'nin söz konusu maddesi çerçevesinde tavizlerin veya diğer yükümlülüklerin askıya alınma düzeyine ilişkin tahkim kararlarının sayısı aşağıda yer alan Tablo 14'de gösterilmektedir.

Tablo 14. Yıllar İtibariyle Tavizlerin veya Diğer Yükümlülüklerin Askıya Alınma Düzeyine İlişkin Tahkim Kararları¹⁷⁰

Yıl	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Madde 22.6 Tahkim Kararları	0	0	0	0	3	2	0	1	1	2	0	0	1

4.4.3. Anlaşmazlıkların Halli Mutabakat Metni'nin 25. Maddesi Kapsamında Tahkime Başvurulması

Mutabakat Metni'nin 25. maddesi tahkime ilişkin genel hükümleri içermektedir. Bu madde kapsamında bugüne kadar sadece bir kez tahkime başvurulmuştur. Söz konusu hakem kararı, ABD ile Avrupa Birliği arasındaki telif hakları konusunda yaşanan ve panele taşınan anlaşmazlıkla ilgili olarak, ABD'nin telif hakları konusunda DTÖ kurallarını ihlal ettiğine dair panel bulguları sonucunda Avrupa Birliği'nin hak ve menfaatlerinin etkisiz hale getirilmesinin veya bozulma seviyesinin tespitine ilişkindir.¹⁷¹

¹⁷⁰ LEITNER, "WTO Dispute...", s. 187.

¹⁷¹ LEITNER, "WTO Dispute...", s. 188.

4.4.3. Uygulama Konusundaki Anlaşmazlıkların Çözümlemesi

Panel ve Temyiz Organı karar ve tavsiyelerinin uygulanması konusunda taraflar arasında ihtilaf olması halinde, uyuşmazlık daha önce incelemeyi yapan panele (uyum paneli) başvurulmak suretiyle çözümlenmektedir. DTÖ'nün kuruluşundan itibaren toplam 36 anlaşmazlık, bazen istişareler yoluyla, bazen doğrudan panel kurulmasının talep edilmesiyle gündeme getirilmiştir. Mutabakat Metni'nin 25. maddesinin 1. paragrafı gereğince yapılan şikayetlere ilişkin istatistikler aşağıda yer alan Tablo 15'de sunulmaktadır.¹⁷²

Tablo 15. Yıllar İtibariyle Uygulama Konusunda Yapılan Şikayetler¹⁷³

Yıl	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Madde 25.1 Şikayetler	0	0	0	3	5	4	5	1	0	5	5	6	2

Mutabakat Metni'nin 25.1 maddesi kapsamında oluşturulan uyum paneli kararlarının yıllar itibariyle sayısı Tablo 16'da gösterilmektedir. ABD-Drams davasında yayımlanan panel raporu, taraflar karşılıklı tatmin edici bir çözüme ulaştıklarından herhangi bir bulgu içermemektedir. Bu nedenle, bu panel raporu istatistiklerde değerlendirmeye alınmamıştır.¹⁷⁴

Tablo 16. Yıllar İtibariyle Yayımlanan Uyum Paneli Raporları¹⁷⁵

Yıl	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Uyum Paneli Raporu	0	0	0	0	2	4	5	2	0	0	5	3	3

¹⁷² LEITNER, "WTO Dispute...", s. 188.

¹⁷³ LEITNER, "WTO Dispute...", s. 188.

¹⁷⁴ LEITNER, "WTO Dispute...", s. 189.

¹⁷⁵ LEITNER, "WTO Dispute...", s. 188.

Mutabakat Metni'nin madde 25.1 kapsamındaki anlaşmazlıklarla ilgili olarak temyize giden panel raporlarına ilişkin istatistiki bilgiler Tablo 17'de gösterilmektedir. Söz konusu Tablo'da yer alan verilerin incelenmesinden görüleceği üzere, 1995-2007 yılları arasında yayımlanan uyum panel raporlarının %61'i üye devletler tarafından temyiz edilmiştir.

Tablo 17. AHMM Madde 25.1 Kapsamında Panel ve Temyize Giden Panel Raporları¹⁷⁶

Yıl	Panel Rapor Sayısı	Temyize Giden Panel Rapor Sayısı
1995	0	0
1996	0	0
1997	0	0
1998	0	0
1999	2	0
2000	4	2
2001	5	4
2002	2	2
2003	0	0
2004	0	0
2005	5	3
2006	3	3
2007	2	0
Toplam	23	14

Mutabakat Metni'nin madde 25.1 kapsamındaki anlaşmazlıklarla ilgili olarak yayımlanan Temyiz Organı raporlarına dair istatistiki bilgiler aşağıda yer alan Tablo 18'de sunulmaktadır.

¹⁷⁶ LEITNER, "WTO Dispute...", s. 189.

Tablo 18. AHMM Madde 25.1 Kapsamında Yayımlanan Temyiz Organı Raporları¹⁷⁷

Yıl	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Temyiz Organı Raporları	0	0	0	0	0	2	3	2	1	0	1	3	2

4.5. Panel Üyeleri

Mutabakat Metni'nin 8. maddesi gereğince anlaşmazlığa taraf üye devletlerin vatandaşları panelde görev alamamaktadır. 1995 yılından bu yana panelist olarak görev yapan ilk 10 sırada yer alan ülkeler aşağıda yer alan Tablo 19'da gösterilmektedir.

Tablo 19. Ülke Bazında İlk Onda Yer Alan Panel Üyeleri¹⁷⁸

Sıralama	Ülke	Panelist Pozisyonu Sayısı
1	Yeni Zelanda	35
2	Avustralya	34
3	İsviçre	32
4	Brezilya	20
5	Kanada	19
6	Hong Kong	17
7	Hindistan	15
8	Polonya	14
9	Güney Afrika	14
10	Şili	13
10	Almanya	13

¹⁷⁷ LEITNER, "WTO Dispute...", s. 190.

¹⁷⁸ LEITNER, "WTO Dispute...", s. 191.

Anlaşmazlıkların halli sistemine dair istatistiki bilgiler sistemi en çok kullanan üye devletlerin ABD ve Avrupa Birliği olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, ABD ve Avrupa Birliği vatandaşları panelist olarak oldukça küçük bir role sahiptir. Sonuç olarak, panel üyeleri anlaşmazlıkların halli sisteminin ana kullanıcısı olmayan ancak DTÖ işlerinde aktif olan üye devletlerdir. Toplam 399 panelist pozisyonunun 157'sinde Yeni Zelanda, Avustralya, İsviçre, Brezilya, Kanada ve Hong Kong vatandaşları panel üyesi olarak görev almıştır. Sistemi en çok kullanan ABD ise sadece 11 kez panel üyesi olmuştur. Avrupa Birliği'nin durumu ise biraz daha karmaşıktır. Örneğin yukarıda yer alan tablonun incelenmesinden Polonya'nın 14 kez panel üyesi olarak görev aldığı anlaşılmaktadır. Ancak, bu Polonya'nın Avrupa Birliği üyesi olduğu 2004 yılından önceki bir durumu yansıtmaktadır.¹⁷⁹

4.6. Değerlendirme

Anlaşmazlıkların halli sistemine ilişkin yukarıda sunulan veriler sistemin etkin bir şekilde kullanıldığına işaret etmektedir. Sistemin yüksek kullanım düzeyine ilave olarak, panel ve Temyiz Organı raporlarının uygulanmasına ilişkin ampirik çalışmalar sistemin olumlu bir imaja sahip olduğunu da göstermektedir. 2004 yılında yapılan bir çalışma, davaların %83'ünde panel ve Temyiz Organı kararlarının başarılı bir şekilde uygulandığını ortaya koymaktadır.¹⁸⁰ Diğer bir ifadeyle, DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması üye devletler arasındaki anlaşmazlıkların azaltılmasında oldukça yararlı olmuştur. Özellikle, son yıllarda daha önceki yıllara göre dava sayısı oldukça azalmıştır. Bu durum üye devletlerin DTÖ platformunu terk ettiğini ima eden olumsuz bir gelişmeden ziyade, olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. Bilindiği üzere, üye devletler aralarındaki anlaşmazlıkları bazen resmi bir başvuruya dönüştürmeden, danışma aşamasında müzakereler yoluyla da çözebilmektedir.¹⁸¹

¹⁷⁹ LEITNER, "WTO Dispute...", ss. 190-191.

¹⁸⁰ Mehmet KARLI, "Assessing The Development Friendliness of Dispute Settlement Mechanisms In The Economic Partnership Agreements & An Analytical And Comparative Guide To The Dispute Settlement Provisions In The EU's FTAs", **European Studies Center, University of Oxford**, (2008), 6 Ekim 2008, http://www.sant.ox.ac.uk/esc/docs/WTO_Memeth_EPADS.pdf, ss. 11-12.

¹⁸¹ DEARDORFF, "Dünya Ekonomisi...", s.17.

DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizmasına bazı üye devletlerin neden daha çok başvurdukları konusunda varsayımlarda bulunmak o kadar kolay değildir. Ancak, DTÖ kapsamında açılacak davaların aynı iç hukuk yollarına başvurmak gibi maliyet unsuru bulunmaktadır. Dava hazırlamanın mali ve teknik boyutu bazı üye devletler için bu yönde bir karar alınmasında önemli bir faktör olabilmektedir.¹⁸² Kısaca belirtmek gerekirse, gelişme yolundaki ülkelerin anlaşmazlıkların halli sistemine başvurmak konusunda karşılaştığı temel sorunlar hukuk alanındaki uzmanlıklarının yetersizliği, kısıtlı mali imkanlar ile siyasi ve ekonomik baskılardır.¹⁸³

Öte yandan, sistemi kullanan ülkeler incelendiğinde, gelişme yolundaki ülkelerin şikayet eden taraf olarak sisteme katılım seviyelerinin GATT dönemine kıyasla daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, anlaşmazlıkların halline ilişkin sistemin iyi ve tarafsız bir şekilde çalıştığı yönünde görüş birliği bulunmaktadır.¹⁸⁴ Diğer bir ifadeyle, DTÖ anlaşmazlıkların halli sistemi, DTÖ yükümlülüklerine uyulmasının sağlanmasında etkili bir mekanizma olduğunu, ayrıca, gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkeler için de etkili olduğunu kanıtlamıştır.¹⁸⁵

Diğer taraftan, anlaşmazlıkların halli sisteminin uyuşmazlıkların çözümünde oldukça başarılı olduğu kabul edilebilirken, bunu, sistemin diğer önemli bir amacı olan anlaşmazlıkların hızlı bir şekilde çözümlenmesi konusunda söylemek oldukça zordur.¹⁸⁶ Anlaşmazlıkların halli süreci, teorik olarak şikayet eden tarafın istişare talebinde bulunduğu tarihten olası bir temyiz aşamasına kadar yaklaşık 14 ayda tamamlanabilmektedir.¹⁸⁷ Anlaşmazlıkların halli sisteminin çeşitli aşamalarına ilişkin uygulamada kaydedilen süreler Tablo 20’de detaylı bir şekilde yer verilmektedir. Söz

¹⁸² Christopher ARUP, “The State of Play of Dispute Settlement “Law” at the World Trade Organization”, **Journal of World Trade**, Cilt: 37, Sayı: 5, 2003, s. 905.

¹⁸³ Haider KHAN ve Yibei LIU, “Globalization And The WTO Dispute Settlement Mechanism: Making A Rule-Based Trading Regime Work”, (2008), 6 Ekim 2008, http://mpr.aub.uni-muenchen.de/7613/1/Mpra_paper_7613.pdf, s. 3.

¹⁸⁴ Joan HIRD, “WTO Dispute Settlement Managing The Agenda After Seattle”, **The Fifth Annual Conference on International Trade Education and Research of The Australia**, Melbourne, (2000), 19 Eylül 2008, <http://www.apec.info/asia/AUAPEC/hird.pdf>, s. 6.

¹⁸⁵ HIRD, “WTO Dispute...”, s.10.

¹⁸⁶ KARLI, “Assessing ...”, s.12.

¹⁸⁷ Corinne EKMAN, **The Implementation Procedure in the WTO Dispute Settlement System - Today and in the Future**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İsveç: Umea University, 2007, ss. 23-24.

konusu Tablo 20'nin incelenmesinden görüleceği üzere, uygulamada danışma görüşmelerinin başlamasından Temyiz Organı raporunun kabulüne kadar geçen süre yaklaşık 2 yıldır.¹⁸⁸

Tablo 20. Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması Sürecinde Ortalama Süreler¹⁸⁹

İşlemler	Ortalama Süre	Açıklama
Danışmalar	210.2 gün	Danışma talep edilen günden panel kurulmasına kadar geçen süre.
Panel	406.4 gün	Panelin kurulduğu günden panel raporunun yayımlandığı güne kadar geçen süre.
Temyiz Organı	89.3 gün	Temyiz bildiriminden temyiz raporunun yayımlandığı güne kadar geçen süre.
Makul sürenin tahkim yoluyla belirlenmesi	12.0 ay	Hakemin makul süreye ilişkin kararı ilgili taraflara iletmesi.
Makul sürenin taraflar arasında belirlenmesi	9.5 ay	Tavsiye ve kararlara uyum için ihtilafın taraflarınca karşılıklı mutabakat içinde belirlenen süre.
Uyum Paneli	225.9 gün	Uyum panelinin kurulmasının talep edildiği günden uyum panelinin kararı yayımlandığı güne kadar geçen süre.
Temyiz Organı (uyum)	87.7 gün	Uyum paneli sonrasındaki temyiz bildiriminden Temyiz Organı kararının yayımlandığı güne kadar geçen süre.

Aşağıda yer alan Tablo 21'in incelenmesinden de görüleceği üzere, uyuşmazlıkların çözümünün daha hızlı bir şekilde sağlanmasının gerekliliği, özellikle DTÖ Korunma Önlemleri Anlaşması kapsamında üye devletler tarafından uygulanan

¹⁸⁸ Henrik HORN ve Petros c. MAVROIDIS, "The WTO Dispute Settlement System 1995-2006: Some Descriptive Statistics", **World Bank**, 2008, 19 Eylül 2008, http://siteresources.worldbank.org/INTRES/Resources/4692321107449512766/DescriptiveStatistics_031408.pdf, s. 28.

¹⁸⁹ HORN, "The WTO Dispute ...", s. 28.

korunma önlemleri konusunda oldukça ciddi bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.¹⁹⁰ Nitekim, bugüne kadar ki tecrübeler, anlaşmazlıkların halli sistemi kapsamında pek çok davada, uyuşmazlığın çözümünün çok uzun zaman aldığını ortaya koymaktadır.¹⁹¹

Tablo 21. Korunma Önlemlerine İlişkin Uyuşmazlıkların Çözüm Süreci¹⁹²

Dava	Korunma Önlemi Uygulanması	Danışma Talebi	Raporun Kabulü	Korunma Önleminin Kaldırılması	Toplam Süre
Kore - Süt Ürünleri	7/3/1997	12/8/1997	12/1/2000	20/5/2000	3 yıl, 2,5 ay
Arjantin - Ayakkabı	13/9/1997	3/4/1998	12/1/2000	25/2/2000	2 yıl, 5,5 ay
ABD - Buğday	1/6/1998	17/3/1999	19/1/2001	1/6/2001	3 yıl
ABD - Et	22/7/1999	16/7/1999	16/5/2001	15/11/2001	2 yıl, 4 ay
ABD - Borular	1/3/2000	13/6/2000	8/3/2002	1/3/2003	3 yıl
Arjantin - Şeftali	15/1/2001	14/9/2001	15/4/2003	31/12/2003	2 yıl, 11,5 ay
ABD - Demir Çelik	5/3/2002	7/3/2002	10/12/2003	4/12/2003	1 yıl, 9 ay

5. Anlaşmazlıkların Halli Mutabakat Metni'nin Gözden Geçirilmesi

1994 yılında gerçekleştirilen Marakeş Bakanlar Konferansı'nda, AHMM'nin, DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden itibaren 4 yıl içinde, diğer bir ifadeyle 1 Ocak 1999 tarihine kadar gözden geçirilmesi kararı alınmıştır. Söz konusu gözden geçirme sonrasında Mutabakat Metni'nin ilgili hükümlerin geliştirilmesine ihtiyaç olup olmadığı hususunda karar verilmesi öngörülmüştür. 1997 yılında başlayan gözden geçirme çalışmalarının süresi 31 Temmuz 1999 tarihine kadar uzatılmasına rağmen çalışmalardan herhangi bir sonuç alınamamıştır.¹⁹³

¹⁹⁰ William J. DAVEY, "The WTO Dispute Settlement System: The First Ten Years", **Journal of International Economic Law**, Cilt: 8, Sayı: 1, 2005, s. 49.

¹⁹¹ Yenkong NGANGJOH ve Roberto RIOS-HERRAN "WTO Dispute Settlement System and The Issue of Compliance: Multilateralizing The Enforcement Mechanizm", K. PADMAJA (der.), **WTO and Dispute Resolution**, Hyderabad: The ICFAI University Press, 2007, s. 203.

¹⁹² DAVEY, "The WTO Dispute ...", s.49.

¹⁹³ Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Sürmekte Olan Müzakereler: Anlaşmazlıkların Halli Müzakereleri", 3 Ekim 2008, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/yaziciDostu.cfm?dokuman=pdf&action=detay&yayinID=1217&icerikID=1327&dil=TR>.

Mutabakat Metni'nin gözden geçirilmesine ilişkin çalışmalardan bir sonuç alınamaması nedeniyle, 2001 yılında yapılan Doha Bakanlar Konferansı sonunda kabul edilen Doha Bakanlar Bildirisi'nin¹⁹⁴ 30. paragrafı gereğince, Mutabakat Metni hükümlerinin geliştirilmesi ve açıklığa kavuşturulması amacıyla müzakerelerin başlatılması kabul edilmiştir. Müzakerelerin, bugüne kadar yapılan çalışmalar ile üye ülkelerce yapılacak ilave öneriler çerçevesinde yürütülmesi, 2003 yılı Mayıs ayında sonuçlandırılması ve sonuçların en kısa sürede yürürlüğe konulması kararlaştırılmıştır. Diğer bir ifadeyle, Doha Bakanlar Bildirisi ile AHMM hükümleri de müzakereye açılmıştır. Öte yandan, Doha Bakanlar Bildirisi'nin "Çalışma Programının Organizasyonu ve İdaresi" başlıklı 47. paragrafı gereğince anlaşmazlıkların halli konusundaki müzakereler tek taahhüt prensibi dışında tutulmuştur.

Mutabakat Metni'nin gözden geçirilmesine ilişkin müzakereler, AHO'nun özel oturumlarında yürütülmektedir. Üye devletler, toplam 27 maddeden oluşan Mutabakat Metni'nin neredeyse tüm maddelerini gözden geçirmektedir.¹⁹⁵ DTÖ üyesi devletler, Mutabakat Metni'nin 21.5 ve 22. maddeleri arasındaki ilişki (zamanlama), şeffaflık, hükümet dışı sivil toplum kuruluşlarının panele görüş sunması (amicus curiae), haksızlık ve zararların tazmin ve telafisi için tanınan yollar, panelin oluşumu, Temyiz Organı'nın fonksiyonları, üçüncü tarafların hakları, farklı ve lehte muamele hükümlerine ilişkin öneriler sunmuşlardır.¹⁹⁶ Örneğin, ABD anlaşmazlıkların halli sürecinin kamuya açılmasını, Avrupa Birliği ise panelistlerin daimi olmasını önermiştir.¹⁹⁷

AHO'nun özel oturumlarında yürütülmekte olan müzakerelerde DTÖ'ne üye devletler tarafından yapılan önerilerde genel olarak, anlaşmazlıkların halli sisteminin üyeler arasındaki ihtilafların daha hızlı bir şekilde çözümüne imkan sağlayacak şekilde geliştirilmesi, uygulamada karşılaşılan problemlerin giderilmesi ve sistemin kurumsal

¹⁹⁴ Doha Bakanlar Bildirisi, 20 Kasım 2001 tarihli ve WT/MIN(01)DEC/1 simgeli DTÖ belgesi olarak yayımlanmıştır.

¹⁹⁵ Ian F. FERGUSSON, "World Trade Organization Negotiations: The Doha Development Agenda", **Congressional Research Service Report for Congress**, (2008), 14 Ekim 2008, <http://www.usembassy.it/pdf/other/RL32060.pdf>, s. 22.

¹⁹⁶ Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Dünya Ticaret Örgütü ...**, s.40.

¹⁹⁷ FERGUSSON, "World Trade Organization ...", s. 22.

yapısının güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Müzakerelerde öne çıkan temel konular kısaca aşağıda değerlendirilmektedir.¹⁹⁸

(a) AHMM'nin 21.5 ve 22. Maddelerinin Uygulanmasında Sıralama: 21.5 ve 22 Maddeler, davayı kaybeden tarafın AHO'nun tavsiye ve kararlarına tamamıyla uyup uymadığı hususunda ihtilaf tarafları arasında bir görüş ayrılığı olması halinde izlenecek yöntemi açıkça ortaya koymamaktadır. Madde 21.5, davayı kaybeden tarafının, yaptığı yeni düzenlemeyle AHO kararlarına uyum sağlayıp sağlamadığının incelenmesine ilişkin usulleri düzenlemektedir. 22. Madde ise şikayetçi tarafın, uygulamalarını AHO kararlarına uyumlaştırmayan tarafa karşı AHO'dan misilleme yetkisi almasına ilişkindir. Ancak bu maddelerin hangi sırayla uygulanacağı hususu açık değildir. Uygulamada ihtilaf taraflarının ikili anlaşma ile fiilen çözdükleri bu durum, üye devletlerin müzakerelerde en çok teklif yaptıkları konulardan birisi olmuştur. Önerilerde temel olarak, AHMM'nin 21.5 maddesinde düzenlenen ve AHO'nun tavsiye ve kararlarının uygulanıp uygulanmadığının incelenmesine ilişkin uyum paneli ve sonrasındaki temyiz sürecinin, şikayetçi tarafın ticaret yaptırımları konusunda AHO tarafından yetkilendirilmesinden önce tamamlanması gerektiği hususuna yer verilmektedir.

(b) Şeffaflığın Artırılması: Anlaşmazlıkların halli sürecinde şeffaflığın artırılması amacıyla ABD ve AB tarafından, Panel ve Temyiz Organı oturumlarının belirli bölümlerinin uyuşmazlık taraflarının onayıyla kamuoyuna açılması gündeme getirilmektedir. Söz konusu ülkeler, şeffaflık bağlamında ayrıca, sivil toplum örgütleri tarafından amicus curiae adı altında sunulan ve değerlendirilme koşulları dava bazında panel ya da Temyiz Organı tarafından belirlenen görüşlere ilişkin genel kuralların oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. GYÜ ise, ABD ve Avrupa Birliği tarafından uluslararası kamuoyu yaratmaya yönelik olarak AHMM'ne eklenmek istenen şeffaflık ve amicus curiae konularındaki önerilere, anlaşmazlıkların halli sisteminin devletler arasındaki ihtilafları konu aldığı ve sivil toplum örgütlerinin sisteme dahil edilmesinin GYÜ'lerin aleyhine sonuçlar doğuracağı gerekçeleriyle karşı çıkmaktadır.

¹⁹⁸ DTÖ Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği Ticaret Müşaviri Mehmet SÖNMEZ ile şahsi mülakat, 28 Ekim 2008, Cenevre.

(c) Daimi Panelist Sisteminin Kurulması: Avrupa Birliği, uluslararası hukuk ve DTÖ Anlaşmaları üzerinde uzmanlaşmış sınırlı sayıda daimi panelist belirlenmesini önermektedir. Böylelikle, DTÖ anlaşmazlıkların halli sisteminin daha hızlı işleyeceğini ve panel raporlarının kalitesinin artacağını savunmaktadır.

(d) Temyiz Organının İade Yetkisi: Davaya ilişkin mevcut bilgi ve kanıtların karar alınması için yeterli olmadığı durumlarda, Temyiz Organının söz konusu davayı gerekli veriler derlenerek incelenmek üzere panele iade etmesine imkan tanınması önerilmektedir.

(e) Özel ve Lehte Muameleler: Gelişmiş ülkelerle ihtilaf durumunda GYÜ'lere AHMM'nin muhtelif hükümlerinin daha esnek uygulanması, ayrıca, GYÜ'lere haklı olmaları halinde tazminat ödenmesi gibi konular ele alınmaktadır.

(f) Üçüncü Tarafların Sürece Katılımının Güçlendirilmesi: Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması kapsamında üçüncü tarafların sürece daha fazla dahil olması sağlanarak, söz konusu ülkelerin bilgiye erişiminin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

2003 yılında yapılan Cancun Bakanlar Konferansı'nda Doha Ticaret Müzakerelerinde bir anlaşmaya varılamamıştır. Bu durum, anlaşmazlıkların halli sisteminin gözden geçirilmesine ilişkin müzakereleri de etkilemiştir.¹⁹⁹

Mutabakat Metni'nin gözden geçirilmesine ilişkin müzakereler, tek taahhüt prensibi dışında tutulmasına rağmen, 2006 yılı Doha Çalışma Programına dahil edilmiştir. Bundan itibaren bu alandaki müzakereler Doha müzakere konuları ile beraber ele alınmaya başlanmıştır. Müzakerelerde üye devletler tarafından yapılan öneriler çerçevesinde ortak bir noktaya varılmasını teminen çalışmalar

¹⁹⁹ ZIMMERMANN, *Negotiating Review...*, s.118.

sürdürülmektedir. Ancak müzakereler genel olarak yavaş bir seyir izlemektedir. Bu hususta, ülkelerin diğer müzakere alanlarına yoğunlaşması da etkili olmaktadır.²⁰⁰

6. Sonuç

DTÖ kapsamında etkin bir şekilde işleyen Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'nın kurulması önemli bir kazanımdır. GATT 1947 kapsamındaki sistem ile karşılaştırıldığında, negatif konsensüs kuralıyla panel ve Temyiz Organı kararlarının kabul edilmesi kolaylaştırılmış, dolayısıyla tek bir üye devletin reddetmesiyle sistemin tıkanması engellenmiştir.²⁰¹ Diğer bir ifadeyle, GATT 1947'de öngörülen sistemde panel ve Temyiz Organı kararlarının kabulü için tam mutabakat aranırken, DTÖ anlaşmazlıkların halli sistemi kararların reddi için mutabakat kuralını getirmek suretiyle, DTÖ Anlaşmaları çerçevesinde ortaya çıkan problemlerin çözümü için yeterliliğini ispatlamıştır.²⁰² Ayrıca, Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması kapsamında alınan karar ve tavsiyelere uyum konusunda bir takım yaptırımlar tesis edilmiş, bu durum gerek DTÖ'ne, gerekse uluslararası ticaret sistemine güç kazandırmıştır.²⁰³

DTÖ Anlaşmalarının yürürlüğe girdiği 1995 yılından bu yana DTÖ'ne üye gelişme yolundaki ülkeler ile gelişmiş ülkeler tarafından anlaşmazlıkların halli sistemi kapsamında yapılan istişare başvurularının, kurulan panellerin ve Temyiz Organı'na götürülen panel kararlarının sayısı ve sonuçları söz konusu sistemin, üye devletler arasındaki anlaşmazlıkların çözümü açısından yeterliliğini ortaya koymaktadır.²⁰⁴

DTÖ'ne üye devletler arasındaki uyuşmazlıkların çözümü sürecinde uygulanacak kuralları ve usulleri düzenleyen AHMM hükümlerinin gözden geçirilmesi konusunda Marakeş Bakanlar Konferansında alınan karar çerçevesinde yapılan

²⁰⁰ DTÖ Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği Ticaret Müşaviri Mehmet SÖNMEZ ile şahsi mülakat, 28 Ekim 2008, Cenevre.

²⁰¹ ARAN, "Doha Görüşme...", s. 47.

²⁰² Hüseyin ÖZTÜRK, "DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Sisteminin Dampinge Karşı Önlemler ile Telafi Edici Önlemler Bağlamında Genel Bir Değerlendirmesi", **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:19, 2000, s. 89.

²⁰³ ARAN, "Doha Görüşme...", s. 47.

²⁰⁴ ÖZTÜRK, "DTÖ Anlaşmazlıkların ...", s. 89.

çalışmalardan bir sonuç alınamaması üzerine, 2001 yılında yapılan Doha Bakanlar Konferansı sonunda kabul edilen Doha Bakanlar Bildirisi ile AHMM hükümleri de müzakereye açılmıştır. DTÖ'ne üye devletler arasında Mutabakat Metni'nin gözden geçirilmesi ve yeniden düzenlenmesi hususunda yapılan müzakerelerde ortak bir noktaya varılmasını teminen çalışmalar sürdürülmekle birlikte, henüz bir anlaşmaya varılamamıştır.

Diğer taraftan, Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'nın gözden geçirilmesine ilişkin süreçte ilerleme sağlanamaması bu mekanizmanın işleyişinin aksamasını gerektirmemektedir. Müzakereciler pek çok kez süre bitimlerini kaçırmış olsalarda Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması halen oldukça iyi bir şekilde çalışmaktadır.²⁰⁵

²⁰⁵ HAUSER, "The Challenge of...", s.245

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANLAŞMAZLIKLARIN HALLİ MEKANİZMASI'NDA TÜRKİYE'NİN TARAF OLDUĞU UYUŞMAZLIKLAR

1. Giriş

Uluslararası anlaşmaların Türk hukuk sistemindeki yeri Anayasa'nın 90. maddesinde hükme bağlanmıştır. Söz konusu madde gereğince usulüne uygun bir şekilde yürürlüğe konulmuş uluslararası anlaşmalar kanun hükmündedir. 26 Ocak 1995 tarihli ve 4067 sayılı Kanun ile onaylanması uygun bulunan "Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması", 3 Şubat 1995 tarihli ve 98/6525 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı²⁰⁶ ile onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu çerçevede, DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın 2 no'lu Eki'nde yer alan Mutabakat Metni Türk hukuku açısından kanun hükmündedir. Diğer taraftan, Türk hukukunda AHMM dışında herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.²⁰⁷

Türkiye, DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması kapsamında toplam 10 uyuşmazlıkta taraf olmuştur. Ayrıca, 18 uyuşmazlıkta üçüncü taraf olarak anlaşmazlıkların halli sistemi içinde yer almıştır. Bu bölümde, Türkiye'nin anlaşmazlıkların halli sistemi kapsamında şikayet eden ve şikayet edilen taraf olarak yer aldığı uyuşmazlıklar incelenmiştir. Diğer bir ifadeyle, Türkiye'nin üçüncü taraf olarak yer aldığı uyuşmazlıklar bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu çerçevede, uyuşmazlıklar ele alınırken, öncelikle tarafların iddiaları ortaya konulmuş, daha sonra, söz konusu uyuşmazlıklara ilişkin panel ve Temyiz Organı'nın aldığı kararlar üzerinde durularak, mezkur kararların uygulanma aşaması incelenmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin anlaşmazlıkların halli sisteminde taraf olduğu uyuşmazlıklara ilişkin veriler istatistiksel olarak değerlendirilmiştir.

²⁰⁶ 25 Şubat 1995 tarihli ve 22213 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

²⁰⁷ YILMAZ, *Dünya Ticaret Örgütü'nde ...*, ss. 87-88.

2. Türkiye'nin Taraf Olduğu Uyuşmazlıklar

Türkiye, DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması kapsamında 2 uyuşmazlıkta davacı, 8 uyuşmazlıkta davalı olmak üzere toplam 10 uyuşmazlıkta taraf olmuştur. Bu uyuşmazlıklardan 7'sinde ihtilaf panel aşamasına geçilmeden ikili müzakereler yoluyla danışma aşamasında çözüme kavuşmuştur. 3 uyuşmazlıkta ise ikili müzakereler yoluyla çözüm sağlanamadığından panel kurulmuştur. Bu üç uyuşmazlığın birinde ise temyiz aşamasına gidilmiştir.

2.1. Danışma Aşamasında Çözömlenen Uyuşmazlıklar

Türkiye'nin DTÖ anlaşmazlıkların halli sistemi kapsamında taraf olduğu 7 uyuşmazlık panel kurulmadan ikili görüşmeler yoluyla danışma aşamasında çözüme kavuşmuştur. Bu uyuşmazlıklar sırasıyla aşağıda belirtilmektedir:

- (a) Türkiye'nin tekstil ve konfeksiyon ürünlerinde uyguladığı miktar kısıtlaması – Davacı Hong Kong,
- (b) Türkiye'nin yabancı film gelirlerini vergilendirmesi – Davacı ABD,
- (c) Türkiye'nin tekstil ve konfeksiyon ürünlerinde uyguladığı miktar kısıtlaması – Davacı Tayland,
- (d) Türkiye'nin demir ve çelik boru bağlantı parçaları ithalatında uyguladığı anti-damping vergisi – Davacı Brezilya,
- (e) Türkiye'nin Ekvator'dan bazı meyvelerin özellikle muz ithalatını kısıtlayıcı uygulamaları – Davacı Ekvator,
- (f) Türkiye'nin evcil hayvan maması ithalatını yasaklaması – Davacı Macaristan,
- (g) Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Türk menşeli battaniye ithalatında uyguladığı anti- damping vergisi – Davacı Türkiye.

2.1.1. Hong Kong - Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri İthalatında Uygulanan Miktar Kısıtlaması

Avrupa Birliği ile 1996 yılında gerçekleştirilen Gümrük Birliği çerçevesinde Türkiye bir taraftan, Avrupa Birliği tekstil ve konfeksiyon pazarına kısıtlamaya tabi olmadan giriş olanağı kazanırken, diğer taraftan, Avrupa Birliği tarafından 51 ülkeye karşı belirli tekstil ve konfeksiyon ürünleri ithalatında uygulanan miktar kısıtlaması ve gözetim önlemlerini, Topluluğun Ortak Ticaret Politikası'na uyum kapsamında, uygulamaya başlamıştır.²⁰⁸ Diğer bir ifadeyle, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki Gümrük Birliği gereğince Ortak Ticaret Politikası'na uyum çerçevesinde Avrupa Birliği'nin, tekstil ve konfeksiyon ithalatında üçüncü ülkelere uyguladığı miktar kısıtlaması ve gözetim önlemleri, ülkemiz tarafından da üstlenilmiştir. Böylelikle, Avrupa Birliği tarafından uygulanan önlemlerin ticaret sapması yoluyla aşılmasının önlenmesi amaçlanmıştır.

Hong Kong, 12 Şubat 1996 tarihinde ülkemizin, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren tek taraflı olarak Hong Kong menşeli tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin ithalatında uyguladığı miktar kısıtlamasına ilişkin olarak Türkiye ile danışma görüşmesi talep etmiştir. Hong Kong mezkur talebinde Türkiye'nin uygulamasının GATT 1994'ün XI. ve XIII. maddelerine aykırı olduğunu, GATT 1994'ün XXIV. maddesinin Türkiye'nin böyle bir uygulama yapmasına imkan tanımadığını ve mezkur uygulamanın Türkiye'nin Tekstil ve Giyim Anlaşması'nın 2. maddesi çerçevesindeki yükümlülüklerine aykırı olduğunu iddia etmiştir.²⁰⁹

Hong Kong ile 16-17 Nisan 1996 tarihlerinde Cenevre'de bir danışma toplantısı gerçekleştirilmiştir. Söz konusu toplantıda Hong Kong tarafı, Türkiye'nin tekstil ve konfeksiyon ürünleri ithalatında uyguladığı miktar kısıtlamasının DTÖ kurallarına aykırı olduğunu ileri sürmüştür.²¹⁰

²⁰⁸ Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Gümrük Birliği Çerçevesinde Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü", 10 Eylül 2008, <http://www.dtm.gov.tr/ab/textil/gumtexnot.htm>, s. 1.

²⁰⁹ WT/DS29/1 simgeli DTÖ belgesi.

²¹⁰ T.C. Hong Kong Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği, Hong Kong Özel İdare Yönetimi 2002 Yılı Ülke Raporu, s. 71.

Hong Kong söz konusu iddialarına ilişkin olarak panel kurulması yönünde bir talepte bulunmamış, ayrıca taraflar arasındaki ihtilafın karşılıklı tatmin edici bir çözüme kavuştuğuna dair bir bildirim de yapılmamıştır.²¹¹ Diğer taraftan, Hong Kong, Hindistan'ın talebi üzerine Dünya Ticaret Örgütü'nde kurulan Panel'de, üçüncü taraf olarak yer almıştır.

2.1.2. ABD - Yabancı Film Gelirlerinin Vergilendirilmesi

Türkiye, yabancı filmlerin kendi pazarına girişini kontrol altında tutabilmek amacıyla, bu filmlerden elde edilen gişe hasılatlarını vergilendirerek, yabancı filmlerin iç piyasaya girişini sınırlamıştır.²¹² ABD, 12 Haziran 1996 tarihinde Türkiye'nin yabancı film gösterimlerinden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesinin yerli film gösterimlerine kıyasla aleyhte bir muamele olduğunu ve bu uygulamanın GATT 1994'ün ulusal muameleye ilişkin III. maddesine aykırı olduğunu iddia ederek, Türkiye ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur.²¹³

ABD, 9 Ocak 1997 tarihinde konuya ilişkin olarak panel kurulmasını talep etmiştir. AHO'nun, 22 Ocak 1997 tarihli toplantısında ABD'nin panel kurulması talebi karşılanmamıştır. AHO'nun 25 Şubat 1997 tarihli bir sonraki toplantısında konu yeniden gündeme gelmiş, ABD, Türkiye ile söz konusu ihtilafın karşılıklı tatmin edici bir şekilde çözümlenmesini teminen danışma görüşmelerinin yapıldığını, ancak bu aşamada henüz bir çözüme ulaşılmadığını belirterek, panel kurulması talebini yinelemiştir. Sonuç olarak, ABD ve Türkiye arasındaki ihtilafa ilişkin panel kurulmuştur. Kanada üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuştur.²¹⁴

²¹¹ World Trade Organization, "Turkey - Restrictions on Imports of Textile and Clothing Products", 17 Eylül 2008, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds29_e.htm.

²¹² Mary E. FOOTER ve Christoph Beat GRABER, "Trade Liberalisation and Cultural Policy", *Journal of International Economic Law*, (2000), 3 Ekim 2008, http://www.nccr-trade.org/images/stories/projects/ip7/jielfinal_footer.pdf, ss.27-28.

²¹³ WT/DS43/1 simgeli DTÖ belgesi.

²¹⁴ AHO'nun 25 Şubat 1997 tarihli toplantı tutanağı, WT/DSB/M/29 simgeli DTÖ belgesi olarak yayımlanmıştır.

ABD ve Türkiye arasındaki ikili görüşmeleri müteakip, taraflar 14 Temmuz 1997 tarihinde AHO'na ihtilaf konusunda karşılıklı tatmin edici bir çözüme ulaşıldığına dair bildirim yapmışlardır. Taraflar arasında varılan mutabakat çerçevesinde, Türkiye, mevcut uygulamayı kaldırmayı taahhüt etmiş, yerli ve yabancı film gösterimlerinden elde edilen gişe hasılatlarının vergilendirilmesini eşitlemeyi kabul etmiştir.²¹⁵

2.1.3. Tayland - Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri İthalatında Uygulanan Miktar Kısıtlaması

Tayland, 20 Haziran 1996 tarihinde ülkemizin, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren tek tarafı olarak Tayland menşeli tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin ithalatında uyguladığı miktar kısıtlamasına ilişkin olarak Türkiye ile danışma görüşmesi talep etmiştir. Tayland mezkur talebinde Türkiye'nin uygulamasının GATT 1994'ün I., II., XI. ve XIII. maddelerine, Tekstil ve Giyim Anlaşmasının 2. maddesine aykırı olduğunu iddia etmiştir.²¹⁶

Tayland mezkur iddialarına ilişkin olarak panel kurulması yönünde bir talepte bulunmamış, ayrıca taraflar arasındaki ihtilafın karşılıklı tatmin edici bir çözüme kavuştuğuna dair bir bildirim de yapılmamıştır.²¹⁷ Diğer taraftan, Tayland, Hindistan'ın talebi üzerine Dünya Ticaret Örgütü'nde kurulan Panel'de, üçüncü taraf olarak yer almıştır.

2.1.4. Brezilya - Demir ve Çelik Boru Bağlantı Parçaları İthalatında Uygulanan Anti-Damping Vergisi

Türkiye, Brezilya menşeli sıcak demir veya çelikten boru bağlantı parçaları ithalatında İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin 99/4 sayılı Tebliğ²¹⁸ ile

²¹⁵ WT/DS43/3 simgeli DTÖ belgesi.

²¹⁶ WT/DS47/1 simgeli DTÖ belgesi.

²¹⁷ World Trade Organization, "Turkey - Restrictions on Imports of Textile and Clothing Products", 17 Eylül 2008, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds47_e.htm.

²¹⁸ 13 Temmuz 1999 tarih ve 23754 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

başlatılan dumping soruşturması sonucunda, İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin 2000/3 sayılı Tebliğ²¹⁹ ile demir veya çelikten boru bağlantı parçalarının Brezilya menşeli olanları için CIF değerinin %50'si oranında dumpinge karşı vergi uygulamaya başlamıştır.²²⁰

Brezilya, 9 Ekim 2000 tarihinde Türkiye'nin Brezilya menşeli demir ve çelikten boru bağlantı parçaları ithalatında uyguladığı dumpinge karşı verginin GATT 1994'ün VI. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma'nın (Anti-Dumping Anlaşması) ilgili hükümlerine aykırı olduğunu iddia etmiş ve bu önleme ilişkin olarak Türkiye ile danışma görüşmelerinde bulunmayı talep etmiştir.²²¹

Brezilya, mezkur iddialarına ilişkin olarak panel kurulması yönünde bir talepte bulunmamış, ayrıca taraflar arasındaki ihtilafın karşılıklı tatmin edici bir çözüme kavuştuğuna dair bir bildirim de yapılmamıştır.²²²

Konuya ilişkin olarak, Mehmet Tan, Brezilyalı yetkililerle yapılan danışma görüşmelerinde, Brezilya'nın ileri sürdüğü iddiaların çürütüldüğünü, Türkiye'nin Brezilya menşeli demir ve çelikten boru bağlantı parçaları ithalatında uyguladığı dumpinge karşı verginin DTÖ Anti-Dumping Anlaşması hükümlerine aykırı olmadığını ortaya konulduğunu belirtmiştir.²²³

²¹⁹ 27 Nisan 2000 tarihli ve 24032 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

²²⁰ Türkiye, Brezilya menşeli demir ve çelik boru bağlantı parçaları ithalatında 5 yıl dumpinge karşı vergi uygulamıştır. Yerli üretici firmanın, bahsekonu önlemin sona ermesinin, dumping ve zararın devamına veya tekrarına yol açacağı iddiasıyla Dış Ticaret Müsteşarlığı'na yaptığı başvuru üzerine, 27 Nisan 2005 tarihli ve 25798 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin 2005/9 sayılı Tebliğ ile nihai gözden geçirme soruşturması başlatılmıştır. Soruşturma sonucunda, yürürlükteki önlemin ortadan kalkması halinde dumpingin devam edeceği ve zararın yeniden meydana gelmesine yol açacağı tespit edilmiştir. Bu çerçevede, 2000/3 sayılı Tebliğ ile Brezilya menşeli bahsekonu ürüne ilişkin olarak uygulanmakta olan dumpinge karşı önlem değiştirilerek, 400 ABD Doları/ton olarak belirlenmiştir. Brezilya menşeli demir ve çelik boru bağlantı parçaları ithalatında dumpinge karşı önlem halen yürürlükte bulunmaktadır.

²²¹ WT/DS208/1 simgeli DTÖ belgesi.

²²² World Trade Organization, "Turkey - Anti-Dumping Duty on Steel and Iron Pipe Fittings", 3 Ekim 2008, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds208_e.htm.

²²³ DTM İthalat Genel Müdürlüğü Daire Başkanı Mehmet TAN ile şahsi mülakat, 5 Aralık 2008, Ankara.

2.1.5. Ekvator - Bazı Meyvelerin İthalatındaki Uygulamalar

Dünyanın en büyük muz üreticisi Ekvator, 31 Ağustos 2001 tarihinde, Türkiye'nin Ekvator'dan ithal ettiği bazı meyvelere, özellikle muz ithalatına sınırlamalar getirdiğini iddia ederek, danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. Ekvator, bazı taze meyve, özellikle muz ithalatında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından düzenlenen Kontrol Belgesi'nin arandığını, bu uygulamanın, ticareti engellediğini ve mezkur uygulamanın Türkiye'nin DTÖ yükümlülüklerine aykırı olduğunu iddia etmiştir.²²⁴ Avrupa Birliği, Türkiye ve Ekvator arasında yapılacak danışma görüşmelerine katılma talebinde bulunmuştur.²²⁵

Taraflar arasında yapılan danışma görüşmelerinde karşılıklı tatmin edici bir çözüme ulaşılamaması üzerine, Ekvator, 14 Haziran 2002 tarihinde panel kurulması talebinde bulunmuştur.²²⁶ AHO'nun 24 Haziran 2002 tarihli toplantısında Ekvator'un panel kurulması talebi ele alınmış, ancak Ekvator'un bu talebi ertelenmiştir.

Türkiye, 20 Temmuz 2002 tarihli ve 24821 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Dış Ticarete Standardizasyon Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin 2002/21 sayılı Tebliğ ile taraflar arasında ihtilaf konusu olan uygulamada değişiklikler yapmıştır.

Ekvator'un panel kurulmasına ilişkin talebi ikinci kez 29 Temmuz 2002 tarihli AHO toplantısında gündeme gelmiştir. Ekvator, anılan toplantıda ayrıca, Türkiye'nin mevcut uygulamada değişiklik yaptığını, bu çerçevede panelin oluşumunun askıya alınmasını talep etmiştir. Mezkur toplantıda, AHO tarafından panel kurulmuştur. ABD ve Avrupa Birliği üçüncü taraf olarak panele katılma haklarını saklı tutmuşlardır.²²⁷

²²⁴ WT/DS237/1 simgeli DTÖ belgesi.

²²⁵ WT/DS237/2 simgeli DTÖ belgesi.

²²⁶ WT/DS237/3 simgeli DTÖ belgesi.

²²⁷ AHO'nun 29 Temmuz 2002 tarihli toplantı tutanağı, WT/DSB/M/130 simgeli DTÖ belgesi olarak yayımlanmıştır.

Ayrıca, 7 Ağustos 2002 tarihinde Kolombiya üçüncü taraf olma talebinde bulunmuştur.²²⁸

Taraflar, 22 Kasım 2002 tarihinde AHO'na mezkur ihtilaf konusunda karşılıklı tatmin edici bir çözüme ulaşıldığını bildirmiştir. Türkiye, 2002/21 sayılı Tebliğ çerçevesinde, Kontrol Belgesi kapsamında ithalatçılar tarafından talep edilen miktar ve söz konusu belgenin geçerlilik süresi konusunda gerekli değişiklikleri yapmış, ayrıca Ekvator'un şikayetlerine sebep olabilecek söz konusu uygulamaları tekrar yürürlüğe koymayacağı konusunda taahhütte bulunmuştur. Bunun üzerine, Ekvator, ihtilaf konusundaki şikayetini geri çekmiştir. Bu çerçevede, Türkiye ve Ekvator arasındaki ihtilaf konusu karşılıklı tatmin edici bir şekilde çözümlenmiştir.²²⁹

2.1.6. Macaristan - Evcil Hayvan Maması İthalatındaki Yasak

Macaristan, 3 Mayıs 2002 tarihinde, Türkiye'nin evcil hayvan maması ithalatında uyguladığı yasak konusunda danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. Macaristan, Türkiye'nin 2001 yılı başından itibaren halk arasında deli dana hastalığı olarak bilinen bilimsel adıyla Bulaşıcı Süngersi Ensefalopati (BSE) hastalığı nedeniyle Avrupa ülkelerinden evcil hayvan maması ithalatına yasak getirdiğini, ancak Macaristan'da BSE hastalığının bulunmadığını belirterek, Türkiye'nin mevcut uygulamasının DTÖ yükümlülüklerine aykırı olduğunu iddia etmiştir.²³⁰

Macaristan mezkur iddialarına ilişkin olarak panel kurulması yönünde bir talepte bulunmamış, ayrıca taraflar arasındaki ihtilafın karşılıklı tatmin edici bir çözüme kavuştuğuna dair bir bildirim de yapılmamıştır.²³¹

²²⁸ World Trade Organization, "Turkey - Certain Import Procedures for Fresh Fruit", 3 Ekim 2008, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds237_e.htm.

²²⁹ WT/DS237/4 simgeli DTÖ belgesi.

²³⁰ WT/DS256/1 simgeli DTÖ belgesi.

²³¹ World Trade Organization, "Turkey - Import Ban on Pet Food from Hungary", 3 Ekim 2008, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds256_e.htm.

2.1.7. Güney Afrika Cumhuriyeti - Battaniye İthalatında Uygulanan Anti-Damping Önlemi

Türkiye, 10 Nisan 2003 tarihinde Güney Afrika Cumhuriyeti'nin (GAC) Türk menşeli battaniye kumaşlarının ithalatında uyguladığı dumpinge karşı verginin GATT 1994 ve DTÖ Anti-Damping Anlaşması'nın ilgili hükümlerine aykırı olduğunu iddia etmiş ve bu önleme ilişkin olarak GAC ile danışma görüşmelerinde bulunmayı talep etmiştir.²³²

Türkiye, mezkur iddialarına ilişkin olarak panel kurulması yönünde bir talepte bulunmamış, ayrıca taraflar arasındaki ihtilafın karşılıklı tatmin edici bir çözüme kavuştuğuna dair bir bildirim de yapılmamıştır.²³³

Konuya ilişkin olarak, Mehmet Tan, GAC ile yapılan danışma görüşmelerinde Türk menşeli battaniye kumaşlarının ithalatında uygulanan dumpinge karşı verginin GATT 1994 ve DTÖ Anti-Damping Anlaşması'nın ilgili hükümlerine aykırı olduğunun ortaya konulduğunu ve GAC'nin mevcut önlemi yürürlükten kaldırdığını belirtmiştir.²³⁴

2.2. Panel ve Temyiz Aşamasına Gelen Uyuşmazlıklar

Türkiye'nin DTÖ anlaşmazlıkların halli sistemi kapsamında taraf olduğu 3 uyuşmazlıkta ikili müzakereler yoluyla çözüm sağlanamadığından panel aşamasına gidilmiştir. Bu üç uyuşmazlığın birinde ise temyiz aşamasına gidilmiştir. Mezkur uyuşmazlıklar tarih sırasıyla şunlardır. İlk olarak, Hindistan, ülkemizin tekstil ve konfeksiyon ürünlerinde uyguladığı miktar kısıtlamalarını dava etmiştir. Türkiye, Panel kararını temyiz etmiştir. İkinci ihtilaf Türkiye ve Mısır arasında gerçekleşmiştir. Türkiye, Mısır'ın Türk menşeli demir-çelik ürünleri ithalatında uyguladığı anti-

²³² WT/DS288/1 simgeli DTÖ belgesi.

²³³ World Trade Organization , "South Africa - Definitive Anti-Dumping Measures on Blanketing from Turkey", 17 Ekim 2008, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds288_e.htm.

²³⁴ DTM İthalat Genel Müdürlüğü Daire Başkanı Mehmet TAN ile şahsi mülakat, 5 Aralık 2008, Ankara.

damping vergisini dava etmiştir. Son olarak, ABD, Türkiye'nin pirinç ithalatındaki uygulamalarını dava etmiştir. Her iki davada da taraflar temyize başvurmamıştır.

2.2.1. Hindistan - Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri İthalatında Uygulanan Miktar Kısıtlaması

“Hong Kong - Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri İthalatında Uygulanan Miktar Kısıtlaması” başlıklı bölümde de belirtildiği üzere, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki Gümrük Birliği gereğince Ortak Ticaret Politikasına uyum çerçevesinde Avrupa Birliği'nin, tekstil ve konfeksiyon ithalatında üçüncü ülkelere uyguladığı miktar kısıtlaması ve gözetim önlemleri ülkemiz tarafından üstlenilmiştir.

Hindistan, 21 Mart 1996 tarihinde Türkiye'nin, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren tek taraflı olarak Hindistan menşeli tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin ithalatında uyguladığı miktar kısıtlamasına ilişkin olarak Türkiye ile danışma görüşmesi talep etmiştir. Hindistan mezkur talebinde Türkiye'nin söz konusu uygulamasının GATT 1994'ün XI. ve XIII. maddelerine aykırı olduğunu, GATT 1994'ün XXIV. maddesinin Türkiye'nin böyle bir uygulama yapmasına imkan tanımadığını ve mezkur uygulamanın Türkiye'nin Tekstil ve Giyim Anlaşması'nın 2. maddesi çerçevesindeki yükümlülüklerine aykırı olduğunu iddia etmiştir.²³⁵

Taraflar arasında 18 Nisan 1996 tarihinde yapılması öngörülen danışma görüşmesi Türkiye katılmadığından dolayı yapılamamıştır.²³⁶ Türkiye, danışma görüşmelerinde Avrupa Birliği'nin de yer alması halinde toplantıya katılacağını bildirmiştir. Taraflar arasında, Avrupa Birliği'nin danışma görüşmelerine katılması hususunda anlaşma sağlanamadığından, danışma görüşmeleri yapılamamış, diğer bir ifadeyle taraflar arasındaki ihtilaf danışma aşamasında çözümlenememiştir.²³⁷

²³⁵ WT/DS34/1 simgeli DTÖ belgesi.

²³⁶ WT/DS34/2 simgeli DTÖ belgesi.

²³⁷ *Turkey - Textile*, WT/DS334/R, paras. 1.2 ve 6.2.

Bunun üzerine Hindistan, mezkur ihtilafın ele alınması amacıyla panel kurulması talebinin AHO'nun 13 Şubat 1998 tarihli toplantı gündemine alınmasını istemiştir. AHO'nun 13 Şubat 1998 tarihli toplantısında Hindistan'ın konuya ilişkin olarak panel kurulması talebi ertelenmesi üzerine, Hindistan, AHO'nun 13 Mart 2008 tarihli toplantısında ikinci kez panel kurulmasını talep etmiştir.

Mezkur ihtilafın ele alınması amacıyla tarafların üzerinde anlaştığı panelistlerden oluşan panel 11 Haziran 1998 tarihinde kurulmuştur. ABD, Çin Halk Cumhuriyeti, Filipinler, Hong Kong, Japonya ve Tayland panelde üçüncü taraf olarak yer alma haklarını saklı tutmuşlardır.²³⁸

Hindistan, ülkemizin Hint menşeli tekstil ve konfeksiyon ürünlerine 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren miktar kısıtlaması uygulamasının GATT 1994'ün XI. ve XIII. maddelerine, DTÖ Tekstil ve Giyim Anlaşması'nın 2.4. maddesine aykırı olduğunu, GATT 1994'ün XXIV. maddesinin söz konusu uygulamayı hukuken haklı göstermediğini ileri sürmüştür.²³⁹

Panel öncelikle Türkiye'nin ileri sürdüğü dört usul itirazını incelemiştir. Türkiye ilk olarak, Mutabakat Metni'nin 6. maddesinin 2. paragrafı gereğince, Hindistan'ın panelin kurulmasına ilişkin talebinde, uygulanmakta olan önlemin ve önlem kapsamı ürünlerin açık bir şekilde belirtilmediğini, bu nedenle savunma hakkının zayıflatıldığını iddia etmiştir. Panel Türkiye'nin bu itirazını incelemiş ve Türkiye'yi haksız bulmuştur.²⁴⁰

Türkiye ikinci olarak, ihtilaf konusu önlemlerin Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki Gümrük Birliği'ne uygun olarak alındığını, bu nedenle Avrupa Birliği'nin de ihtilafta taraf olması gerektiğini, ancak Hindistan'ın iddialarının sadece Türkiye'ye yönelik olduğunu ileri sürerek, Panelin bu davayı reddetmesi gerektiğini iddia

²³⁸ WT/DS34/3 simgeli DTÖ belgesi.

²³⁹ *Turkey - Textile*, WT/DS334/R, para. 9.25.

²⁴⁰ *Turkey - Textile*, WT/DS334/R, paras. 9.2-9.3.

etmiştir.²⁴¹ Panel, Avrupa Birliği'nin bu davaya üçüncü taraf olarak katılmama yönünde karar verdiğinin anlaşıldığını, panelin Avrupa Birliğini davaya üçüncü taraf olarak veya başka bir şekilde panel sürecine katılmasını sağlamak konusunda bir yetkiye sahip olmadığını belirtmiştir. Panel, ayrıca, "Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliği"nin DTÖ üyesi olmadığını, Türkiye ve Avrupa Birliği'nin eşit ve bağımsız hak ve yükümlülüklerle sahip DTÖ üyesi olduklarını, Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin ticaret politikalarına uyum sağlamak için mevcut önlemleri uygulamasının anlaşılır olmakla birlikte, bu önlemlerin DTÖ kurallarına uygunluğunun Türkiye tarafından dikkate alınması gerektiğini bildirmiştir.²⁴²

Türkiye üçüncü olarak, Hindistan'ın öncelikle DTÖ Tekstil ve Giyim Anlaşması'nın anlaşmazlıkların halline dair özel hükümlerine başvurması gerektiğini, ancak Hindistan'ın bunu yapmadığından dolayı panelin usulüne uygun oluşturulmadığını ileri sürmüştür.²⁴³ Panel, Türkiye'nin söz konusu önlemin Avrupa Birliği ile yaptığı Gümrük Birliği çerçevesinde GATT'nın XXIV. maddesine uygun olduğunu bildirdiğini, Hindistan'ın iddiasını DTÖ Tekstil ve Giyim Anlaşması'nın 2.4 maddesine dayandırmasının GATT 1994'e dayanan iddiaların bir yansıması olduğunu belirtmiştir. Panel, davanın karara bağlanmasının, söz konusu önlemlerin Avrupa Birliği ile mevcut Gümrük Birliği kapsamında GATT 1994'ün XXIV. maddesi çerçevesinde alındığı yönünde Türkiye'nin savunmasına ilişkin panelin değerlendirmelerine bağlı olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla davanın DTÖ Tekstil ve Giyim Anlaşması'nın konusu olmadığını, davanın GATT 1994'e dayalı olduğunu belirterek, Türkiye'nin usul itirazını reddetmiştir.

Türkiye'nin dördüncü ve son usul itirazı, Hindistan'ın Mutabakat Metni hükümleri kapsamında danışma aşamasının gereğini yerine getirmediği yönünde olmuştur.²⁴⁴ Panel Türkiye'nin danışma görüşmelerine Avrupa Birliği'nin de katılmasını istediğinden dolayı Hindistan ile istişarelerin yapılmadığının anlaşıldığını belirtmiştir. Panel, ayrıca, danışma sürecinin yeterliğinin incelenmesinin panellerin

²⁴¹ *Turkey - Textile*, WT/DS334/R, para. 9.4.

²⁴² *Turkey - Textile*, WT/DS334/R, paras. 9.5, 9.6, 9.12.

²⁴³ *Turkey - Textile*, WT/DS334/R, para. 9.14.

²⁴⁴ *Turkey - Textile*, WT/DS334/R, para. 9.18.

görev çerçevesi içinde olmadığını, panelin görevinin danışma görüşmesinin Mutabakat Metni hükümleri çerçevesinde talep edilip edilmediğinin tespit edilmesi olduğunu belirtmiştir. Bu kapsamda, panel Hindistan'ın danışma aşamasının usul şartlarını yerine getirdiğine karar vererek, Türkiye'nin itirazını reddetmiştir.²⁴⁵

Panel, Avrupa Birliği davada üçüncü taraf olmamasına rağmen, Mutabakat Metni'nin 13.2 maddesi çerçevesinde Avrupa Birliği'nden bilgi talep etmiştir.²⁴⁶ Avrupa Birliği bu bilgileri yazılı olarak sunmuştur.

Türkiye, Hindistan menşeli tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin ithalatında uygulanan miktar kısıtlamasının, GATT'nın XXIV. maddesine²⁴⁷ uygun bir şekilde Avrupa Birliği ile yapılan bölgesel ticaret anlaşmasının bir sonucu olarak uygulandığını, anılan madde hükümlerinin gümrük birliklerinin kurulmasına izin verdiğini, dolayısıyla Türkiye'nin de bu kapsamda uyguladığı önlem için gerekli yetkiyi verdiğini, Türkiye'nin tekstil ve ticaret politikasının Avrupa Birliği'ninki ile uyumlaştırmasının sadece Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki Gümrük Birliği'nin ayrılmaz bir parçası olmayıp, Avrupa Birliği ile ticarete önemli bir paya sahip olan tekstil ve konfeksiyon sektörü açısından da gerekli olduğunu, GATT'nın XXIV. maddesine uygun bölgesel ticaret anlaşmasının ve bu anlaşmadan kaynaklanan önlemlerin DTÖ ile uyumluluğunun, DTÖ Anlaşmalarının diğer hükümleriyle değil, sadece GATT'nın XXIV. maddesi çerçevesinde belirlenmesi gerektiğini iddia etmiştir.²⁴⁸

²⁴⁵ *Turkey - Textile*, WT/DS334/R, paras. 9.22-24.

²⁴⁶ World Trade Organization, **WTO Dispute Settlement: One Page Case Summaries (1995-December 2007)**, Cenevre: World Trade Organization, 2008, s. 12.

²⁴⁷ En Çok Kayrılan Ülke prensibine getirilen bir istisna niteliğinde olan GATT'nın XXIV. maddesi ile bölgesel entegrasyon hareketleri ve bu çerçevede bölgesel ticaret anlaşmaları düzenlenmektedir. GATT'nın XXIV. maddesi gereğince gümrük birlikleri ve serbest ticaret anlaşmalarının amacı taraf ülkeler arasında ticarete yönelik engellerin tedricen kaldırılması suretiyle kolaylaştırılması ve ticarete engel getirilmemesi olarak belirlenmiştir. Ayrıca, söz konusu madde kapsamında, DTÖ kural ve yükümlülükleri ile uyumlu olması açısından gümrük birlikleri ve serbest ticaret anlaşmalarının yerine getirmesi gerekli şartlar ortaya koyulmuştur. Buna göre gümrük birliklerinin veya serbest ticaret anlaşmalarının koruma oranları ve ticari düzenlemeler açısından önceki duruma göre daha koruyucu politikalara yol açmaması gerekmektedir. (Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Çok Tarafli Ticaret Sistemi ve Bölgesel Entegrasyonlar", (2007), 17 Eylül 2008, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay& yayinID= 250&icerikID=353&dil=TR.>)

²⁴⁸ *Turkey - Textile*, WT/DS334/R, para. 9.46.

Ülkemiz ile Hindistan arasındaki ihtilafa ilişkin olarak Panel Raporu, 3 Mart 1999 tarihinde ihtilaf taraflarına, 31 Mayıs 1999 tarihinde ise Mutabakat Metni hükümleri gereğince resmi dillere çevrilmesinin ardından tüm DTÖ üyelerine iletilmiştir.

Panel'de, Türkiye'nin tekstil ve ürünlerinin ithalatında uyguladığı miktar kısıtlamalarını DTÖ kurallarına aykırı bulunmuştur. Panel, ayrıca, Türkiye'nin söz konusu miktar kısıtlaması uygulamasının GATT'nın XXIV. maddesiyle uyumlu olduğu yönündeki savunmasını reddetmiştir. Bu çerçevede, söz konusu miktar kısıtlamalarının GATT 1994'ün XI ve XIII. maddelerine aykırılıkları nedeniyle kaldırılması gerektiğine karar verilmiştir.

Türkiye, 26 Temmuz 1999 tarihinde panel raporunu temyize götürme kararı almıştır. Ancak, Temyiz Organı nezdindeki girişimlerimiz de olumlu sonuç vermemiştir. Temyiz Organı, panelin GATT'nın XXIV. maddesine ilişkin bazı hukuki gerekçelerinde hata yaptığına hükmetmiş, ancak, panelin kararını farklı hukuki gerekçelerle onamıştır. Temyiz Organı raporu 22 Ekim 1999 tarihinde tüm DTÖ üyelerine duyurulmuştur. AHO'nun 19 Kasım 1999 tarihli toplantısında Temyiz Organı raporu ve Temyiz Organı tarafından tadil edilmiş panel raporu AHO tarafından onaylanmıştır.

AHO tarafından alınan karar ve tavsiyelere uyum çerçevesinde, 7 Ocak 2000 tarihinde makul bir süre üzerinde Hindistan ile mutabakata varılmıştır. Bu kapsamda, makul sürenin 19 Şubat 2001 tarihinde sona ermesi konusunda taraflar arasında anlaşma sağlanmıştır.

Hindistan ve Türkiye 6 Temmuz 2001 tarihinde karşılıklı kabul edilebilir bir tazminat üzerinde anlaşmaya varıldığını AHO'na bildirmiştir. Türkiye, bu anlaşma çerçevesinde;

- (a) 30 Haziran 2001 tarihine veya bu anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte Hindistan'dan ithal edilen kategori 24 ve 27'de yer alan tekstil ürünlerinde uyguladığı miktar kısıtlamalarını kaldırmayı,
- (b) 30 Eylül 2001 tarihinden itibaren bazı kimyasal ürünlerde tarife indirimi sağlamayı,
- (c) AHO'nun karar ve tavsiyelerine kısa sürede uyum sağlamak için gayret göstermeyi

taahhüt etmiştir.²⁴⁹

Sonuç itibariyle, Hindistan ile yapılan ikili görüşmeler sonucunda, ülkemizin bazı tekstil ve konfeksiyon kategorilerinde kota artırımı, bazı kimyasallarda tarife tavizi tanınması şeklinde anlaşma sağlanmasıyla mezkur ihtilaf çözüme kavuşturulmuştur.²⁵⁰

Söz konusu Anlaşma çerçevesinde, tarafların üzerinde anlaştığı tazminatın, Türkiye'nin Hindistan menşeli tekstil ve konfeksiyon ürünlerine uyguladığı miktar kısıtlamaları yürürlükten kaldırıncaya kadar devam etmesi öngörülmüştür. Diğer taraftan, Hindistan, AHO'nun 18 Aralık 2001 tarihli toplantısında Türkiye'nin tarife indirimi sağlayacağı ürünlere ilişkin gerekli bildirimini yapmadığını belirtmiştir.²⁵¹

Sonuç itibariyle, dava sonucunda Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden kaynaklanan haklar çerçevesinde DTÖ üyesi devletlere karşı ithalatta miktar kısıtlaması uygulayamayacağına karar verilmiştir. Diğer taraftan, Türkiye, Gümrük Birliği gereğince dış ticaret rejimini büyük ölçüde Avrupa Birliği ile uyumlu hale getirmiştir. Ancak, söz konusu karar çerçevesinde, Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakereleri devam eden Türkiye'nin söz konusu müzakerelerde DTÖ

²⁴⁹ WT/DS34/14 simgeli DTÖ belgesi.

²⁵⁰ Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Gümrük Birliği ...", s. 2.

²⁵¹ World Trade Organization, "Turkey - Restrictions on Imports of Textile and Clothing Products", 17 Eylül 2008, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds34_e.htm.

yükümlülüklerini dikkate alması ve Avrupa Birliği'nin ticaret politikalarına uyum kapsamında yapılan düzenlemelerde DTÖ kurallarının ihlal edilmemesine özen göstermesi önem arz etmektedir.

2.2.2. Mısır - İnşaat Demiri İthalatında Uygulanan Anti-Damping Önlemi

Mısır Ticaret Bakanlığı, 1999 yılı Şubat ayında Türk menşeli inşaat demiri ithalatında anti-damping soruşturması başlatmıştır. Soruşturmanın tamamlanmasının ardından, 21 Ekim 1999 tarihinden itibaren Türk menşeli inşaat demiri ithalatında anti-damping vergisi uygulamaya başlamıştır. Türkiye, 6 Kasım 2000 tarihinde Mısır'ın Türkiye'den ithal edilen inşaat demirlerinde uyguladığı dumpinge karşı verginin GATT 1994'ün ve DTÖ Anti-Damping Anlaşması'nın ilgili hükümlerine aykırı olduğunu iddia etmiş ve bu önleme ilişkin olarak Mısır ile danışma görüşmelerinde bulunmayı talep etmiştir.²⁵²

Danışma görüşmeleri, Kahire ve Ankara'da sırasıyla 3-5 Aralık 2000 ve 3-4 Ocak 2001 tarihlerinde yapılmış, ancak taraflar arasında karşılıklı tatmin edici bir çözüm sağlanamamıştır. Bunun üzerine, Türkiye, taraflar arasındaki mezkur ihtilafın çözümünü teminen panel kurulması talebinin AHO'nun 16 Mayıs 2001 tarihli toplantısında ele alınmasını talep etmiştir.²⁵³

Türkiye'nin panel kurulması talebi, AHO'nun 16 Mayıs 2001 tarihli toplantısında ele alınmış, ancak AHO, Türkiye'nin inşaat demiri ihtilafı konusunda panel kurulması talebini ertelemiştir. AHO'nun 20 Haziran 2001 tarihli toplantısında Türkiye'nin panel kurulmasına ilişkin ikinci talebi üzerine panel kurulmuştur. ABD, Avrupa Birliği, Japonya ve Şili panele üçüncü taraf olma haklarını saklı tutmuşlardır.²⁵⁴ Tarafların panelde görev alacak panelistler üzerinde anlaşmaya varmaları üzerine, AHO, 18 Temmuz 2001 tarihinde panelistleri atamıştır.²⁵⁵

²⁵² WT/DS211/1 simgeli DTÖ belgesi.

²⁵³ WT/DS211/2 simgeli DTÖ belgesi.

²⁵⁴ AHO'nun 20 Haziran 2001 tarihli toplantı tutanağı, WT/DSB/M/106 simgeli DTÖ belgesi olarak yayımlanmıştır.

²⁵⁵ WT/DS211/3 simgeli DTÖ belgesi.

Türkiye'nin iddiaları ana başlıklar halinde aşağıda yer almaktadır:²⁵⁶

- (d) Soruşturma Otoritesinin Türkiye menşeli ithalat ile yerli üretim dalı üzerinde oluşan zarar arasındaki illiyet bağıını somut delillere dayandırmamış olması,
- (e) Soruşturma Otoritesinin yerli üretim dalı üzerinde oluşan zarar ile ilgili olarak diğer faktörleri dikkate almamış olması ve diğer faktörlerin etkilerini de Türk menşeli ithalata haksız yere atfetmiş olması, DTÖ Anti-Damping Anlaşması'nın 3.4 maddesinde yer alan ve zarar incelemesi sırasında otoritenin incelemek zorunda olduğu faktörlerin bazılarının hiç incelenmemiş ya da eksik incelenmiş olması,
- (f) Soruşturma Otoritesinin hesaplamış olduğu fiyat kırılması oranının yanlış bir aşamada yapılan fiyat karşılaştırmasına dayanıyor olması,
- (g) Soruşturma Otoritesinin ihracatçılara gerekli uyarıyı yapmadan ve görüş bildirme hakkı tanımadan soruşturmanın kapsamını zarar tehdidinden maddi zararın varlığına çevirmiş olması,
- (h) Soruşturma Otoritesinin damping ve zararı ayrı dönemler için belirleyerek DTÖ Anti-Damping Anlaşması'nın 3.1 ve 3.5 maddeleri gereklerini ihlal etmiş olması,
- (i) Soruşturmanın tamamlanmasına yakın bir zamanda, DTÖ Anti-Damping Anlaşması'na aykırı şekilde yeni ve kapsamlı maliyet bilgileri isteyerek ihracatçılarımızın haklarına ciddi şekilde zarar verilmiş olması,
- (j) Sonradan istenen kapsamlı bilgilerin sunulması için ihracatçılarımıza tanınan sürenin yetersiz olması, ihracatçılarımızın cevaplarıyla ilgili

²⁵⁶ WT/DS211/R simgeli DTÖ belgesi.

olarak Soruşturma Otoritesine yapmış olduğu talebin reddedilmesinin DTÖ Anti-Damping Anlaşması'na aykırı olması,

- (k) Soruşturma Otoritesinin temelsiz ve spekülâtif bilgilere dayanarak hesaplamalarda, ihracatçılarımızın güvenilir ve zamanında sunulmuş bilgilerinin yerine, eldeki mevcut verilerin kullanılması,
- (l) Soruşturma Otoritesinin soru formuna ve diğer ek soru formlarına eksik cevap verildiği gerekçesiyle eldeki mevcut verilerin kullanılması yöntemini uygulamasının DTÖ Anti-Damping Anlaşması'na aykırı olması, Soruşturma Otoritesinin eldeki mevcut verilerin kullanılması yöntemini uygulamasının geçerli bir nedene bağlı olmaması ve dolayısıyla Otoritenin oluşturulmuş normal değer hesaplamalarının DTÖ Anti-Damping Anlaşması'nın 2.2.1.1, 2.2.2 ve 2.4 maddelerine aykırı olması,
- (m) İhracatçılarımızın maliyetlerinin hesaplanmasında kullanılan eldeki mevcut veriler yönteminin eksik ve diğer güvenilir verilere aykırı olması,
- (n) Kısa dönem faiz gelirinin faiz giderinden düşülmemiş ve normal değere gerekli vade farkı ayarlamalarının yapılmamış olması.

Panel Türkiye'nin iddialarını üç başlık altında inceleyerek karara bağlamıştır. "Zarar ve İlliyet Bağı" başlığı altında Türkiye'nin ileri sürdüğü altı iddiayı incelemiştir. Panel bu iddialardan sadece bir tanesinde Türkiye'yi haklı bulmuştur. Panel, "Damping Soruşturması" başlığı altında Türkiye tarafından ileri sürülen dokuz iddiadan sadece bir tanesinde Türkiye'yi haklı bulmuştur. "Damping Soruşturması-Diğer" başlığı altında ise, Türkiye tarafından ileri sürülen beş iddiadan tamamı Panel tarafından reddedilmiştir. Diğer bir ifadeyle, Türkiye tarafından ileri sürülen toplam 20 iddiadan sadece 2 iddia Panel tarafından kabul edilmiştir.

Davaya ilişkin olarak Panel Raporunu 21 Mayıs 2002 tarihinde ihtilaf taraflarına, 8 Ağustos 2002 tarihinde ise AHMM hükümleri uyarınca resmi dillere çevrilmesinin ardından tüm DTÖ üyelerine iletilmiştir. Panel'in aldığı kararlar taraflarca temyiz edilmemiş ve Panel Raporu, AHO'nun 1 Ekim 2002 tarihli toplantısında onaylanmıştır.²⁵⁷

Mısır ve Türkiye, 14 Kasım 2002 tarihinde AHO'nun karar ve tavsiyelerinin uygulanması için makul sürenin 1 Kasım 2002 tarihinden başlamak ve 31 Temmuz 2003 tarihini geçmemek üzere dokuz ay olarak belirlenmesi konusunda taraflar arasında anlaşma sağlandığını bildirmiştir.²⁵⁸ Söz konusu makul süre içinde Mısır Soruşturma Otoritesi, panelin tavsiye ve kararları çerçevesinde, dumping hesaplamasını ve zarar tespitlerini gözden geçirmiş ve gerekli düzenlemeleri yapmıştır.²⁵⁹

2.2.3. ABD - Pirinç İthalatı

ABD, Mutabakat Metni'nin 4. maddesi uyarınca, 2 Kasım 2005 tarihinde ülkemizin ABD menşeli pirinç ithalatına uyguladığı bazı önlemler konusunda Türkiye ile danışma görüşmesi talep etmiştir.²⁶⁰ ABD'nin pirinç ithalatındaki uygulamalarımız hakkında DTÖ nezdinde başlattığı anlaşmazlıkların halli süreci kapsamında iki ülke arasında istişare toplantıları gerçekleştirilmiştir. Ancak, söz konusu danışma görüşmelerinde ülkemiz ile ABD arasında karşılıklı tatmin edici bir çözüm sağlanamadığından, ABD, 6 Şubat 2006 tarihinde Mutabakat Metni'nin 6. maddesi uyarınca panel kurulması talebinde bulunmuştur.²⁶¹

²⁵⁷ WT/DS211/5 simgeli DTÖ belgesi.

²⁵⁸ World Trade Organization, "Egypt - Definitive Anti-Dumping Measures on Steel Rebar from Turkey", 17 Eylül 2008, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds211_e.htm.

²⁵⁹ WT/DS211/7, WT/DS211/7/Add.1, WT/DS211/7/Add.2, WT/DS211/7/Add.3 simgeli DTÖ belgeleri.

²⁶⁰ WT/DS334/1 simgeli DTÖ belgesi.

²⁶¹ WT/DS334/4 simgeli DTÖ belgesi.

ABD'nin panel kurulması talebi, AHO'nun 17 Şubat 2006 tarihli toplantısında²⁶² ele alınmıştır. ABD'nin söz konusu talebine ilişkin olarak Türkiye, ABD ile yapılan danışma görüşmelerinin henüz tamamlanmadığını, bu nedenle, bu aşamada panel kurulmasına karşı olduğunu, danışmalara devam edilmesi halinde karşılıklı tatmin edici bir çözümün bulunacağına inandığını belirtmiştir. Sonuç olarak, ABD'nin pirinç ihtilafı konusunda panel kurulması talebi kabul edilmemiştir.

ABD, AHO'nun 17 Mart 2006 tarihli toplantısında²⁶³, Türkiye'nin pirinç ithalatında kısıtlayıcı uygulamalarda bulunduğunu, pirinç ithal etmek için ithal lisansı gerektiğini, ancak söz konusu ithal lisansının düzenlenmesi için iç piyasadan alım yapma şartının getirildiğini, Türkiye'nin pirinç ithalatındaki bu uygulamasının pek çok DTÖ Anlaşması hükmüne aykırı olduğunu belirterek, ikinci kez panel kurulması talebinde bulunmuştur. AHO, söz konusu toplantıda ABD ve Türkiye arasındaki pirinç ihtilafını incelemek üzere Mutabakat Metni'nin 6. maddesi gereğince panel kurulmasına karar vermiştir.

ABD'nin 20 Temmuz 2006 tarihinde panelistlerin seçimi için DTÖ Genel Müdürü'ne müracaatı sonucunda, DTÖ Genel Müdürü Pascal Lamy tarafından AHMM'nin 8. maddesi çerçevesinde panelistler atanmıştır.²⁶⁴ Arjantin, Avrupa Birliği, Avustralya, Çin Halk Cumhuriyeti, Güney Kore, Mısır, Pakistan ve Tayland Panele üçüncü taraf olarak iştirak etmiştir.²⁶⁵

ABD ile ülkemiz arasındaki pirinç ihtilafına ilişkin Panelin ilk oturumu 8-9 Kasım 2006 tarihlerinde Cenevre'de gerçekleştirilmiştir. Panelin konusunu Türkiye'nin 2003 yılı Eylül ayından itibaren belli dönemlerde tarife kontenjanı dışında pirinçte kontrol belgesi düzenlenmediği ve tarife kontenjanı çerçevesinde gerçekleştirilen pirinç ithalatının yerli pirinç alımı koşuluna bağlandığı yönündeki ABD iddiaları oluşturmuştur. ABD, Türkiye'nin pirinç ithalatında kontrol belgesi

²⁶² AHO'nun 17 Şubat 2006 tarihli toplantı tutanağı, WT/DSB/M/205 simgeli DTÖ belgesi olarak yayımlanmıştır.

²⁶³ AHO'nun 17 Mart 2006 tarihli toplantı tutanağı, WT/DSB/M/207 simgeli DTÖ belgesi olarak yayımlanmıştır.

²⁶⁴ WT/DS334/5 simgeli DTÖ belgesi.

²⁶⁵ WT/DS334/5/Rev.1 simgeli DTÖ belgesi.

taleplerini reddetmesinin, ithalatta miktar kısıtlaması ve ihtiyari lisans uygulaması olduğunu iddia etmiştir.

ABD ve ülkemiz arasındaki pirinç ihtilafına ilişkin olarak ABD tarafından dile getirilen iddialar detaylı olarak aşağıda sunulmaktadır:²⁶⁶

- (a) Türkiye'nin pirinçte bağlı oranların altında ya da bağlı oranlarda ithal lisansı düzenlememesi, GATT 1994'ün X:1, X:2 ve XI:1 maddelerine, Tarım Anlaşması madde 4.2, İthal Lisansları Anlaşması 1.4(a), 1.4(b), 3.5(e) ve 3.5(f) maddelerine aykırıdır.
- (b) Türkiye'nin pirinç ithalatını belli miktarda yerli pirinç alma şartına bağlanması, GATT 1994 III:4 ve XI:1 maddelerine, Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması (TRIMS) madde 2.1 ve I No'lu Eki'nin 1(a) paragrafına aykırıdır.
- (c) Türkiye'nin tarife kontenjanı kapsamında pirinç ithalatında tarife indirimini sevk ve idare edişi İthalat Lisansları Anlaşması 3.5(h) maddesine aykırıdır.
- (d) Türkiye'nin pirinç ithalatını belli miktarda yerli pirinç alma şartına bağlanmasıyla birlikte, bağlı oranların altında ya da bağlı oranlarda ithal lisansı düzenlememesi, GATT 1994'ün XI:1 maddesine, Tarım Anlaşması madde 4.2, İthal Lisansları Anlaşması madde 1.6 hükümlerine aykırıdır.
- (e) Türkiye'nin pirinçteki ithal rejimini idaresi İthal Lisansları Anlaşması'nın ithal lisansı düzenlenmesine ilişkin usulleri belirleyen muhtelif maddelerine aykırıdır.

²⁶⁶ *Turkey - Rice*, WT/DS334/R, paras. 3.2-3.3.

Davanın ayrıntılarına bakıldığında, özel tarafların süreçte önemli bir rol oynadığı görülmektedir. ABD tarafından panele sunulan delillerin büyük bir kısmı dava konusu önlemden etkilenen Amerikalı ihracatçılar ya da Türk ithalatçılar tarafından elde edilebilecek türden delillerdir. Bu durum, ABD hükümeti ile pirinç ticaretinde menfaati bulunan özel taraflar arasında yakın bir işbirliğinin bulunduğunu göstermektedir.²⁶⁷

Davaya ilişkin olarak Panel Raporunu 8 Haziran 2007 tarihinde ihtilaf taraflarına, 21 Eylül 2007 tarihinde ise Mutabakat Metni hükümleri uyarınca resmi dillere çevrilmesinin ardından tüm DTÖ üyelerine iletilmiştir. Söz konusu Panel Raporu uyuşmazlığın taraflarınca temyiz edilmemiş ve 22 Ekim 2007 tarihli AHO toplantısında onaylanmıştır. Bu çerçevede, Panel Kararı Türkiye açısından uyulması gereken bir uluslararası yükümlülük haline gelmiştir.²⁶⁸

Panel, ABD'nin, Türkiye'nin pirinçte bağlı oranların altında ya da bağlı oranlarda ithal lisansı düzenlememesi konusundaki iddiası çerçevesinde yaptığı değerlendirmelerde, mezkur uygulamanın varlığına ilişkin ABD tarafından yeterli delil sunulduğuna karar vermiş ve dolayısıyla uygulamanın var olmadığına ilişkin ispat yükünün Türkiye'ye geçtiği değerlendirmesinde bulunmuştur.²⁶⁹ Panel, ülkemizin ABD tarafından sunulan delilleri çürütecek bilgi ve belgeleri sunmadığı sonucuna varmıştır.²⁷⁰ Dolayısıyla Panel ABD tarafından tevdi edilen deliller çerçevesinde Türkiye'nin 2003 yılı Eylül ayından itibaren kontrol belgesi düzenlemediği karinesinin geçerliliğini kabul etmiştir.

Panel, ABD tarafından kendilerine sunulan delillerin tarife kontenjanı dışı pirinç ithalatında kontrol belgesi taleplerinin karşılanmamasının “şeffaflık” ve

²⁶⁷ YILMAZ, “Dünya Ticaret Örgütü’nde ...”, s. 171.

²⁶⁸ Ülkü HALATÇI, “Dünya Ticaret Örgütü Paneli’nin Türkiye’nin Pirinç İthalatında Uyguladığı Önlemlere İlişkin Kararı’nın Değerlendirilmesi”, **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, Cilt:24, Sayı:2, 2007, s.542.

²⁶⁹ *Turkey - Rice*, WT/DS334/R, para. 7.87.

²⁷⁰ *Turkey - Rice*, WT/DS334/R, para. 7.107.

“öngörülebilirlik” ilkelerine aykırı olduğu, dolayısıyla mezkur uygulamanın ithalatta miktar kısıtlaması olduğu sonucuna varmıştır.²⁷¹

Bu çerçevede, Panel, ülkemizin 2003 yılı Eylül ayından başlayarak belirli süreler itibariyle tarife kontenjanı dışı pirinç ithalatındaki kontrol belgesi uygulamasının, Tarım Anlaşmasının 4.2 maddesinin 1 No’lu dipnotu bağlamında bir miktar kısıtlaması ve aynı zamanda takdire dayalı, ihtiyari ithalat lisansı olduğu kararını vermiştir. Dolayısıyla bu uygulamanın gümrük vergisine dönüştürülmesi gereken bir önlem olduğu ve Anlaşmanın 4.2 maddesine aykırı olduğu sonucuna ulaşmıştır.²⁷² Türkiye, kontrol belgesini ithalat lisansı olarak kullanmadığını iddia etse de inandırıcı olamamıştır. Panel kararının temeli kontrol belgesinin ihtiyari kullanımı sonucunda pirinç ithalatının kısıtlanmasına dayanmaktadır.²⁷³

Panel, ülkemize söz konusu uygulamanın DTÖ Anlaşmaları ile üstlenilen yükümlülüklerimizle uygun hale getirilmesi yönünde tavsiyede bulunmuştur.²⁷⁴ Tarafların üzerinde uzlaştıkları makul süre sona ermeden ülkemizin AHO kararına uyum konusunda gerekli düzenlemeleri yapması gerektiğinden, Panel Raporunun “Sonuçlar ve Tavsiyeler” başlıklı bölümündeki tavsiyeler önem arz etmektedir.

Ülkemizin pirinç ithalatında yerli alım şartına bağlı tarife kontenjanı uygulamasına ilişkin olarak, Panel, bu uygulamayı GATT 1994’ün ulusal muameleye ilişkin III. maddesi çerçevesinde değerlendirmiştir. Panel, yerli pirinç satın alan ithalatçılara indirilmiş gümrük vergisi oranlarından faydalanma imkanı verilirken, aynı avantajın ithal pirinç satın alanlara tanınmadığını, dolayısıyla yerli alım şartının ithal pirinçle yerli pirinç arasındaki rekabet koşullarını ithal pirinç aleyhine etkileyen bir uygulama olduğu sonucuna varmıştır.²⁷⁵

²⁷¹ *Turkey - Rice*, WT/DS334/R, paras.7.120-7.121.

²⁷² *Turkey - Rice*, WT/DS334/R, para. 8.1.

²⁷³ Erol ÇAKMAK, “Kontrol Belgesi Aslına Dönüyor”, **Referans Gazetesi**, 4 Ekim 2007.

²⁷⁴ *Turkey - Rice*, WT/DS334/R, para. 8.2.

²⁷⁵ *Turkey - Rice*, WT/DS334/R, paras. 7.233-7.234.

Bu çerçevede, Panel, pirinç ithalatında yerli alım şartına bağlı tarife kontenjanı uygulaması nedeniyle ithal pirincin yerli pirince göre daha olumsuz bir muameleye tabi tutulduğu ve söz konusu yerli alım şartı uygulamasının GATT 1994'ün III:4 maddesine aykırı olduğu sonucuna varmıştır.²⁷⁶

Diğer taraftan, Panel, yerli alım şartına bağlı tarife kontenjanı uygulamasının sona ermesi ve ülkemizin bu uygulamaya bir daha başvurmayacağını ilan etmesi üzerine bu konuda bir tavsiye kararı almamıştır.²⁷⁷ Dolayısıyla, ülkemizin bu konuda yapması gereken bir düzenleme bulunmamaktadır.

Sonuç olarak, yerli çiftçiyi korumak amacıyla ilgili mevzuat hükümlerine aykırı olarak kısa vadeli tarım politikaları uygulanması uzun vadede Türkiye için uluslararası sorumluluk doğurmuştur.²⁷⁸ Tarım politikalarının uygulanmasında Türkiye'nin taraf olduğu Tarım Anlaşması hükümlerini dikkate almasında yarar görülmektedir.²⁷⁹ Türkiye'nin Panel Kararı gereğince, tarife kontenjanı dışı pirinç ithalatındaki kontrol belgesi uygulamasını değiştirmesi ve pirinç ithalatına ilişkin kontrol belgelerini temin etmesi gerekmektedir. Dava konusu yerli alım şartına bağlı tarife kontenjanı uygulaması yürürlükten kaldırıldığı için Türkiye'nin bu konuda herhangi bir yükümlülüğü bulunmamaktadır. Ancak, Türkiye tarafından bundan sonra benzer nitelikte düzenlemeler yapılmayacaktır.²⁸⁰

Panel Raporunun onaylanmasının ardından panel kararına uyum evresine geçilmiştir. Türkiye pirinç paneline ilişkin AHO kararına uyum konusundaki niyet beyanını Tayvan'ın toplantı gündemine itiraz etmesi nedeniyle askıya alınan 19 Kasım 2007 tarihli AHO toplantısında yapamamıştır.

Mutabakat Metni'nin 21.3 maddesi gereğince, Panel Raporu'nun kabul edilmesini takip eden 30 gün içinde ülkemizin panel kararlarına uyum konusundaki

²⁷⁶ *Turkey - Rice*, WT/DS334/R, para. 8.3.

²⁷⁷ *Turkey - Rice*, WT/DS334/R, para. 8.4.

²⁷⁸ HALATÇI, "Dünya Ticaret Örgütü ..." s. 543.

²⁷⁹ ÇAKMAK, "Kontrol Belgesi...", s.1.

²⁸⁰ HALATÇI, "Dünya Ticaret Örgütü ..." s. 542.

niyetini AHO'ya bildirmesi gerektiğinden, Türkiye söz konusu toplantının askıya alınması nedeniyle yapamadığı niyet beyanını²⁸¹ yazılı olarak yapmıştır. AHO'nun askıya alınan 19 Kasım 2007 tarihli olağan toplantısına 27 Kasım 2007 tarihinde²⁸² devam edilmiştir. Türkiye, Panel Kararına uyum konusunda yazılı olarak yaptığı niyet beyanını bu toplantıda sözlü olarak tekrarlamıştır.

Panel Raporu'nun onaylanmasını ve Niyet Beyanını müteakip ülkemiz ile ABD arasında Panel kararına uyum için gerekli makul süre görüşmeleri yapılmıştır. Makul süre görüşmeleri çerçevesinde taraflar arasında 9 Nisan 2008 tarihinde varılan mutabakat²⁸³ ile makul sürenin 6 ay olması kabul edilmiştir. Panel raporunun kabul edildiği 22 Ekim 2007 tarihinde başlayan makul süre 22 Nisan 2008 tarihinde sona ermiştir.

Ülkemiz ile ABD arasındaki pirinç ihtilafına ilişkin panel tarafından yayımlanan nihai raporu takip eden 90 gün içinde, panelin tavsiyelerinin yerine getirilmesi için gereken makul sürenin taraflar arasında uzlaşma ile belirlenememesi halinde tahkime başvurulması gerekmektedir. Ancak, taraflar arasındaki mutabakat gereğince tahkime gidilmemiştir.

Taraflar ikili görüşmeleri devam ettirebilmek için süre kazanmak amacıyla 7 Mayıs 2008 tarihinde bir izleme anlaşması²⁸⁴ imzalamıştır. Mutabakat Metni'nin taraflar arasındaki pirinç ihtilafındaki makul sürenin sona ermesini takip eden 30. günün sonunda, diğer bir ifadeyle 22 Mayıs 2008 tarihinde, ABD'ye misilleme talep etme hakkını vermiştir. Taraflar arasında imzalanan izleme anlaşmasıyla misilleme süreci dondurulmuştur.

AHMM'nin 21.6 maddesi gereğince makul sürenin belirlendiği anlaşma tarihinden 6 ay sonra ihtilaf AHO gündemine gelmektedir. Bu çerçevede, ülkemiz 21

²⁸¹ WT/DS334/10 simgeli DTÖ belgesi.

²⁸² AHO'nun 27 Kasım 2007 tarihli toplantı tutanağı, WT/DSB/M/242 simgeli DTÖ belgesi olarak yayımlanmıştır.

²⁸³ Makul süre konusunda taraflar arasında varılan mutabakat WT/DS334/12 simgeli DTÖ belgesi olarak yayımlanmıştır.

²⁸⁴ WT/DS334/13 simgeli DTÖ belgesi.

Ekim 2008 tarihli AHO toplantısında uyumda gelinen aşamaya yönelik bir durum raporu²⁸⁵ sunmuştur. Söz konusu durum raporunda, panel raporunun onaylanmasını takip eden gelişmeler özetlenmiştir. Durum raporunun ülkemizin pirinç ihtilafında AHO'ya bildireceği yegane rapor olduğu belirtilerek, pirinç davası durum raporunun tekrar görüşülmek üzere sonraki AHO toplantılarına bırakılmasının önüne geçilmiştir.

Bu kapsamda, ABD ile ülkemiz arasındaki pirinç ihtilafının çözümüne yönelik olarak, AHO'nun panel kararı çerçevesinde karara bağladığı tavsiyelerin yerine getirilmesi konusunda taraflar arasında imzalanması öngörülen mutabakat metni üzerinde görüşmeler devam etmektedir.

3. Sonuç

Türkiye'nin, DTÖ Anlaşmalarına dayanarak yaptığı uygulamalar kapsamında alacağı herhangi bir önlemin DTÖ platformuna taşınabileceğini göz önünde bulundurarak, uluslararası platformda güçlü bir pozisyonda kalmak için uygulamalarında DTÖ Anlaşmaları hükümlerine aykırı davranmamaya özen göstermeye devam etmesi gerekmektedir. Ayrıca, diğer ülkeler hakkında AHO'na yapılan şikayetler yakından takip edilerek ve konunun ülkemiz menfaatleriyle ilgili olması durumunda üçüncü taraf olarak AHO'na müracaat edilmelidir.²⁸⁶

Türkiye, DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması kapsamında toplam 8 uyuşmazlıkta davalı taraf olarak yer almıştır. Türkiye'nin dünya ithalatındaki payının % 1,5 ve AHO'na iletilen şikayetlerin toplam 373²⁸⁷ olduğu dikkate alındığında, Türkiye'nin dünya ithalatından aldığı payla orantılı olarak davalı olabileceği uyuşmazlık sayısının 5 veya 6 olabileceği hesaplanmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'ye yönelik şikayet sayısının fazla olduğu düşünülebilir. Ancak, 8 şikayet içerisinde 3 şikayetin konusunun aynı olduğu hususu göz önüne alındığında, ayrıca, bu şikayetlerin, Türkiye'nin, Avrupa Birliği'nin Ortak Ticaret Politikası'na uyum

²⁸⁵ WT/DS334/14 simgeli DTÖ belgesi.

²⁸⁶ Kadir BAL, "Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması", **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:4, 1997, ss. 25-26.

²⁸⁷ 2008 yılı Mart ayı itibarıyla AHO'na yapılan toplam şikayet sayısı.

yükümlülüğü çerçevesinde tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin ithalatında Hindistan, Hong Kong ve Tayvan'a uyguladığı miktar kısıtlamaları olduğu, Hindistan'ın şikayetine devam ettiği, diğer iki ülkenin ise üçüncü taraf oldukları dikkate alındığında, gerçekte Türkiye'ye yönelik şikayet sayısı 6 olmaktadır.²⁸⁸

Bilindiği üzere, bu 6 şikayet arasından 2 şikayet panel aşamasından önce karşılıklı tatmin edici bir şekilde çözümlenmiştir. Diğer 2 şikayette şikayetçi olan taraflar, danışma talep etme sürecinden sonra şikayetlerinin takipçisi olmamıştır. Kısaca belirtmek gerekirse, Türkiye'ye yönelik toplam 6 şikayetten sadece 2 tanesinde danışma aşamasından öteye gidilmiştir. Panel aşamasına gelen toplam şikayetlerin 146²⁸⁹ olduğu dikkate alındığında, Türkiye'nin dünya ithalatından alacağı pay % 1.35 olarak hesaplanmaktadır ki bu oran gerçekte % 1,5 olan Türkiye'nin dünya ithalatındaki payının oldukça altında kalmaktadır. Sonuç itibariyle, Türkiye'nin davalı olarak taraf olduğu uyuşmazlıkların % 67'si (toplam 6 uyuşmazlıktan 4 tanesi) panel aşamasına gelmeden çözümlenmiştir. Bu durum, Türkiye'nin uyuşmazlıkları karşılıklı tatmin edici bir şekilde çözüme isteğini yansıtmaktadır.²⁹⁰

Danışma aşamasında çözülemeyen ilk dava Hindistan tarafından açılan Türkiye'nin tekstil ve konfeksiyon ürünleri ithalatında uyguladığı miktar kısıtlamalarına ilişkin davadır. Türkiye bu davayı hem panel, hem de temyizde kaybetmiştir. Türkiye'nin DTÖ çerçevesinde kaybettiği ikinci dava ABD'nin Türkiye'nin pirinç ithalatındaki kısıtlayıcı uygulamalarını AHO'na şikayetine ilişkindir. Panel, ABD lehine karar vererek, Türkiye'nin uygulamalarının DTÖ yükümlülüklerine aykırı olduğu sonucuna varmıştır. Türkiye panel kararını temyiz etmemiştir. Panel kararına uyum konusunda taraflar arasındaki görüşmeler halen devam etmektedir.

Kısaca belirtmek gerekirse, Türkiye, davalı taraf olarak yer aldığı anlaşmazlıkların çözümünde hukuki süreç yerine diplomatik girişimleri tercih etmiştir.

²⁸⁸ Mehmet KARLI, "Turkey, The UN and The WTO: The Emergence of A Trading Nation and A Good International Citizen", **Turkish Policy Quarterly**, Cilt: 6, Sayı: 4, 2007, s. 74.

²⁸⁹ 2008 yılı Mart ayı itibariyle panel aşamasına gelen şikayet sayısı.

²⁹⁰ KARLI, "Turkey, ..., s. 74.

Ayrıca, Türkiye'nin şikayet edilen taraf olarak yer aldığı uyuşmazlıklar incelendiğinde, Türkiye'nin sisteme olan bağlılığının oldukça kuvvetli olduğu görülmektedir. Nitekim, Türkiye kaybettiği davaların birinde alınan kararı uygulamış, diğerinde ise görüşmeler devam etmektedir. Sonuç olarak, Türkiye anlaşmazlıkların halli sisteminin işleyişinde fazla bir yüke neden olmamaktadır.²⁹¹

Türkiye'nin DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması kapsamında şikayet eden taraf olarak yer aldığı 2 uyuşmazlık bulunmaktadır. AHO'na iletilen şikayetlerin toplam 373 olduğu dikkate alındığında, Türkiye'nin dünya ihracatından alacağı pay % 0,5 olarak hesaplanmaktadır ki bu oran gerçekte % 0,9 olan Türkiye'nin dünya ihracatındaki payının oldukça gerisinde kalmaktadır. Söz konusu uyuşmazlıklardan GAC ile ihtilaf danışma aşamasında çözümlenmiştir. Mısır ile ihtilaf konusu danışma aşamasında çözümlenemediğinden, panel aşamasına taşınmıştır. Panel Mısır'ın DTÖ kurallarına uymadığını tespit etmiştir. Taraflar temyize başvurmamıştır. Panel aşamasına gelen şikayetlerin toplam 146 olduğu dikkate alındığında, Türkiye'nin dünya ihracatından alacağı pay % 0,7 olarak hesaplanmaktadır. Bu oran Türkiye'nin dünya ihracatından aldığı paydan daha düşüktür. Kısaca belirtmek gerekirse, Türkiye'nin şikayet eden taraf olarak anlaşmazlıkların halli sistemine katılımı dünya ihracatından aldığı payın oldukça altında kalmaktadır.²⁹²

Sonuç olarak, Türkiye'nin anlaşmazlıkların halli sistemi kapsamında şikayet eden ve şikayet edilen taraf olduğu uyuşmazlıklar değerlendirildiğinde, elde edilen sonuçlar Türkiye'nin sisteme bağlı kaldığını ortaya koymaktadır.²⁹³

²⁹¹ KARLI, "Turkey, ..., ss. 76-77.

²⁹² KARLI, "Turkey, ..., s. 75.

²⁹³ KARLI, "Turkey, ..., s. 77.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Uluslararası ticareti düzenleyen çok taraflı bir anlaşma olan GATT, 1947 yılından 1994 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Taraf devletler için ticari müzakere zemini teşkil eden GATT çerçevesinde, uluslararası ticari kuralların daha da güçlendirilmesi amacıyla sekiz kez çok taraflı ticaret müzakeresi turu gerçekleştirilmiştir. GATT çerçevesinde yapılan sekizinci ve son müzakere turu olan Uruguay Turu 1986 yılında başlamıştır. Uruguay Turu, GATT çerçevesinde yapılan en kapsamlı ve en geniş katılımlı müzakere turu olmuştur. 1986 yılında başlayan ve sekiz yıl süren müzakereler 1993 yılında sona ermiştir.

Dünya ticaret forumu olarak görev yapan GATT'nın, kurumsal yapısının olmayışı ve yaptırım gücünün yetersizliği nedeniyle, uluslararası ticaret alanındaki etkinliği yıllar itibariyle zayıflamıştır. GATT'nın yetersiz kalması üzerine, DTÖ, 1995 yılında Uruguay Turu sonucunda "Nihai Senet" in imzalanmasıyla kurulmuştur. Diğer bir ifadeyle, uluslararası bir anlaşma niteliğinde olan GATT, Uruguay müzakerelerinin sonucunda, DTÖ'nün kurulmasıyla kurumsal bir yapıya kavuşmuştur.

DTÖ, dünya ticaretini yönlendiren ve yöneten, dünya ticaretinin kurallarını belirleyen, bu kurallara uyulup uyulmadığını denetleyen ve benzer çok taraflı kuruluşlarda az görülen bağlayıcı bir Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması ile ticari sorunları sonuca bağlayan önemli bir küresel aktördür.²⁹⁴ DTÖ'nün oluşturulmasının yanı sıra, Uruguay Müzakere Turu'nun en önemli başarılarından biri hiç kuşkusuz AHO'nun ve daimi bir Temyiz Organı'nın kurulmasıdır. Esasen, GATT 1947'nin kapsamında olmakla birlikte etkisiz kalan Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması DTÖ'nün kurulmasıyla güçlendirilmiştir.

²⁹⁴ ÖZCAN, "Dünya Ticaret Örgütü...", s. 1.

DTÖ, çok taraflı ticaret sisteminin kurumsal ve hukuki yapısını oluşturmaktadır. Uluslararası ticaret alanında en etkili kuruluş olan DTÖ, dünya ticaretinin kurallarını belirleyen ve bu kuralların uygulanması sırasında üye devletler arasında ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümlenmesini öngören bir sistem içermektedir. Böylelikle, üye devletlerin DTÖ Anlaşmaları kapsamında yaptıkları ticari düzenlemelerin diğer üye devletlerin menfaatlerini olumsuz yönde etkilemesi halinde, tarafların söz konusu uyuşmazlığı kendi başlarına yıkıcı yöntemler kullanarak çözmelerinin önüne geçilerek, AHO'na şikayet edebilmelerine imkan sağlanmıştır.

DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması üye devletler arasındaki ticari uyuşmazlıklarda uygulanabilmekte, özel taraflar örneğin ihracatçılar, ithalatçılar ve tüketiciler söz konusu mekanizma kapsamında şikayet başvurusunda bulunamamaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü, Nihai Senet kapsamında yer alan DTÖ Kuruluş Anlaşması ile kurulmuştur. DTÖ Kuruluş Anlaşması, ekinde yer alan Çok Taraflı ve Çoklu Ticaret Anlaşmaları ile bunlara bağlı hukuki metinlerden oluşmaktadır. AHMM bu çok taraflı anlaşmalardan birisidir. DTÖ'ne üye devletler arasındaki uyuşmazlıkların çözümü sürecinde uygulanacak kurallar ve usuller, GATT 1947'nin anlaşmazlıkların halline ilişkin hükümlerine kıyasla daha bağlayıcı ve otomatik olan AHMM hükümleri çerçevesinde düzenlenmiştir. AHMM'nde yer alan kural ve usuller, Mutabakat Metni'nin 1 no'lu Ekinde belirtilen DTÖ Anlaşmaları ve Çoklu Ticaret Anlaşmalarından kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümlenmesinde uygulanmaktadır. DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın 2 no'lu Ekinde yer alan AHMM'nde anlaşmazlıkların halline ilişkin süreç çok iyi bir şekilde belirlenmiş, GATT 1947'nin anlaşmazlıkların halline ilişkin hükümlerine kıyasla daha detaylı ve açık hükümler getirilmiş, sistemin her bir aşamasında süre kısıtlamaları konulmuş ve en önemlisi sistemi bloke eden oybirliği şartı kaldırılmıştır.

GATT 1947'de panel ve Temyiz Organı kararlarının kabulü için tam mutabakat aranırken, DTÖ anlaşmazlıkların halli sistemi kararların reddi için mutabakat kuralını (negatif konsensüs) getirmek suretiyle, DTÖ Anlaşmaları çerçevesinde ortaya çıkan

problemlerin çözümü için yeterliliğini ispatlamıştır.²⁹⁵ DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması kapsamında alınan karar ve tavsiyelere uyum konusunda bir takım yaptırımlar tesis edilmiş, bu durum gerek DTÖ'ne, gerekse uluslararası ticaret sistemine güç kazandırmıştır.²⁹⁶

Anlaşmazlıkların halli sistemi, çok taraflı ticaret sisteminde güvenliği ve önceden sezinebilirliği sağlamanın önemli bir unsurudur. Sistem, danışma görüşmeleri, panel süreci, temyiz süreci, tavsiye ve kararların uygulanması olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır. DTÖ'ne üye devletler arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümünde, AHO, paneller, Temyiz Organı ve DTÖ Sekreteryası görev yapmaktadır. DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması, üye devletler arasında ortaya çıkan ihtilafların olumlu bir şekilde çözümlenmesini amaçlamaktadır. Söz konusu mekanizma kapsamında, anlaşmazlığa taraf devletlerin karşılıklı olarak kabul edilebilir, ilgili DTÖ Anlaşmalarına uygun bir çözüme ulaşmaları tercih edilmektedir. Ancak, taraflar arasında karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüme varılamadığı takdirde, Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'nın öncelikli amacı genellikle, ilgili önlemlerin kapsamındaki DTÖ Anlaşmalarının herhangi bir hükmüne uygun olmadığını tespit edilmesi halinde, bu önlemlerin geri çekilmesini sağlamaktır.

Bu çerçevede, bir panel veya Temyiz Organı, davalı üye devletin DTÖ'nün ilgili anlaşma hükümlerine aykırı hareket ettiği sonucuna ulaşması durumunda, ilgili üye devlete, söz konusu düzenlemeyi anlaşmaya uygun hale getirmesini tavsiye etmektedir. İlgili anlaşmalar çerçevesinde hüküm vermeye, hukuki karar almaya AHO yetkili olduğundan, panel ve Temyiz Organı kararında yer alan hukuki tespit ve tavsiyeler AHO'nun hukuki tespit ve tavsiyelerine dönüşmektedir.

AHO, panel ve Temyiz Organı raporlarının uygulanmasının denetiminden sorumludur. Panelin ve Temyiz Organı'nın kararları AHO tarafından onaylandıktan sonra taraflar için bağlayıcı hale gelmektedir. İlgili üye devletin, AHO'nun tavsiye ve kararlarına uymaması durumunda, tazminat ve tavizlerin veya diğer yükümlülüklerin

²⁹⁵ ÖZTÜRK, "DTÖ Anlaşmazlıkların...", s. 89.

²⁹⁶ ARAN, "Doha Görüşme...", s. 47.

askıya alınması şeklinde geçici tedbirlere başvurulması mümkün bulunmaktadır. İsteğe bağlı olan tazminat, tarifelerin veya diğer bağlı ticari hadlerin indirilmesi olarak uygulanabilmektedir. Taraflar arasında tazminat miktarı üzerinde mutabakat sağlanamaması halinde, şikayetçi taraf, tavizlerin veya diğer yükümlülüklerin uygulanmasını askıya almak, diğer bir ifadeyle misilleme yapmak için AHO'dan izin isteyebilmektedir. Tavizlerin veya diğer yükümlülüklerin askıya alınması, gümrük vergilerinin yükseltilmesi şeklinde uygulanmaktadır. Tazminat ve misilleme, ilgili üye devlet DTÖ kurallarına uygun olmayan önlemlerini yürürlükten kaldırmaya kadar veya taraflar arasında karşılıklı olarak tatmin edici bir çözüme ulaşıncaya kadar uygulanabilmektedir.

DTÖ'ne üye devletler arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların etkin bir şekilde çözümlenmesi iyi işleyen bir uluslararası ticaret sisteminin olmazsa olmaz koşullarından sayılmaktadır.²⁹⁷ DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması kapsamında yapılan danışma görüşmesi başvurularının, kurulan panellerin ve Temyiz Organı'na götürülen panel kararlarına ilişkin istatistiki veriler, sistemin etkin bir şekilde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Özellikle, son yıllarda DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması kapsamında açılan dava sayısında düşüş görülmektedir. Bu durum, mekanizmanın üye devletler arasındaki anlaşmazlıkların azaltılmasında oldukça etkili olduğuna işaret etmektedir. DTÖ'ne üye devletler tarafından AHO'na yapılan şikayet sayısı ile açılan dava sayısına ilişkin istatistiki veriler değerlendirildiğinde, şikayetlerin önemli bir kısmının istişareler yoluyla çözümlendiği gözlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'nın, taraflar arasındaki anlaşmazlık konusunun öncelikle danışma aşamasında çözümlenmesi bakımından amacına ulaştığı görülmektedir. Sistemi kullanan ülkeler incelendiğinde, gelişme yolundaki ülkelerin sisteme katılım seviyelerinin GATT dönemine kıyasla daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Bugün DTÖ'nün gündeminde bulunan en önemli konu 2001 yılında Katar'ın başkenti Doha'da düzenlenen IV. Bakanlar Konferansı ile başlatılan çok taraflı ticaret

²⁹⁷ YILMAZ, "Dünya Ticaret Örgütü'nde ...", s.165.

müzakereleridir.²⁹⁸ Yeni müzakere turunun kalkınma öncelikli olacağına altı çizilerek, turun adı “Doha Kalkınma Gündemi” olarak belirlenmiştir.²⁹⁹ AHMM hükümlerinin gözden geçirilmesi konusunda Marakeş Bakanlar Konferansı’nda alınan karar çerçevesinde yapılan çalışmalardan bir sonuç alınamaması üzerine, Doha Bakanlar Bildirisi ile AHMM hükümleri de müzakereye açılmıştır. 1994 yılında gerçekleştirilen Marakeş Bakanlar Konferansı’nda, AHMM’nin, DTÖ Kuruluş Anlaşması’nın yürürlüğe girmesinden itibaren 4 yıl içinde, diğer bir ifadeyle 1 Ocak 1999 tarihine kadar gözden geçirilmesi kararı alınmıştır. 1997 yılında başlayan gözden geçirme çalışmalarının süresi 31 Temmuz 1999 tarihine kadar uzatılmasına rağmen çalışmalardan herhangi bir sonuç alınamamıştır. Bunun üzerine, Doha Bakanlar Konferansı’nda Mutabakat Metni hükümlerinin geliştirilmesi ve açıklığa kavuşturulması amacıyla müzakerelerin başlatılması kabul edilmiştir. DTÖ’ne üye devletler arasında Mutabakat Metni’nin gözden geçirilmesi ve yeniden düzenlenmesi hususunda yapılan müzakerelerde ortak bir noktaya varılmasını teminen çalışmalar sürdürülmekle birlikte, henüz bir anlaşmaya varılamamıştır. Diğer taraftan, söz konusu müzakerelerde ilerleme sağlanamamasına rağmen, Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması halen oldukça iyi bir şekilde çalışmaktadır.

GATT’na taraf olan Türkiye, 1995 yılından itibaren DTÖ’nün kurucu üyesidir. DTÖ Kuruluş Anlaşması’nın ekinde yer alan AHMM Türk hukuku açısından kanun hükmündedir. Türkiye, DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması kapsamında bugüne kadar toplam 10 uyuşmazlıkta taraf olmuştur. Bu uyuşmazlıklardan 7’sinde ihtilaf panel aşamasına geçilmeden ikili müzakereler yoluyla danışma aşamasında çözüme kavuşmuştur. 3 uyuşmazlıkta ise ikili müzakereler yoluyla çözüm sağlanamadığından panel kurulmuştur. Bu üç uyuşmazlığın birinde ise temyiz aşamasına gidilmiştir. Türkiye, ayrıca, 18 uyuşmazlıkta üçüncü taraf olarak anlaşmazlıkların halli sistemi içinde yer almıştır.

Danışma aşamasında çözülemeyen ilk dava Hindistan tarafından Türkiye’nin tekstil ve konfeksiyon ürünleri ithalatında uyguladığı miktar kısıtlamalarına ilişkin

²⁹⁸ Dışişleri Bakanlığı, “Dünya Ticaret ...”, s.2.

²⁹⁹ ALTAY, “Dünya Ticaret Örgütü ...”, s.1.

davadır. Türkiye bu davayı hem panelde, hem de temyizde kaybetmiştir. Türkiye, söz konusu miktar kısıtlamasının Avrupa Birliği ile oluşturulan Gümrük Birliği çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Ortak Ticaret Politikasına uyum kapsamında uygulandığı yönünde savunma yapmıştır. Ancak, dava sonucunda, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile yaptığı Gümrük Birliği'nden kaynaklanan hak ve yükümlülükleri çerçevesinde DTÖ'ne üye devletlere karşı ithalatta miktar kısıtlaması uygulayamayacağına karar verilmiştir. Türkiye'nin Gümrük Birliği kapsamında uyguladığı önlemlerin DTÖ kurallarına uygunluğunun dikkate alınması gerektiğine işaret edilmiştir. Panelin kararı Temyiz Organı tarafından da onanmıştır. AHO tarafından alınan karar ve tavsiyelere uyum çerçevesinde, Hindistan ve Türkiye karşılıklı kabul edilebilir bir tazminat üzerinde anlaşmaya varmıştır. Bu kapsamda, Türkiye, Hindistan menşeli bazı tekstil ve konfeksiyon kategorilerinde kota artırımı sağlamış, bazı kimyasal ürünlerde tarife tavizi tanımıştır.

Mısır'ın Türk menşeli inşaat demirleri ithalatında uyguladığı dampinge karşı vergi konusunda Türkiye'nin talebi üzerine kurulan panel, Türkiye tarafından ileri sürülen toplam yirmi iddiadan sadece iki iddiayı kabul etmiştir. Taraflar temyize başvurmamıştır. Mısır, AHO'nun karar ve tavsiyelerine uyum çerçevesinde gerekli düzenlemeleri yapmıştır.

Türkiye'nin şikayet edilen taraf olarak DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması çerçevesinde kaybettiği ikinci dava ABD'nin, Türkiye'nin pirinç ithalatında uyguladığı kısıtlayıcı tedbirleri AHO'na şikayetine ilişkindir. Türkiye panel kararını temyiz etmemiştir. AHO'nun karar ve tavsiyelerine uyum konusunda taraflar arasındaki görüşmeler halen devam etmektedir.

Türkiye'nin anlaşmazlıkların halli sistemi kapsamında şikayet eden ve şikayet edilen taraf olarak yer alığı uyuşmazlıklar değerlendirildiğinde, elde edilen sonuçlar Türkiye'nin sisteme bağlı kaldığını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, Avrupa Birliği kriterlerine uygun bir düzenlemeye ilişkin olarak, AHO'nun, Türkiye'nin DTÖ kurallarına aykırı hareket ettiği yönünde karar verdiği hususu dikkate alınarak,

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakerelerinde DTÖ Anlaşmalarından kaynaklanan yükümlülüklerini göz önünde bulundurması önem arz etmektedir.

DTÖ'ne üye devletler arasında anlaşmazlıkların halline ilişkin sistemin iyi ve tarafsız bir şekilde çalıştığı yönünde görüş birliği bulunmaktadır.³⁰⁰ Sonuç itibariyle, her ne kadar Mutabakat Metni hükümlerinin gözden geçirilmesine ilişkin müzakereler devam etmekle birlikte, gerek sistemin temel unsurları ve işleyişi bakımından, gerekse istatistiksel verilerin değerlendirilmesi neticesinde, DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'nın etkin bir şekilde çalıştığı anlaşılmaktadır. Türkiye açısından Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması değerlendirildiğinde ise, ülkemizin taraf olduğu uyuşmazlıklara ilişkin istatistiksel veriler Türkiye'nin anlaşmazlıkların halli sistemine bağlı kaldığını ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, Türkiye DTÖ Anlaşmaları hükümlerine uygun davranmaya özen göstermeye devam etmelidir. Buna ilave olarak, DTÖ'ne üye devletler tarafından AHO'na yapılan şikayetlerin izlenmesi ve gerektiğine üçüncü taraf olarak AHO'na başvurulması, ülkemizin DTÖ'den kaynaklanan hak ve menfaatlerinin korunması bakımından önem arz etmektedir.

³⁰⁰ HIRD, "WTO Dispute ...", s.6.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makale

AKMAN, Sait, “Doha ‘Kalkınma’ Turu ve DTÖ: Sorunların Açmazında Çözüm Arayışları”, Sait AKMAN ve Şahin YAMAN (der.), **Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Tarafli Ticaret Müzakereleri ve Türkiye**, Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)Yayınları, 2008.

AKMAN, Sait, “Hokey Sopaları, Küreselleşme ve Dünya Ticaret Sisteminin Geleceği: Dearthoff’u Tamamlayıcı Notlar”, **Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları**, Yıl: 3, Sayı: 1-2, 2008, 25-56.

AKTAN, Okan, “GATT Antlaşmaları: Analitik Tarihi”, Tuğrul ÇUBUKÇU (der.), **GATT “Uruguay Round” Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**, Ankara: Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1996.

APPLETON, Arthur E., “WTO’s Dispute Settlement Mechanism: A Case For Its Review and Reform In The Light of Actual Implementation Experience”, **IDB Seminar on WTO Dispute Settlement Mechanism**, Kuala Lumpur, Malaysia, 2001, 1-20.

ARAN, Bozkurt, “Doha Görüşme Turu’nun Neresindeyiz, Türkiye Ne Yapıyor?”, **TOBB Ekonomik Forum**, Şubat 2008, 46-47.

ARAN, Bozkurt, “Müzakerelerin Türkiye’ye Etkilerinin Değerlendirilmesi”, **Ekonomik Forum**, Nisan 2008, 54-56.

ARAT, Tuğrul ve Rifat ERTEN, “DTÖ Hukuku ve Türkiye’ye Etkileri”, Sait AKMAN ve Şahin YAMAN (der.), **Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Tarafli Ticaret Müzakereleri ve Türkiye**, Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)Yayınları, 2008.

ARUP, Christopher, “The State of Play of Dispute Settlement “Law” at the World Trade Organization”, **Journal of World Trade**, Cilt: 37, Sayı: 5, 2003, 897-920.

AYDIN, Mesut, “Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması”, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:33, 2004, 1-32.

BAL, Kadir, “Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması”, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:4, 1997, 13-33.

BARTON, John H. ve diğerleri, **The Evolution of The Trade Regime: Politics, Law, and Economics of The GATT and The WTO**, Princeton: Princeton University Press, 2006.

BERROD, Frédérique ve Eric GIPPINI FOURNIER, “The Common Institutional Framework of The New World System”, Jacques H. J. BOURGEOIS, Frédérique BERROD ve Eric GIPPINI FOURNIER (der.), **The Uruguay Round Results: A European Lawyers’ Perspective**, Brüksel: European Interuniversity Press, 1995.

BÜYÜKTAŞKIN, Şener, **Dünya Ticaret Sistemi : GATT, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye**, Ankara: Esbank , 1997.

ÇAKMAK, Erol, “Kontrol Belgesi Aslına Dönüyor”, **Referans Gazetesi**, 4 Ekim 2007.

DAVEY, William J., “Supporting the World Trade Organization Dispute Settlement System”, **Journal of World Trade**, Cilt: 34, Sayı: 1, 2000, 167-170.

DAVEY, William J., “The WTO Dispute Settlement System: The First Ten Years”, **Journal of International Economic Law**, Cilt: 8, Sayı: 1, 2005, 17-50.

DEARDORFF, Alan V., “Dünya Ekonomisi ve Dünya Ticaret Sistemi Nereye Gidiyor”, **Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları**, Yıl: 3, Sayı: 1-2, 2008, 7-24.

Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Dünya Ticaret Örgütü Doha Müzakere Turu Özel Sektör Bilgilendirme Toplantısı**, Ankara: Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2003.

EMEK, Uğur, **Uluslararası Ticarete Tahkim Prosedürü**, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, 1999.

GALLAGHER, Peter, **Guide To Dispute Settlement**, Lahey: Kluwer Law International, 2002.

GATT, **Multilateral Trade Negotiations The Uruguay Round: Final Act Embodying The Results of The Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations**, Cenevre: GATT Secretariat, 1993.

HALATÇI, Ülkü, “Dünya Ticaret Örgütü Paneli’nin Türkiye’nin Pirinç İthalatında Uyguladığı Önlemlere İlişkin Kararı’nın Değerlendirilmesi”, **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, Cilt:24, Sayı:2, 2007, 523-543.

HALATÇI, Ülkü, “Pirinç İthalatında Yeni Politika, Çiftçi Merkezli Rekabet”, **Referans Gazetesi**, 8 Nisan 2008.

HASGÜLER, Mehmet ve Mehmet B. ULUDAĞ, **Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

HAUSER, Heinz ve Thomas A. ZIMMERMANN, “The Challenge of Reforming the WTO Dispute Settlement Understanding, **Intereconomics - Review of European Economic Policy**, Vol. 38, No. 5, 2003, 241-245.

HOEKMAN, Bernard, “The WTO: Functions And Basic Principles”, Bernard HOEKMAN, Aaditya MATTOO ve Philip ENGLISH (der.), **Development, Trade, and the WTO: A Handbook**, Washington, D.C.: World Bank, 2002.

HOEKMAN, Bernard ve Michel KOSTECKI, **The Political Economy of the World Trading System: The WTO and Beyond**, Oxford: Oxford University Press, 2001.

HUDEC, Robert E., “The Role of the GATT Secretariat in the Evolution of the WTO Dispute Settlement Procedure”, Jagdish BHAGWATI ve Mathias HIRSCH (der.), **The Uruguay Round And Beyond: Essays In Honor of Arthur Dunkel**, Michigan: University of Michigan Press, 1998.

JACKSON, John H., “Designing and Implementing Effective Dispute Settlement Procedures: WTO Dispute Settlement, Appraisal and Prospects”, Anne O. KRUEGER (der.), **The WTO As An International Organization**, Chicago: The University of Chicago Press, 1998.

JACKSON, John H., “The Role and Effectiveness of the WTO Dispute Settlement Mechanism”, Susan M. COLLINS ve Dani RODRIK (der.), **Brookings Trade Forum 2000**, Washington D.C. : Brookings Institution Press, 2001.

KARACA, Nil, “GATT’tan Dünya Ticaret Örgütü’ne”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 144, 2003, 84-99.

KARLI, Mehmet, “Turkey, The UN and The WTO: The Emergence of A Trading Nation and A Good International Citizen”, **Turkish Policy Quarterly**, Cilt: 6, Sayı: 4, 2007, 59-77.

KARAKOÇ, K. Oğuz, **Rekabet Kurallarının Uluslararasılaşma Süreci ve Uluslararası Örgütlerin Politikaları**, Ankara: Rekabet Kurumu, 2003.

KARLUK, Rıdvan, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar**, İstanbul: Beta Yayınları, 2007.

KUNERALP, Selim, “Çok Taraflı Ticaret Sistemi ve Türkiye”, Tuğrul ÇUBUKÇU (der.), **GATT “Uruguay Round” Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**, Ankara: Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1996.

LEITNER, Kara ve Simon LESTER, “WTO Dispute Settlement 1995-2007 - A Statistical Analysis”, **Journal of International Economic Law**, Cilt: 11, Sayı: 1, 2008, 179-192.

MALAWER, Stuart S., “Litigation and Consultation In The WTO: 10th Anniversary Review”, **Virginia Lawyer Magazine**, Cilt: 32, 2005, 32-41.

MCRAE, Donald, “What is the Future of WTO Dispute Settlement?”, **Journal of International Economic Law**, Cilt: 7, Sayı: 1, 2004, 3-21.

NGANGJOH, Yenkong ve Roberto RIOS-HERRAN, “WTO Dispute Settlement System and The Issue of Compliance: Multilateralizing The Enforcement Mechanizm”, K. PADMAJA (der.), **WTO and Dispute Resolution**, Hyderabad: The ICFAI University Press, 2007.

ONGUN, Tuba, “Uruguay Round Anlaşmalarının Özü”, Tuğrul ÇUBUKÇU (der.), **GATT “Uruguay Round” Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**, Ankara: Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1996.

ÖZTÜRK, Hüseyin, “DTÖ Anlaşmazlıkların Halli Sisteminin Dampinge Karşı Önlemler ile Telafi Edici Önlemler Bağlamında Genel Bir Değerlendirmesi”, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:19, 2000, 81-102.

ÖZTÜRK, Hüseyin, “Dünya Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri Ticaretine Uygulanan Ticaret Politikası Önlemlerinin Dünyü, Bugünü ve Geleceğinin İrdelenmesi”, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:12, 1999, 62-86.

PALMETER, David, “The WTO Dispute Settlement System in the Next Ten Years”, Merit E. JANOW, Victoria DONALDSON ve Alan YANOVICH (der.), **The WTO: Governance, Dispute Settlement & Developing Countries**, Cenevre: World Trade Organization, 2008.

PALMETER, David ve Petros C. MAVROIDIS, **Dispute Settlement in the World Trade Organization: Practice and Procedure**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

PETERSMANN, Ernst-Ulrich, **The GATT/WTO Dispute Settlement System: International Law, International Organizations, and Dispute Settlement**, Londra: Kluwer Law International Ltd., 1998.

READ, Robert, “Dispute Settlement, Compensation and Retaliation Under the WTO”, William Alexander KERR ve James D. GAISFORD (der.), **Handbook on Internatinal Trade Policy**, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd., 2007.

SARHAN, Karim, “The ABCs of WTO Dispute Settlement”, **Dispute Resolution Journal**, Cilt: 60, Sayı: 4, 2005, 70-74.

SEYİDOĞLU, Halil, **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, İstanbul: GüzemYayınları, 1999.

TURAN, Sibel ve Emre AYKOÇ, “Küreselleşme: Dünyü, Bugünü, Yarını”, **Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Dergisi**, C Serisi, Cilt 2, No 1, 2002, 128-144.

Türkiye Cumhuriyeti Hong Kong Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği, **Hong Kong Özel İdare Yönetimi 2002 Yılı Ülke Raporu**, Hong Kong: T.C. Hong Kong Başkonsolosluğu Ticaret Ateşeliği, 2002.

WANG, Lei, “Some Observations On The Dispute Settlement System In The World Trade Organization”, **Journal of World Trade**, Cilt: 29, Sayı: 2, 1995, 173-178.

World Trade Organization, **A Handbook On The WTO Dispute Settlement System**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

World Trade Organization, **Annual Report 2008**, Cenevre: World Trade Organization, 2008.

World Trade Organization, **Appellate Body Annual Report For 2007**, Cenevre: World Trade Organization, 2008.

World Trade Organization, **Appellate Body Annual Report For 2008**, Cenevre: World Trade Organization, 2009.

World Trade Organization, **The WTO In Brief**, Cenevre: World Trade Organization, 2008.

World Trade Organization, **Understanding The WTO**, Cenevre: World Trade Organization, 2007.

World Trade Organization, **WTO Dispute Settlement: One Page Case Summaries 1995-December 2007**, Cenevre: World Trade Organization, 2008.

YILMAZ, Müslüm, “Dünya Ticaret Örgütü’nde Hukuki Uyuşmazlıkların Çözümünün Özel Taraflara Etkisine Bir Örnek: ABD ile Türkiye Arasındaki Pirinç İthalatına İlişkin Dava”, Nuray EKŞİ, Turgut KALPSÜZ ve Müslüm YILMAZ (der.), **Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıkların Tahkim Yoluyla Çözümüne İlişkin İstanbul Konferansı**, İstanbul: Beta Yayınları, 2008.

ZİMMERMANN, Thomas, **Negotiating The Review of The WTO Dispute Settlement Understanding**, Londra: Cameron May Ltd., 2006.

ZİMMERMANN, Thomas, “WTO Dispute Settlement at Ten: Evolution, Experiences, and Evaluation”, **Aussenwirtschaft - The Swiss Review of International Economic Relations**, Vol. 60, No. I, 2005, 27-61.

İnternet Kaynakları

ALTAY, Vural, “Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Doha Kalkınma Gündemi Müzakerelerinde Son Durum”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Sayı: 9, (2003), 19 Eylül 2008, http://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-ekonomik-sorunlar-_mayis-2003_.tr.mfa.

DENİZ, Cüneyt, “Ekonomik Sistemin Bir Aktörü: Dünya Ticaret Örgütü”, **Stratejik Boyut Dergisi**, (2008), 3 Ekim 2008, http://www.stratejikboyut.com/article_detail.php?id=223.

Dışişleri Bakanlığı, “Dünya Ticaret Örgütü”, 17 Eylül 2008, http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-__dto_.tr.mfa.

Dış Ticaret Müsteşarlığı, “Çok Taraflı Ticaret Sistemi ve Bölgesel Entegrasyonlar”, (2007), 17 Eylül 2008, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=250&icerikID=353&dil=TR>.

Dış Ticaret Müsteşarlığı, “Doha Kalkınma Gündemi Müzakerelerinde Son Durum”, 3 Ekim 2008, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/CokTaraflıAnlasmaDb/yeninotson1.doc>.

Dış Ticaret Müsteşarlığı, “DTÖ’ye Katılım Süreci”, (2006), 19 Eylül 2008, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=1226&icerikID=1336&dil=TR>.

Dış Ticaret Müsteşarlığı, “GATT Sistemi - Temel İlkeler”, (2006), 19 Eylül 2008, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=194&icerikID=293&dil=TR#1>.

Dış Ticaret Müsteşarlığı, “Gümrük Birliği Çerçevesinde Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü”, 10 Eylül 2008, <http://www.dtm.gov.tr/ab/textil/gumtexnot.htm>.

Dış Ticaret Müsteşarlığı, “Sürmekte Olan Müzakereler: Anlaşmazlıkların Halli Müzakereleri”, 3 Ekim 2008, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/yaziciDostu.cfm?dokuman=pdf&action=detay&yayinID=1217&icerikID=1327&dil=TR>.

FERGUSSON, Ian F., “World Trade Organization Negotiations: The Doha Development Agenda”, **Congressional Research Service Report for Congress**, (2008), 14 Ekim 2008, <http://www.usembassy.it/pdf/other/RL32060.pdf>.

FOOTER, Mary E. ve Christoph Beat GRABER, “Trade Liberalisation and Cultural Policy”, **Journal of International Economic Law**, (2000), 3 Ekim 2008, http://www.nccr-trade.org/images/stories/projects/ip7/jielfinal_footer.pdf.

HIRD, Joan, “WTO Dispute Settlement Managing The Agenda After Seattle”, **The Fifth Annual Conference on International Trade Education and Research of The Australia**, Melbourne, (2000), 19 Eylül 2008, <http://www.apec.info/asia/AUAPEC/hird.pdf>.

HOLMES, Peter ve diğerleri, “Emerging Trends in the WTO Dispute Settlement: Back to the GATT?”, **World Bank Policy Research Working Paper**, (2003), 6 Ekim 2008, http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2003/10/03/000094946_03092310565344/Rendered/PDF/multi0page.pdf.

HORN, Henrik ve Petros C. MAVROIDIS, “The WTO Dispute Settlement System 1995-2006: Some Descriptive Statistics”, **World Bank**, (2008), 19 Eylül 2008,

http://siteresources.worldbank.org/INTRES/Resources/4692321107449512766/DescriptiveStatistics_031408.pdf.

KARLI, Mehmet, “Assessing The Development Friendliness of Dispute Settlement Mechanisms In The Economic Partnership Agreements & An Analytical And Comparative Guide To The Dispute Settlement Provisions In The EU’s FTAs”, **European Studies Center, University of Oxford**, (2008), 6 Ekim 2008, http://www.sant.ox.ac.uk/esc/docs/WTO_Memeth_EPADS.pdf.

KHAN, Haider ve Yibei LIU, “Globalization And The WTO Dispute Settlement Mechanism: Making A Rule-Based Trading Regime Work”, (2008), 6 Ekim 2008, http://mpra.ub.uni-muenchen.de/7613/1/MPRA_paper_7613.pdf

ÖZCAN, Mustafa, “Dünya Ticaret Örgütü Doha Kalkınma Turu Müzakerelerini Ne Durdurdu? Tarih Tekerrürden Mi İbarettir?”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Sayı: 24, (2007), 19 Eylül 2008, http://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-ekonomik-sorunlar-_subat-2007_.tr.mfa.

TURHAN, Ali, “Dünya Ticaret Örgütü”, **Devlet Planlama Teşkilatı**, (1997), 16 Eylül 2008, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ticaret/turhana/dto.html>.

VAN DEN BOSSCHE, Peter, “The Doha Development Round Negotiations on the Dispute Settlement Understanding”, **WTO Conference Paper**, (2003), 19 Eylül 2008, <http://www.worldtradelaw.net/articles.htm#vandenbossche>.

WorldTradeLaw.net Limited Liability Company, “List of All WTO Complaints Brought Pursuant to The DSU”, 19 Eylül 2008, <http://www.worldtradelaw.net/dsc/database/searchcomplaints.asp>.

WorldTradeLaw.net Limited Liability Company, “Number of Complaints Filed under Selected WTO Agreements”, 19 Eylül 2008, <http://www.worldtradelaw.net/dsc/database/agreementcount.asp>.

World Trade Organization, “Egypt - Definitive Anti-Dumping Measures on Steel Rebar from Turkey”, 17 Eylül 2008, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds211_e.htm.

World Trade Organization , “South Africa - Definitive Anti-Dumping Measures on Blanketing from Turkey”, 17 Ekim 2008, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds288_e.htm.

World Trade Organization, “Turkey - Anti-Dumping Duty on Steel and Iron Pipe Fittings”, 3 Ekim 2008, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds208_e.htm.

World Trade Organization, “Turkey - Certain Import Procedures for Fresh Fruit”, 3 Ekim 2008, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds237_e.htm.

World Trade Organization, “Turkey - Restrictions on Imports of Textile and Clothing Products”, 17 Eylül 2008, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds29_e.htm.

World Trade Organization, “Turkey - Import Ban on Pet Food from Hungary”, 3 Ekim 2008, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds256_e.htm.

World Trade Organization, “Turkey - Restrictions on Imports of Textile and Clothing Products”, 17 Eylül 2008, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds34_e.htm.

World Trade Organization, “Turkey - Restrictions on Imports of Textile and Clothing Products”, 17 Eylül 2008, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds47_e.htm.

World Trade Organization, “WTO Membership in Brief”, 3 Ekim 2008, http://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/members_brief_e.doc.

ZHGUNI, Fatmir, “GATT ve DTÖ”, (2002), 14 Ekim 2008, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/karatepe/ifinance/GATTDTO.pdf>.

Yüksek Lisans ve Doktora Tezi

AKIN, Nesrin, **Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlık Çözüm Sistemi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, 2006.

EKMAN, Corinne, **The Implementation Procedure in the WTO Dispute Settlement System- Today and in the Future**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İsveç: Umea University, 2007.

PERSSON, Kajsa, **The Current and Future WTO Dispute Settlement System: Practical Problems Discussing Article 21.5 and Article 22 of the DSU**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Göteborg: Göteborg Üniversitesi, 2007.

YILMAZ, Figen, **Dünya Ticaret Örgütü’nde Hukuki Uyuşmazlıkların Çözümü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2006.

YILMAZ, Müslüm, **Dünya Ticaret Örgütü Kuralları Açısından Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbir Soruşturması**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2004.

Mülakat

DTM İthalat Genel Müdürlüğü Daire Başkanı Mehmet TAN ile şahsi mülakat, 5 Aralık 2008, Ankara.

DTÖ Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği Ticaret Müşaviri Mehmet SÖNMEZ ile şahsi mülakat, 28 Ekim 2008, Cenevre.

Hukuki Metinler

Anlaşmazlıkların Halli Mutabakat Metni

Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT 1947)

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT 1994)

Dünya Ticaret Örgütü Belgeleri*

WT/AB/WP/5

WT/DS29/1

WT/DS34/1, WT/DS34/2, WT/DS34/3, WT/DS34/14

WT/DS43/1, WT/DS43/3

WT/DS47/1

WT/DS208/1

WT/DS211/1, WT/DS211/3, WT/DS211/5, WT/DS211/7, WT/DS211/7/Add.1,
WT/DS211/7/Add.2, WT/DS211/7/Add.3

WT/DS237/1, WT/DS237/2, WT/DS237/3, WT/DS237/4

WT/DS256/1

WT/DS288/1

WT/DS334/1, WT/DS334/4, WT/DS334/5, WT/DS334/10, WT/DS334/12,
WT/DS334/13, WT/DS334/14

WT/DSB/M/29

WT/DSB/M/106

WT/DSB/M/130

WT/DSB/M/205

WT/DSB/M/207

* Belgelerin tümü Dünya Ticaret Örgütü'nün www.wto.org internet sayfasında yayımlanmıştır.

WT/DSB/M/242

WT/GC/66

WT/MIN(01)DEC/1

Danışma Talebi

Egypt - Steelbar, WT/DS211/1 (2000).

South Africa-Definitive Anti-Dumping Measures on Blanketing from Turkey,
WT/DS288/1 (2003).

Turkey-Anti-Dumping Duty on Steel and Iron Pipe Fittings, WT/DS208/1 (2000).

Turkey - Fresh Fruit Import Procedures, WT/DS237/1 (2001).

Turkey-Import Ban on Pet Food from Hungary, WT/DS256/1 (2002).

Turkey - Rice, WT/DS334/1 (2005).

Turkey-Taxation of Foreign Film Revenues, WT/DS43/1 (1996).

Turkey - Textiles, WT/DS29/1 (1996).

Turkey - Textiles, WT/DS34/1 (1996).

Turkey - Textiles, WT/DS29/1 (1996).

Panel Kararları

Egypt - Steel Rebar, WT/DS211/R (2002).

Turkey – Rice, WT/DS334/R (2007).

Turkey - Textiles, WT/DS34/R (1999).

Temyiz Organi Kararları

Guatemala-Cement I, WT/DS60/AB/R (1998).

Turkey - Textiles, WT/DS34/AB/R (1999).

EK 1: DTÖ'ne Üye Devletler ve Aday Devletler¹**DTÖ Üyeliği/Başvurusu Müzakere Aşamasında Olan Aday Ülkeler: 28**

Ülke	Yıl
Cezayir	1987
Rusya Federasyonu	1993
Beyaz Rusya	1993
Sudan	1994
Özbekistan	1994
Seyşeller	1995
Vanuatu ²	1995
Kazakistan	1996
Azerbaycan	1997
Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti	1997
Samoa	1998
Andorra	1999
Lübnan	1999
Bosna-Hersek	1999
Bhutan	1999
Yemen	2000
Bahama	2001
Tacikistan	2001
Etiyopya	2003
Libya	2004
Irak	2004
Afganistan	2004
Sırbistan	2004
Montenegro	2004
İran	2005
Sao Tomé ve Príncipe	2005
Komoro	2007
Ekvatorial Gine	2007

Resmi başvuruda bulunan ve Genel Konsey'in bu başvurulara ilişkin kararını bekleyen ülkeler:

- Suriye (2001)
- Libya (2007)

Gözlemci Üyeler: 30

Katılım sürecinde olan tüm devletler ile Vatikan. Ancak, özel bir durum olan Vatikan'ın katılım müzakerelerine girme niyeti bulunmamaktadır.

¹ World Trade Organization, "WTO Membership in Brief", 3 Ekim 2008, http://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/members_brief_e.doc.

² Vanuatu ile müzakereler 2001 yılında tamamlanmış, ancak Vanuatu hükümeti tarafından herhangi bir girişimde bulunulmadığından, Vanuatu'nun katılım başvurusu henüz Genel Konsey'e sunulmamıştır.

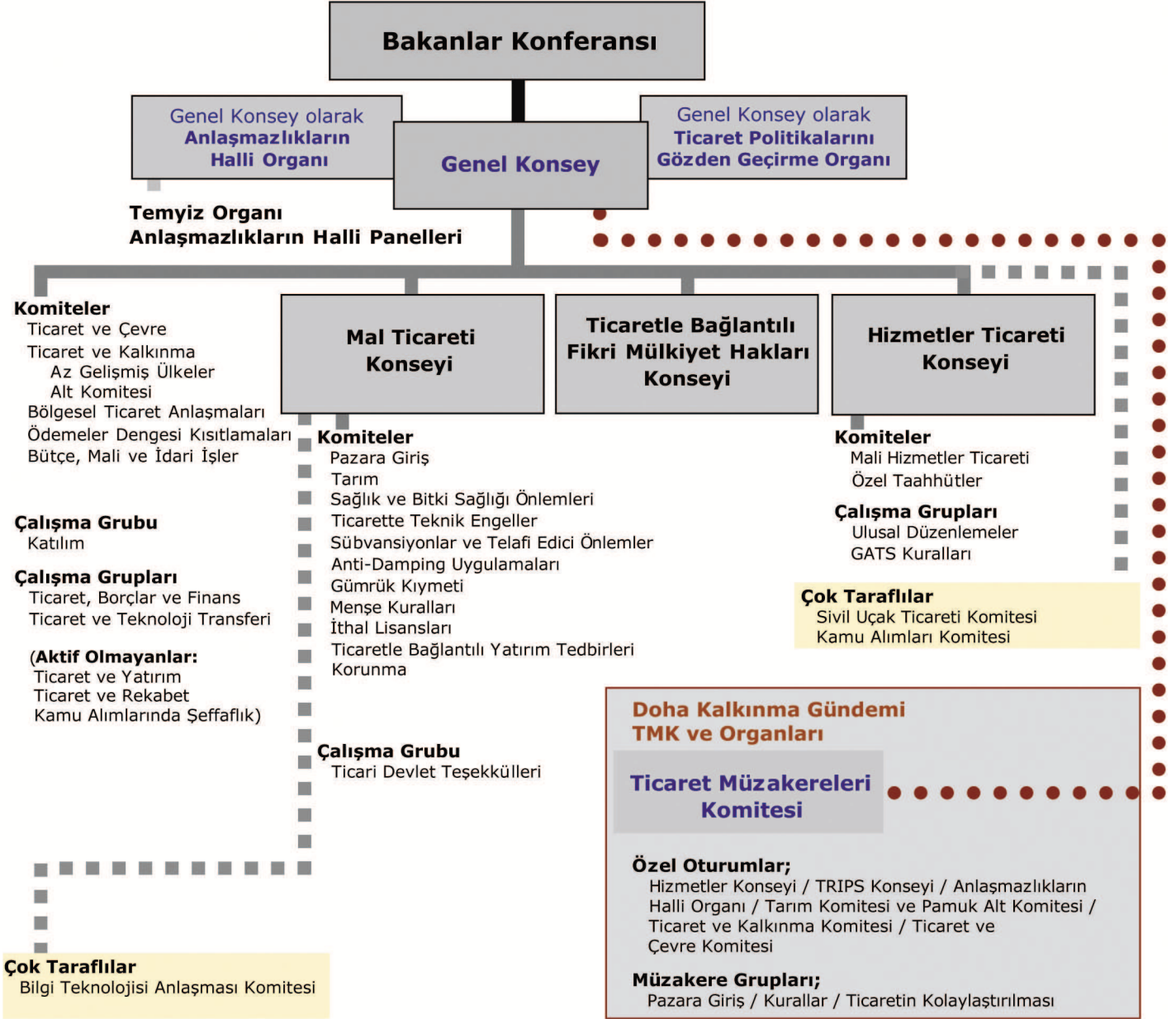
DTÖ Üyeleri

ABD	Güney Afrika	Mozambik
Almanya	Gürcistan	Miyanmar
Angola	Haiti	Namibya
Antigua ve Barbuda	Hırvatistan	Nepal
Arjantin	Hindistan	Nikaragua
Arnavutluk	Hollanda	Nijer
Avrupa Birliği	Honduras	Nijerya
Avustralya	Hong Kong, Çin	Norveç
Avusturya	İngiltere	Oman
Bahreyn	İrlanda	Orta Afrika
Bangladeş	İsrail	Cumhuriyeti
Barbados	İspanya	Pakistan
Belçika	İsveç	Panama
Belize	İsviçre	Papua Yeni Gine
Benin	İtalya	Paraguay
Birleşik Arap	İzlanda	Peru
Emirlikleri	Jamaika	Polonya
Bolivya	Japonya	Portekiz
Botsvana	Katar	Romanya
Brezilya	Kolombiya	Ruanda
Brunei	Kongo	Saint Kitts ve Nevis
Bulgaristan	Kosta Rika	Saint Lucia
Burkina Faso	Kamboçya	Saint Vincent ve the Grenadines
Burundi	Küba	Suudi Arabistan
Cape Verde	Kıbrıs	Senegal
Çad	Kongo	Sierra Leone
Çek Cumhuriyeti	Kamerun	Singapur
Çin	Kanada	Slovakya
Çin Tayvanı	Kenya	Slovenya
Danimarka	Kore	Solomon Adaları
Djibouti	Kuveyt	Şili
Dominik	Kırgızistan	Sri Lanka
Dominik Cumhuriyeti	Letonya	Surinam
Ekvator	Lesoto	Svaziland
El Salvador	Liechtenstein	Tanzanya
Endonezya	Litvanya	Tayland
Ermenistan	Lüksemburg	Togo
Estonya	Macaristan	Tonga
Fas	Makau, Çin	Trinidad ve Tobago
Fransa	Madagaskar	Tunus
Fiji	Malavi	Türkiye
Fildişi Sahilleri	Malezya	Uganda
Filipinler	Maldivler	Ukrayna
Finlandiya	Mali	Ürdün
Gabon	Malta	Uruguay
Gambiya	Makedonya	Vietnam
Gana	Mısır	Yeni Zelanda
Gine	Moritanya	Yunanistan
Gine Bissau	Mauritis	Zambiya
Granada	Meksika	Zimbabve
Guatemala	Moldova	
Guyana	Moğolistan	

DTÖ'nün kurulduğu 1995 yılından itibaren DTÖ'ne üye olan devletler:

Ülke	Yıl
Ekvator	1996
Bulgaristan	1996
Moğolistan	1997
Panama	1997
Kırgızistan	1998
Letonya	1999
Estonya	1999
Ürdün	2000
Gürcistan	2000
Arnavutluk	2000
Oman	2000
Hırvatistan	2000
Litvanya	2001
Moldova	2001
Çin	2001
Çin Tayvanı	2002
Ermenistan	2003
Makedonya	2003
Nepal	2004
Kamboçya	2004
Suudi Arabistan	2005
Vietnam	2007
Tonga	2007
Ukrayna	2008
Cape Verde	2008

EK 2 : DTÖ'nün Yapısı

Açıklamalar:

- Genel Konseye Bildirim
- Anlaşmazlıkların Halli Organına Bildirim
- Çok Taraflı Anlaşmalar tüm DTÖ üye devletleri tarafından imzalanmadığı halde, çok taraflı komiteler faaliyetleri hakkında Genel Konseyi ve Mal Ticareti Konseyini bilgilendirir.
- Ticaret Müzakereleri Komitesi, Genel Konseye bildirim yapar.

Genel Konsey, ayrıca Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme ve Anlaşmazlıkların Halli Organı olarak toplanır.